

Za "Vreme" govore:

BORIS BOTA MILJKOVIĆ, MARI-ŽANIN ČALIĆ, DR VLADAN JOVANOVIĆ

BiH 4,70 KM; Hrvatska 19 KN; Makedonija 175 DEN; Crna Gora 2.50 EUR; Slovenija 2.80 EUR; Greece 3.00 EUR; Austria, Germany 4.00 EUR; Switzerland 6.00 CHF

cena 250 RSD

VREME

broj

1561

3. decembar 2020.

ČUDESNI SVET DIJEGA MARADONE

Dr Nele Karajlić o tri nebeska gola

Posetite Vugl.rs !

Vugl je medijski portal namenjen razvoju političke pismenosti i kritičkog mišljenja.

Podstičemo dijalog, promišljanje i zdravu kritiku aktuelnih društvenih procesa.

Ne nudimo gotove odgovore već postavljamo pitanja: gde živimo, kako živimo, za šta živimo.

VUGL.RS

GDE ŽIVIŠ // KAKO ŽIVIŠ // ZA ŠTA ŽIVIŠ

izdavač

NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor

Stevan Ristić

pomoćnik direktora

Vojislav Milošević

finansijski direktor

Daniela Vesić

glavni urednik

Dragoljub Žarković

odgovorni urednik

Filip Švarn

pomoćnici glavnog urednika

Jovana Gligorićević, Momir Turudić

redakcija

Slobodan Bubnjević, Radoslav Čebić,
Sonja Čirić (mozaik), Zora Drčelić,
Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet),
Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović,
Radmilo Marković, Saša Marković,
Ivana Milanović Hrašovec,
Marija Janković (foto), Milan Milošević,
Uroš Mitrović, Vukašin Obradović,
Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić,
Nemanja Rujević, Nedim Sejedinović,
Tamara Skrozza, Zoran Stanojević,
Bojan Stekić, Dragan Todorović,
Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija

Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:

Ivan Hrašovec (ur.),

Tanja Stanković, Slobodan Tasić;

lektori: Olga Babić, Živana Rašković,

Ivana Stanković;

korektori: Nikola Dragomirović,

Ana Čuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje

www.vreme.com

Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata

Nikola Čulafić, Milan Radović

računovodstvo

Slavica Spasojević

marketing

Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com

telefon redakcije: 011/3234-774

telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028

COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno.

Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 **Korona i Srbija:**

Kolaps zdravstvenog sistema

07 **Ova situacija:** Sve za rejting, rejting ni za šta08 **Rebalans sa 4 milijarde deficita:**

Rupa za četvrtinu veća

10 **Lični stav:** Izgubljena godina13 **Nuspojave:** Glavolomka za opozicionare14 **Borba protiv mafije:** Gromoglasne najave kao hrana za tabloide16 **Godinu dana****"slučaja Jovanjica":****Političke, policijske i ostale veze**18 **Intervju:** Mari-Žanin Čalić21 **Kosovsko društvo:****Pitanje jezika**24 **Intervju:** Boris Bota Miljković27 **TV Manijak:** SMS dijagnoza28 **In memoriam:**

Dijego Armando Maradona (1960–2020)

32 **Manjinske zajednice u Srbiji:**

Kulturni identitet Albanaca

33 **Bashkësitë e Pakicave në Serbi:**

Identiteti kulturor i Shqiptarëve në Serbi

KULTURA36 **26. Festival autorskog filma:**

Čovek ne oseća lance kad se ne pomera

39 **Festivali:** Dezire 2020.41 **Studije:** Niti kome ostati, niti kome otići42 **Knjige:** Kozerije sa zaturene granice43 **In memoriam:** Miša Aleksić (1953–2020)44 **Iran: Atentat na****Mohsena Fakrizadea**47 **Intervju:** dr Vladan Jovanović50 **Lični stav:** Svako za sebe**MOZAIK**52 **Izložba:** Radost venčanja za sve54 **Baština:** Važno je biti, a ne imati55 **Čitanje:** Do kraja knjige56 **Bliske veze:** Sara u Beogradu58 **200 godina od rođenja Fridriha Engelsa:**

Druga violina bauka komunizma

59 **Navigators:** Ova godina je bila srećna u odnosu na sledeću60 **Strip:** Kako se osvajaju žene (2)62 **Vreme uživanja:** Joca

Razotkrivanje i hapšenje Koluvijske grupe, kasnija istraga, prikupljanje dokaza i materijala i, na kraju, podizanje optužnice, pokazali su da je u ovaj projekat, kao i u svaki koji se karakteriše kao organizovani kriminal, bilo uključeno mnogo policajaca i agenata srpske tajne službe

SLOBODAN GEORGIJEV

Jezik može biti most, mogućnost, dobra prilika, ali i sredstvo dominacije i potčinjavanja. Može biti u službi manipulacija ili u službi stvaranja. Može se posmatrati kao važno pitanje identiteta. Jezik je neophodan, kako bi se paralelni životi preobratali u suživote...

JELENA JORGAČEVIĆ

Ubistvo atomskog fizičara i generala Mohsena Fakrizadea, "iranskog Openhajmera", ima simbolički i politički efekat – ono može da utiče na razvoj ratnih dejstava na čitavom Bliskom istoku

JOVAN HIRŠL

Fotografija na naslovnoj strani: Matt Sayles / AP (maj 2008.)

KOLAPS ZDRAVST

Doktor Rade Panić kaže za “Vreme” da su on i kolege već u situaciji kada razmatraju mogućnost da zaraženi zdravstveni radnici koji nemaju izraženu kliničku sliku ostanu da rade: “Nama je Batut pre sedam dana poslao preporuku za testiranje zdravstvenih radnika u kojoj stoji da se testiraju tek kada se pojave simptomi”

“**A**ko treba da radimo ratne trijaže, želimo pismenu naredbu Ministarstva zdravlja”, rečenica je dr Radeta Panića, anesteziologa i predsednika Sindikata lekara i farmaceuta Srbije. U razgovoru za “Vreme” dr Panić, koji se prošle nedelje našao na udaru predsednika Aleksandra Vučića zbog svog emotivnog nastupa na Televiziji N1, još jednom ponavlja da se zdravstveni sistem Srbije raspao.

Ovaj lekar, koji u kraljevačkoj Opštoj bolnici “Studenica” radno vreme mahom provodi u crvenoj, kovid zoni, kaže da je svakodnevno prinuđen da radi surove trijaže pacijenata koji će biti primljeni na intenzivnu negu. Takođe dodaje i da je ono što od vlasti i Kriznog štaba slušamo u medijima čista propaganda koja nema veze sa realnošću u srpskim bolnicama.

A realnost je takva da ne može da se sakrije. Kako je zaista vide svi lekari, bilo da rade ili ne u kovid sistemu, vide medicinske sestre i tehničari koji kotrljaju po hodnicima boce sa kiseonikom od 50 kilograma, vide pacijenti koji svedoče o tome po izlasku iz bolnica, a vidi se i po redovima ispred kovid ambulanti. U gotovo svim gradovima u Srbiji bolnički kapaciteti gotovo su popunjeni. Sada već postoji razrađena propagandna šema. Dobar primer je baš Kraljevo. Kapaciteti se popune tokom jedne noći, pacijente je nemoguće primiti, a nema mesta ni u drugim bolnicama gde bi ih mogli poslati. Sutradan direktor ustanove doneše odluku da se jedno ne-kovid odeljenje oslobodi za kovid pacijente, pa najednom ima mesta i to je informacija koja odlazi u medije. A to što samo nekoliko sati ranije mesta nije bilo ili se zaboravlja, ili

onaj koji je alarmirao javnost i nadležne ispada – lažov. Takvu je sudbinu Panić doživeo jer je u programu uživo na ivici suza rekao da prethodne noći nije imao ni gde da smesti ni gde da transportuje pacijenta. Vučić je na to rekao da bi mu, da nije predsednik, odgovorio brutalno.

LASTIŠ JE PUKAO

Epidemiolog Predrag Kon izjavio je da nema govora o pucanju zdravstvenog sistema koji je okarakterisao kao “elastičan”. Čini se, međutim, da je na tom elastičnom sistemu lastiš pukao.

“Kao što sam napisao u odgovoru Predragu Konu, ako neko misli da je pucanje sistema to da zdravstvo u potpunosti prestane da radi, to se neće nikada dogoditi niti može da se desi. Dokle god i poslednji od nas može da hoda, radiće”, kaže Rade Panić i objašnjava šta znači pucanje sistema: “Kada imate veliki broj pacijenata koje ne možete da obradite ili da ih adekvatno zbrinete, to morate smatrati kolapsom zdravstvenog sistema. Prvo, mi pričamo o kovid pacijentima koji stoje u redovima ispred ambulanti po šest, deset, pa čak i 12 sati, što je apsolutno nedopustivo, jer u tom periodu njihovo zdravstveno stanje može drastično da se pogorša. Oni imaju oboljenje za koje je ključno mirovanje i neizlaganje naporima i hladnoći. Drugo, čuli smo da pacijenti moraju da idu u domove zdravlja da rade analize, pa tek onda da se pojave u kovid ambulanti. To podrazumeva da se šetaju od nemila do nedraga.”

Kakvo je trenutno stanje u domaćem kovid sistemu Panić dalje opisuje ovako: “Ja sam juče (ponedeljak, prim.nov.) krenuo sa dežurstva tako što mi je kolega iz

ambulante rekao: 'Ja stvarno moram da primim pacijente.' U tom trenutku sam pogrešno mislio da ima mesta jer su u Kraljevu otvoreni ti dodatni kapaciteti.”

Inače, nakon Panićevog nastupa na TV N1, Predrag Kon je rekao da je popunjenost bolničkih kapaciteta u Kraljevu 50 odsto. Panić kaže da je do toga došlo jer ga je direktor obmanuo rekavši da ono što je zapravo naknadno otvoreno radi od ranije.

“Mi smo u tom trenutku imali popunjene 60 kreveta na infektivnom odeljenju i osam jedinica intenzivne nege. Kolega iz smene i ja smo se dogovorili da ako moramo da radimo ratnu trijažu, da odlučujemo ko će dobiti aparat a ko neće, to moraju da nam daju napismeno, na papiru. Mi ne možemo to da preuzimamo sami na sebe. Ja lično još nisam bio u takvoj situaciji, ali javljaju se kolege iz cele Srbi-

TVENOG SISTEMA

NA RUBU IZDRŽLJIVOSTI:

Zdravstveni radnici

Foto: Sava Radovanović / Tanjug

da nije na čelu medicinskog dela štaba, ali ga smatraju najuticajnijim. Još 26. novembra, poslali su mu otvoreno pismo od 50 tačaka. Konstatujući da su u prvom talasu (mart-april) mnogi zdravstveni radnici bili kažnjavani zato što su tražili zaštitnu opremu ili se usudivali da je sami uzmu iz bolničkih skladišta, upitali su Kona da li odobrava praksu proganjanja (premeštanja itd.) svojih kolega samo zato što su se zalagali za poštovanje principa lične zaštite, kao i da li su on ili Krizni štab ukazali da su odgovorni direktori koji nisu obezbedili potrebnu opremu (prevashodno maske i rukavice). Upitali su ga da li su razmatrali mere koje je udruženje lekara "Ujedinjeni protiv kovida" uputilo zdravstvenim vlastima 14. oktobra. "Ne čini li vam se da su bar neke od tih mera bile primerene situaciji i da su mogle da vas podstaknu da ih na vreme predložite i primenite", pitaju UPK.

Podsećajući da Kon ovih dana spominje da je još 6. novembra KŠ razmatrao mere sprečavanja trećeg talasa, upitali su ga zar mu se ne čini da su u tom momentu kasnili (skoro) dva meseca i koja je cena tog kašnjenja. "Da li smatrate da ste kao epidemiolog u KŠ bez greške vodili ovu epidemiju? Ako da, da li je greška to što mere kasne 20 dana, po vašim rečima? Da li ste svesni posledica kašnjenja mera 20 dana? Ako ne, da li smatrate da i dalje treba da budete deo KŠ i imate legitimitet da se obraćate građanima", stoji, između ostalog, u pismu. Kona su upitali i koji epidemiološki parametar je pokazao da se vidi usporavanje širenja virusa, kako je izjavljivao ovih dana, i kako tumači svakodnevne sve veće brojeve pozitivnih osoba.

"Od ukidanja vanrednog stanja, 6. maja, do izbora, 21. juna, održavani su politički mitinzi, učesnici su dovoženi u prenatrpanim autobusima, igrane su utakmice pred 20-ak hiljada gledalaca (po tome smo se pročuli u svetu), mešali se bez

je, naročito iz Beograda, koje jesu. Uostalom, poznat je slučaj Zemunske bolnice i Petra Đurića, "Čale, ovo je za tebe". Znao kako, mi još nismo u situaciji da ne možemo baš nikako da pomognemo pacijentu, ako nikako drugačije, a ono transportom u drugu ustanovu. U Kraljevu ima opreme, ali sada već dolazimo u situaciju da nema ko da radi."

Na to se nadovezuje izjava gradonačelnika Kragujevca Nikole Dašića koji je u utorak prepodne izjavio gotovo identičnu stvar: u Kragujevcu je kritično, mesta ima, ali nema osoblja.

Panić nastavlja da opisuje situaciju u kojoj se našao u ponedeljak: "Od tih 60 pacijenata, imao sam 13 sa kojima sam radio konsultacije za intenzivnu negu. Od njih 13, za pet nije bilo sumnje da su za intenzivnu, o troje koji su u godinama i sa izraženim udruženim bolestima ni-

sam ni razmišljao, ali imao sam dve pacijentkinje koje su medicinski mlade. Međutim, jedna od njih je dospela na intenzivnu tek sutradan, nakon što se pojavilo mesto jer smo prenamenili jednu običnu sobu u jedinicu intenzivne, kada joj je saturacija već bila 50 odsto. Kolega je tog jutra upozoravao načelnika da nam treba još mesta, ali nisu nas slušali. Sa saturacijom od 50 odsto izgledi pacijenta su jako mali. Da je odmah, kad je bila na 80, primljena na intenzivnu, sve bi bilo drugačije. Tek kad smo sami intervenisali dobili smo jedinicu sa tri mesta intenzivne nege."

UJEDINJENI I OČAJNI

Za to vreme, lekari okupljeni u udruženju "Ujedinjeni protiv kovida" pokušavaju da dopru do člana Kriznog štaba Predraga Kona, za kog, kako kažu, znaju

EPIDEMIJA NA VRHUNCU:

Redovi pred bolnicama

Foto: Zoran Žestić/ Tanjug

Sve što postoji od lekara do sad je moralo da bude zaposleno. A onda se dolazi do strukture tih lekara – da li imaju ili nemaju specijalizaciju i kakvu, ko sada može i šta može da radi.

Rade Panić kaže da su on i kolege u prethodnih devet meseci, neke specijalizacije samo mogli da doobuče. Ali, veliki problem jeste što, trenutno, prema zvaničnim podacima, u Srbiji ima oko 10 odsto zaraženih zdravstvenih radnika, a Panić misli da realnu brojku dobijamo ako to pomnožimo sa dva, pa možda čak i sa tri. Za to vreme, specijalisti fizikalne medicine, oftalmolozi i otorinolaringolozi rade u Areni.

“Nama je sinoć na dežurstvo došao – psihijatar. Dobrovoljno se javio i došao. Sada je situacija takva da će morati da se angažuju svi. Ima situacija koje psihijatar ne zna ili ne može da zbrine pacijenta, pa je neko od nas sa njim u smeni, ali bar može da prepozna kovid i uradi administraciju. Nama je administracija ozbiljno opterećenje, posebno zato što je još vodimo i rukom i elektronski. Dovoljno je da tu imamo nekoga ko može da ispiše terapiju, protokol se zna.”

Rade Panić kaže da su on i kolege već u situaciji kada razmatraju mogućnost da zaraženi zdravstveni radnici koji nemaju izraženu kliničku sliku ostanu da rade: “Nama je Batut pre sedam dana poslao preporuku za testiranje zdravstvenih radnika u kojoj stoji da se testiraju kada se pojave simptomi. Lekari se testiraju tek kada se razbole. Znači, ne testiraju se rizični kontakti, oni kod kojih postoji sumnja da su inficirani. Problem jeste što nema većeg testiranja i praćenja šta se dešava posle rizičnih kontakata. Pojedini zdravstveni radnici zbog toga idu privatno da se testiraju, jer maltene ne možemo da dođemo na red. U našem kovidu u Kraljevu se poslednjih dana najmanje četvoro ili petoro razbolelo, a niko od ostalih nije testiran. Svi smo ostali da radimo, čak i kolegica čiji je muž bolestan, a imaju dvoje male dece.”

Kakav nam se scenario bliži, jasno je iz ovih Panićevih reči: “Uskoro ćemo doći u situaciju da spavamo u bolnici, jer nećemo imati vremena da dođemo od kuće kad smo potrebni. Brže je da nas probude dok smo u bolnici, nego da dolećemo od kuće.”

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

ikakvih ograničenja navijači iz tri najveća grada u zemlji (Novi Sad, Niš, Beograd), a KŠ kao da je bio u hibernaciji. Da li ste se osećali nelagodno tokom tih dugih šest sedmica? Nije li vam došla na um ideja da kao stručnjak izrazite svoje neslaganje”, pitaju UPK.

“Mada celokupno svetsko iskustvo kaže da se posle vanrednog stanja, odnosno restriktivnih mera, one moraju ukidati vrlo postupno, jedna po jedna, uz pažljivo praćenje efekta, mi smo to učinili skoro u jednom dahu (sa izuzetkom jedne ili dve mere). Da li za to odstupanje od očekivane prakse imate neko objašnjenje, osim političkih potreba”, pitaju Ujedinjeni.

Kako su ostali bez odgovora, na dan nastanka ovog teksta (utorak, 1. decembar), UPK su ponovo pisali Konu. Poručili su da će pokušati da izgrade “sistem u kome lekari, medicinske sestre, tehničari i sav ostali kadar mogu da rade ponosno, slobodno i posvećeno, i da za to budu adekvatno plaćeni”. “Poslednjih dana usled nemoći i nesposobnosti države da se nosi sa krizom, nastalom usled neadekvatne strategije u borbi protiv kovid, pokušava se spinovanje u javnosti i zamena teza uvlačenjem naše profesije u medijsko blato. Mi niti želimo niti ćemo biti deo toga. Od kolege Kona očekujemo odgovore na javno postavljena pitanja”, navodi se u saopštenju.

“Ujedinjeni protiv kovid” ističu da će se truditi da i dalje javnost obaveštavaju o svim novim stručnim predlozima u vezi kovid 19 preko njihovog sajta, kao i da će biti “konstruktivni u do sada najtežoj situaciji u kojoj se našlo naše zdravstvo”. “Oni neka nastave da se bave atentatima, ambasadorima, kućama i uvredama naših kolega. Ako ništa drugo ostaće zabeleženo na koju se strategiju odlučila naša država u vreme kada je od ovog

virusa umirao dnevno najveći broj građana”, dodaje se u saopštenju.

Politizacije epidemije boji se i Rade Panić: “Imam utisak da se ove dve privremene bolnice ne otvaraju da bi se proširili kapaciteti, nego da bi oslobodili druge bolnice i sve kovid pacijente stavili tu.” On smatra da će to vlasti omogućiti da uspostavi potpunu kontrolu nad informacijama i da centralizuje podatke, jer ni Predrag Kon nije znao prave brojeve za Beograd, “a mislim da ih nema ni ostatak medicinskog dela Kriznog štaba”. Panić dodaje i kako država sve radi da ima kontrolu nad tim šta će otići u javnost a šta ne. Po onome što ja znam, samo prošlog vikenda oko 500 pacijenata iz Beograda prebačeno je u druge bolnice širom Srbije. Ti pacijenti, onog momenta kad proradi ova bolnica u Batajnici, biće prebačeni tamo. Moja pretpostavka je da će onda početi da zatvaraju kovid jedinice po Srbiji da bi mogli da povuku osoblje u Batajnicu.”

Da je prošlog vikenda ogroman broj ljudi iz Beograda prebačen u druga mesta na hospitalizaciju, “Vremenu” je potvrđeno iz više nezvaničnih izvora. Možda najstrašniji jeste slučaj čoveka koji je trebalo da bude hospitalizovan u Banji Koviljači. On se javio redakciji “Vremena” i ispričao kako nije bilo slobodnog transporta za njega, pa je sa obostranom pneumonijom seo u auto i sam se odvezao u Banju Koviljaču.

ISCRPLJENI I OSTAVLJENI

Što se tiče osoblja, uzrok manjku je zaražavanje i činjenica da nema dovoljno obučanih ljudi za ovu situaciju. Srbija je pre epidemije imala manjak od 12 do 15 odsto zdravstvenih radnika. Između 2300 i 2600 lekara sa NSZ je, u teoriji, trebalo odmah da bude zaposleno samo da bi se popunio broj koji je zakonom određen.

Sve za rejting, rejting ni za šta

Zašto režim o koroni samo kada mora i kroz zube? Kako izgleda odvrćanje pažnje javnosti na naprednjački način? Zbog čega Aleksandar Vučić nije državnik spreman da preuzme odgovornost i mimo vladajućeg raspoloženja, nego demagog u stalnom prilagođavanju recentnoj populističkoj matrici? I koliko cijenu svega skupa plaćaju građani

Kolega Miloš Vasić često voli citirati sljedeću izreku: "Pokazuješ mu Mjesec, a on te gleda u vrh prsta." Teško da postoji bolja definicija aktualne društveno političke situacije, kako se to nekad govorilo. Pređimo zato sa teorije na praksu i sa općenitog na konkretno.

"Mjesec" je, naravno, epidemija korone i slom zdravstvenog sistema. I na jedno i na drugo odavno ukazuju liječnici poput Radeta Panića, Zorana Radovanovića, udruženja "Zajedno protiv kovid", nezavisnih i profesionalnih medija, javnosti koja razmišlja svojom glavom i vjeruje sopstvenim očima... Ali – džaba.

Režim i njegova medijska mašinerija za mljevenje živog ljudskog mesa ne skreću pogled od "vrha prsta". U tom smislu, nastavlja se kampanja demoniziranja Dragana Đilasa (ovog puta preko napada na brata Gojka), ritualno se izražava zabrinutost za bezbjednost Aleksandra Vučića, tradicionalno oduševljava ruskim tenkovima, vodi psovačka hajka protiv "izdajnika" poput dr Panića i Pavla Petrovića te, uopće, intenzivira se primjena širokog spektra dobro uvježbanih iluzionističkih metoda čiji je cilj odvrćanje pažnje javnosti.

Na drugoj strani, vlast o koroni govori kroz zube, samo kad mora. A i tada predsjednik Srbije isključivo sam sebe hvali, više na građane, optužuje pojedince za djelovanje protiv sopstvene države...

Što im je od jesenas? Zar u Srbiji proljetos nisu bile zavedene jedne od najrestriktivnijih mjera u Evropi; zar Vučić nije lično telefonirao oboljelim od korone; zar narod nije plašen najmorbidnijim scenarijima uz proglašavanje čitavih kategorija stanovništva – gastarbajtera i studenata, na primjer – za prenosnike bolesti? Kako to da tada ekonomija nije bila važna, a sada jeste? I zašto je famozni BDP odjednom postao važniji od zdravlja i života stanovništva?

Odgovor je, a to svaki čitalac dobro zna, isključivo u rejtingu. Naime, pandemija je na svom početku – slično ratu ili kakvoj drugoj elementarnoj katastrofi – potpuno zaokupila pažnju svakog pojedinca uslijed straha i neizvjesnosti, a Vučić ne bi bio to što jeste kada navedeno ne bi maksimalno iskoristio. Sasvim u radikalnom duhu megalomanije i najprizemnije demagogije, on je tada bio i "otac i majka Srbije", i šef sanitetskog skladišta, i glavni doktor, i direktor svih bolnica, i špediter respiratora, i vlasnik trezora Patka Bajce... Ovo nabijanje rejtinga i dodatno armiranje kulta ličnosti nije se moglo drugačije završiti nego "veličanstvenom pobjedom" nad koronom, pa je Srbija preko noći a pred izbore od zemlje sa najrigidnijim mjerama postala ona sa najopuštenijim.

Naravno, taj balon od sapunice brzo je pukao. Kada je zbog rasta broja oboljelih Vučić u julu najavio ponovno uvođenje policij-

skog sata i zatvaranje stanovništva u kuće, suočio se s masovnim demonstracijama i neredima. Građani su – a posebno mladi – prozreli naprednjačko licemjerje. Ako vlast nije bila spremna za početak pandemije pa je zato morala posegnuti za drastičnim mjerama, čemu njihov povratak nakon što je na izborima "pobijedila" virus? I dokle će se narod tretirati poput zamoraca po sistemu toplo-hladno, zabranjeno-dopušteno – zavisno od propagandnih potreba? Cijena tog režimskog poigravanja sa epidemijom ispostavljena je općem nepovjerenju u čitav sistem borbe protiv nje...

Elem, Vučić je u julu odmah ustuknuo, ali i izvukao jednu konkretnu pouku. A to je spoznaja da su građani navikli na život sa koronom i – kako to već biva u svim krizama – nastoje da na ovaj ili onaj način odvrte misli od anksiozne realnosti. Opsjednut isključivo svojim rejtingom i neumorno ga pumpajući, zato je odmah počeo najavljivati izgradnju nacionalnog stadiona, slična ekonomska čuda, obračun sa mafijom i ostale eskapističke priče za laku noć, trudeći se iz petnih žila da uvijek ostane u centru pažnje; uprkos sasvim opipljivoj opasnosti, korona je prestala biti tema.

Upravo ova potreba da "na svakoj svadbi bude mladoženja i na svakoj sahrani pokojnik" pokazuje pravu mjeru državištva Aleksandra Vučića i mizerni upravljački kapacitet njegove vlasti. Vladajući isključivo krizama koje je sam proizveo, na sve izvan tog zabrana predsjednik Srbije obično reagira paničarenjem, pre-nagljivanjem, kašnjenjem ili durenjem ne skidajući, pri tome, pogled sa ekrana na kome ga stalno izvještavaju o kretanjima njegovog rejtinga.

Hoće se reći sljedeće: Aleksandar Vučić nije nikakav državnik i vizionar spreman da preuzme odgovornost mimo vladajućeg raspoloženja, nego demagog u stalnom osluškivanju i promptnom prilagođavanju recentnoj populističkoj matrici – kakva god ona bila i koliko god koštala društvo.

Zbog toga je Vučić na početku epidemije odigrao najkrupnije adute i sada ostao bez njih; zbog toga se tokom ljeta i početka jeseni bavio svim i svačim samo ne koronom; zbog toga je u novembru enormni, rekordni porast broja umrlih i zaraženih doveo do sloma zdravstvenog sistema; zbog toga se vlast cinično hvali poduzetim mjerama vređajući elementarni zdrav razum; zbog toga su spremni na sve osim da kažu istinu i prestanu sa bezočnim vređanjem svakog tko je izgovori... Jer, sve za rejting, rejting ni za šta!

Ako u ovom tunelu postoji svjetlo, onda su to medicinski radnici koji u velikoj većini – uprkos nemogućim uvjetima i ogromnim problemima – ne posustaju. Građani se u njih jedino i uzdaju.

Rupa za četvrtinu veća

Da stanovništvo trpi posledice krize više nego što vlast tvrdi pokazuje i smanjenje prihoda od PDV-a u odnosu na projekciju iz aprila za 3,2 odsto, odnosno čak za 6 odsto u odnosu na prvobitni budžet za ovu godinu. PDV pokazuje kako narod objektivno živi, odnosno koliko novca može da potroši. Zato bajke o tome kako je "Srbija najbolja u Evropi" i prikazivanje raznih dijagrama mogu biti samo kratkog daha – jer kriza očigledno više pogađa stanovništvo nego što vlast to želi da prizna

Drugi po redu rebalans budžeta otkrio je prave razmere problema koje je izazvala ekonomska kriza usled virusa; loš znak je što je deficit premašio iznos od preko 4 milijarde evra, tačnije 483 milijarde dinara. Država će potrošiti čak 850 miliona više nego što je predvidela u aprilskom rebalansu.

Vlada je pokušala da dodatno povećanje rashoda obrazloži sa pomoći koja je data privatnicima u visini po 18.000 dinara po zaposlenom za jul i avgust. To objašnjenje ne drži vodu, pošto se za državnu pomoć prijavilo manje privrednih subjekata nego što je očekivano. Umesto 168 milijardi dinara poreza i doprinosa odloženo je samo 97 milijardi, što je ostavilo "višak" od čak 70 milijardi dinara. Za direktnu pomoć dato je ukupno 130 milijardi dinara (uključujući julske i avgustovske tranše) umesto predviđenih 129 milijardi, što je zanemarljiva razlika, dok je hotelijerima naknadno dato samo još 2 milijarde dinara. Pored toga, država je predvidela da će preduzeća koristiti moratorijum na isplatu poreza na dobit, ali se to nije desilo – prihodi od poreza na dobit biće za 24 milijarde dinara veći nego što se očekivalo u aprilu. Uz to povoljna okolnost je što se rebalansu predviđa da pad društvenog proizvoda bude 1 odsto umesto 3 odsto koliko je bilo prvobitno predviđeno (doduše, to se procenjivalo pre eksplozije virusa u drugoj polovini novembra, pa će verovatno biti na kraju 3 odsto).

Ali i pored svih tih okolnosti koje su povoljnije nego što su procenjivane u aprilskom rebalansu, deficit će na kraju biti za četvrtinu veći. To ukazuje da postoje ozbiljni strukturni problemi u društvu koji su sa ovom krizom eskalirali a prvenstveno višegodišnje nedovoljno izdvajanje za zdravstvo.

UPOZORENJA FISKALNOG SAVETA

Fiskalni savet je imao više primedbi na rebalans. Jedna od ključnih je da se rashodi prikazuju manje transparentnim nego ranije. Na primer, nema objašnjenja kako će se koristiti pozajmice (povećavaju se za 150 miliona evra), niti zašto je odobreno dodatnih 100 miliona evra Kancelariji za javna ulaganja kao ni dodatnih 100 miliona evra za odbranu. Nema objašnjenja ni za subvenciju u avio saobraćaju od 4,2 milijarde dinara niti subvencije od 4,8 milijardi dinara za elektroenergetiku – u skupštinskoj raspravi je precizirano da će ta sredstva biti uložena u aerodrom u Trebinju, odnosno u EPS, ali zašto to nije napisano u rebalansu?

U izveštaju Fiskalnog saveta ukazuje se i da su pored strukturnih slabosti države i neracionalne mere ekonomske politike (posebno podela po 100 evra svim građanima) dovele do ogromnog povećanja deficita budžeta. Naš deficit od 8,8 odsto BDP-a biće iznad proseka država Centralne i Istočne Evrope od 7,5 odsto. Javni dug će na kraju godine biti 60 odsto, što po Fiskalnom savetu predstavlja krajnju granicu, jer su troškovi zaduživanja Srbije mnogo veći nego kod razvijenih država. Odnosno, Srbija sa 60 odsto duga u odnosu na BDP plaća kamate kao razvijene zemlje koje imaju dug od 100 do 120 odsto BDP-a; zato je dalje povećanje javnog duga veoma opasno jer su troškovi kamata preko milijardu evra godišnje.

Analiza Fiskalnog saveta očigledno nije prijala vlastima i to se videlo po vrlo nepriključnim kritikama prilikom skupštinske rasprave. Nesporno je da je on nešto konzervativniji u projekcijama od Vlade, ali to je njegova uloga i nije razlog za omalovažavanje od strane poslanika. Na kraju je Fiskalni savet "pomilovao" predsednik Aleksandar Vučić sa pohvalama za struč-

nost u "Ćirilici", ali je gorak ukus arogancije i primitivizma vladajuće stranke ostao.

PROBLEMI U JAVNIM PREDUZEĆIMA PRELIVAJU SE NA DRŽAVU

Rebalans budžeta razotkrio je i krajnje zabrinjavajuće stanje u EPS-u, pošto se u njemu prvi put našla i subvencija za to preduzeće od 4,8 milijardi dinara. EPS nije pretrpeo direktnu štetu jer nije bilo prekida proizvodnje, međutim kriza je ogolila sistemske slabosti u preduzeću. Ako se posmatra devetomesečni izveštaj o poslovanju EPS-a, vidi se da posluju znatno bolje od plana – ostvarena je dobit od 5,8 milijardi dinara umesto planiranog gubitka od 1,8 milijardi dinara, odnosno rezultat EPS-a je za solidnih 7,6 milijardi dinara bolji od planu. Pravo stanje u EPS-u, međutim, pokazuju tokovi gotovine – za poslednje tri godine, gotovina kojom EPS raspolaze smanjila se za više od 20 milijardi dinara. Period "zlatnog rasta" srpske privrede u proteklih nekoliko godina obeležilo je i potpuno finansijsko iznurivanje EPS-a.

U "Vremenu" je svojevremeno objašnjeno kako se EPS urušava tako što otkupljuje struju iz "obnovljivih izvora energije" po cenama koje su i do tri puta veće od proizvodnih cena u termocentralama a devet puta veće od cene iz hidrocentrale "Đerdap". Pozivajući se na "višu silu", EPS je čak za vreme vanrednog stanja obustavio otkup struje iz OIE po povlašćenim cenama, ali i pored toga je morao da za devet meseci isplati skoro 12 milijardi dinara (od potrošača je prikupljeno oko 1,8 milijardi, pa je neto odliv samo po tom osnovu 10 milijardi dinara). Očigledno je da bez povećanja cene struje za stanovništvo, a pre svega naknade za OIE, EPS ne može da posluje rentabilno. Naravno, "zelena energija" nije jedini uzrok problema EPS-a, pošto postoje i druge

NAJBOLJI SMO, NAJBOLJI:
Ministar finansija Siniša Mali

Foto: Zoran Žestić/ Tanjug

veoma ozbiljne sistemske slabosti. Međutim, za oporavak tog preduzeća neophodno je što pre troškove "zelene politike" prebaciti na stanovništvo i privredu – tada će stanovništvu postati jasno da "zelena energija" i nije nimalo zelena prema njihovom standardu.

Dubinu krize u EPS-u pokazuje i loša realizacija investicija u toku ove godine – investirano je samo 60 odsto od planiranih 56 milijardi dinara, čime se dovodi u pitanje dugoročna održivost preduzeća.

Er Srbija će takođe dobiti veliku budžetsku podršku preko budžetskih pozajmica, koje su povećane za 150 miliona evra. To nije iznenađenje, s obzirom na to da su mnoge države bile prinuđene da finansiraju svoje avio-kompanije, ali ostaje problem njenog neresenog vlasničkog statusa. Srbija kao vlasnik 51 odsto udela ulaže dodatna sredstva, dok se manjinski vlasnik koji kontroliše njeno celokupno poslovanje maćehinski ponaša i odbija da ulaže sveža sredstva.

Telekom Srbije nije dobio direktnu podršku iz budžeta, ali kao da jeste, pošto je od emisije korporativnih obveznica u visini od 200 miliona evra više od trećine završilo kod Narodne banke. I pored te poražavajuće činjenice, država i dalje siluje Telekom, pa je to preduzeće moralo da donese odluku da se isplate dividende u visini od 2,5 milijardi dinara (naravno, od pozajmljenih para).

Pomenuta preduzeća po svoj prilici će da nastave da budu na teretu javnih fi-

nansija i narednih godina. EPS je prava tempirana bomba; država je garant ili poverilac za oko preko milijardu evra kredita tog preduzeća, a potrebe za novim zaduživanjem su ogromne. Za neophodne investicije u narednih pet godina treba uložiti 4 do 5 milijardi evra (rekonstrukcija zastarelih postrojenja u termocentralama, ekologija, modernizacija distributivne mreže, nova brojila).

OPTIMIZAM BEZ RAZLOGA KOJI ZABRINJAVA

Rebalans budžeta je pokazao da naše javne finansije ne stoje dobro i da je udar krize na budžet znatno veći nego što je Ministarstvo finansija procenjivalo. Nije slučajno FS preporučio da deficit budžeta za 2021. godinu ne bude veći od 2 odsto, dok Ministarstvo finansija predlaže deficit od 3 odsto. Druga važna preporuka FS je da se ne ide na povećanje plata u javnom sektoru izuzev zdravstva, osim eventualno za rast inflacije (i to ako bude sredstava). Umesto toga, planira se povećanje od 5 odsto od 1. aprila naredne godine. To je loš znak jer pokazuje da će država prekomerno trošiti, uzdajući se u veoma optimističku procenu rasta BDP-a od 6 odsto sledeće godine.

Povećanje deficita u rebalansu za četvrtinu u odnosu na april moralo bi da upali crveno svetlo vlastima, ali sudeći po preteranom entuzijazmu predsednika Vučića i ministra Malog, to nije slučaj.

Da stanovništvo trpi posledice krize više nego što vlast tvrdi pokazuje i smanjenje prihoda od PDV-a u odnosu na projekciju iz aprila za 3,2 odsto, odnosno čak za 6 odsto u odnosu na prvobitni budžet za ovu godinu. PDV pokazuje kako narod objektivno živi, odnosno koliko novca može da potroši. Zato bajke o tome kako je "Srbija najbolja u Evropi" i pokazivanje raznih dijagrama mogu biti samo kratkog daha – jer kriza očigledno više pogađa stanovništvo nego što vlast želi da prizna.

I na kraju, žestoki udar krize zbog virusa pokazuje da ni drugi rebalans neće biti adekvatan, pošto će prihodi države biti manji od procenjenih. Ne samo to nego je izvesno da će restriktivne mere potrajati i u toku prvih nekoliko meseci naredne godine, a samim tim na udaru će biti privredni rast i budžetski prihodi.

Zato bi bilo odgovorno od Vlade da što pre povuče nacrt budžeta, jer su vanredne okolnosti u poslednjih 15 dana u potpunosti obesmislele državne planove i da se u narednu godinu uđe sa restriktivnim projekcijama, bez rasta plata ako se već ne može odustati od povećanja penzija koje je određeno po zakonu. U suprotnom, čeka nas već na proleće novi rebalans, a javni dug će premašiti i granicu od 60 odsto, što bi bio uvod u novu krizu javnih finansija.

BOGDAN PETROVIĆ

Izgubljena godina

Previše optimistična projekcija rasta BDP-a od šest odsto i na njoj zasnovane projekcije prihoda su rizične. Razvoj pandemije je isuviše neizvestan, baš kao i pitanje kada će u Srbiji biti moguća masovna vakcinacija protiv kovida 19

Virus koji je bukvalno pokorio zemaljsku kuglu ostavlja razorne posledice kako po naše živote tako i po ekonomski prosperitet. Globalni rast BDP-a je prvi put posle Drugog svetskog rata ušao u crveno 2009. godine i zabeležio rezultat od -1,7 odsto. Procene MMF-a su da će globalni rast ove godine, drugi put posle rata, biti negativan, čak 2,6 puta gori nego 2009. Očekuje se da će iduće godine nivo svetskog BDP-a biti tek nešto bolji od onog 2019. i to za svega 0,6 odsto. Drugim rečima, 2020. je za svet izgubljena godina.

Evropska komisija u najsvežijim procenama govori o padu od 7,5 odsto u ovoj godini i mršavom rastu od 4 odsto iduće godine. EU će tek 2022. dostići BDP iz 2019. Znamo da je EU naš ključni ekonomski partner, kome ide dve trećine našeg izvoza i odakle dolazi najviše investicija. Sve što EU čini da njima bude bolje – posredno pozitivno utiče i na nas. I masivan ECB-ov program kupovine obveznica od 1,35 milijardi evra kojim se upumpava likvidnost, i niska referentna stopa na evro koja će u srednjem roku držati kamate komercijalnih banaka na niskom nivou, i *Next generation* EU program koji predviđa 750 milijardi evra za zemlje članice.

SPOLJNI FAKTORI

Koliko nam je Evropa važna najbolje govori i podatak Narodne banke da su strane direktne investicije iz EU u period 2010–2019. činile gotovo 70 odsto svih investicija. Takođe, politika niskih kamatnih stopa i štampanje para američkog FED-a utiče na smanjenje averzije prema riziku investitora tako da na međunarodnom tržištu, na kome se zadužujemo da bismo finansirali deficit, vladaju povoljni uslovi i za nas, uprkos tome što nam je kreditni rejting još jednu stepenicu ispod investicionog.

Analitičari vodećih banaka iz SAD očekuju da će ekonomija nadoknaditi izgubljeno u trećem kvartalu sledeće godine. EIA predviđa za 2021. da će prosečna cena sirove nafte tipa Brent iznositi 47 američkih dolara za barel. To je taj spoljni ekonomski kontekst bitan za nas i rizici da procene podbace naniže su značajniji – usled mogućeg izbijanja novih talasa pandemije, pogoršanje uslova na finansijskim tržištima, odnosa velesila... Pozitivan uticaj došao bi od ranije i uspešnije primene programa vakcinacije, pronalaska efikasne terapije za lečenje obolelih i povećanja programa finansijske podrške.

Piše: **Zoran Petrović**

Predsednik
Izvršnog odbora
Raiffeisen banke

PRVO ZDRAVLJE, ONDA EKONOMIJA

Često se kod nas, kao i u svetu, moglo čuti da se prilikom određivanja mera za suzbijanje pandemije mora misliti na ekonomiju. Ekonomije nema bez ljudi. Da bismo sačuvali ekonomiju, prvo moramo sačuvati ljude. O tome govori i papir objavljen u okviru *The Institute for New Economic Thinking*. Na osnovu ovogodišnjeg iskustva u borbi protiv pandemije, zemlje su grubo svrstane u dve grupe. Prva grupa, u kojoj su zemlje koje su se brzo usredsredile na suzbijanje i eliminisanje virusa, privremeno žrtvujući ekonomiju kako bi sprečili širenje virusa i spasle živote; i drugu, u kojoj su države koje su dale pri-

oriteta jačanju svojih ekonomija i oduprle se, ograničile ili pre-rano ograničile intervencije za kontrolu pandemije i sada se suočavaju sa visokim stopama zaraze i merama zatvaranja.

Potom su pozicionirane uzimajući u obzir broj umrlih na milion stanovnika i ekonomski gubitak (MMF pristup – gubitak BDP-a gng plus trošak za stimulativne mere, dug i druge obaveze). Prva grupa je prošla bolje u oba aspekta (Kina, Koreja, Novi Zeland, Island, Vijetnam, Tajland, Australija...). U međuvremenu, zemlje koje su žrtvovalе živote imaju tendenciju da završe kako sa visokim mortalitetom, tako i sa visokim ekonomskim troškovima.

POTREBNE HITNE EPIDEMIOLOŠKE MERE

Sada je lako reći kako je trebalo da se nastavi sa merama još u prvom talasu dokle god se ne postigne potpuna kontrola nad virusom. Jasno je i da ubrzanje pandemije dovodi do toga da se deo građana i samostalno odluči da ograniči svoje kretanje što povratno ima negativan uticaj na ekonomiju. Da se to upravo sada dešava, o tome najbolje govore i brzi ekonomski indikatori poput onih o mobilnosti ljudi (Google, Apple) ili transakcija debitnim/kreditnim karticama. Dakle, odgađanje primene mera ne ograničava ekonomske gubitke u uslovima ubrzanja širenja virusa.

U studiji koju je AmCham radio u saradnji sa Medicinskim fakultetom u Beogradu i Ekonomskim institutom, ključne poruke su povećanje kapaciteta testiranja, osnaživanje epidemiološkog nadzora i jačanje zdravstvenih kapaciteta. Usled smanjenja obima pruženih zdravstvenih usluga u državnom sektoru, preporuka je da se uključi i privatni sektor koji može da pruži značajan set usluga, uz jasne kriterijume i protokole, uključujući testiranje. To je preporuka i Svetske zdravstvene organizacije.

Ne zaboravimo da iako je zdravstveni sistem besplatan, građani za zdravstvene usluge izdvajaju iz svog džepa, u odnosu na ukupna izdvajanja za zdravstvo, prema podacima Svetske banke, visokih 40 odsto. Ne treba sumnjati da će dodatne mere iz "arsenala" zatvaranja kod nas morati da se donesu hitno, zbog prenapregnutog zdravstvenog sistema.

DOBRE I LOŠE EKONOMSKE MERE

Što se ekonomskih mera tiče, vlasti u većini zemalja su na sličan način odgovorile izazovima. O tome je bilo dosta reči. I mere fiskalne i monetarne podrške ovdašnjih vlasti su bile dobre, uz neke izuzetke. Naše javne finansije su zdrave i sada se vidi koliko je bilo opravdano konsolidovati ih u prethodnom periodu od 2015. do 2017. Otuda smo, za razliku od recimo Rumunije, imali prostora da pomognemo ekonomiji.

Mere fiskalne podrške u Srbiji iznosile su 10p BDP-a i na nivou su proseka za zemlje CIE. Razlikuje nas veće učešće direktnih budžetskih podsticaja u odnosu na učešće mera podrške likvidnosti (kredit/garancije). Neki ekonomisti kritikuju neselektivnost mera (minimalac za sve zaposlene MMSP). Ipak, tu meru je iskoristilo 60 odsto obuhvaćenih, pa se može reći da nas neselektivnost nije koštala. Mislim da je u tom trenutku, iako se malo kasnilo (prva isplata je bila u maju), bilo važnije da pomoć stigne brzo, i to naročito zbog održavanja nivoa poverenja u ekonomiju.

Mera od 100 evra za sve je bila pogrešna. Ovde je bio mnogo bolji pristup *less is more* – mreža podrške za socijalno osetljive delove društva, čime bi učinak bio znatno veći. Mali broj bogatih zemalja je primenio takvu meru, a kriterijum za pomoć su postavili i oni najbogatiji poput SAD.

Takođe, program otkupa korporativnih obveznica nije bio transparentan (emitovane i istog dana prodane centralnoj banci, cena, iznos...). I za takvom merom neortodoksne monetarne politike u uslovima kada još nisu bili iscrpljeni svi drugi instrumenti, poput repo stope, nije bilo nužde. Eventualni fiskalni rizici ne bi trebalo da se prelivaju na leđa monetarne politike.

Sa druge strane, davanje likvidnosti sekundarnom tržištu državnih obveznica obezbedilo je stabilnost cena po kojima se država finansira na dinarskom primarnom tržištu i to je bila dobra mera.

DEFICIT OD 8,8 ODSTO

Imajući u vidu procenjeni ekonomski pad za zemlje CIE od 5,2 odsto (procena Evropske komisije), kao i očekivanja da će

rezultat Srbije biti znatno bolji (prognoze od minus jedan do minus tri), naš projektovani fiskalni deficit za ovu godinu trebalo je da bude niži od 7,5 odsto, što je očekivani prosek za CIE. Umesto toga, idemo na 8,8 odsto, što će pogurati i dug na nivo od skoro 60 odsto.

Veće učešće poljoprivrede, prehrambene industrije, proizvodnje kućne hemije i malo učešće turizma u kreiranju BDP-a značajno su ublažili ekonomski pad. Istovremeno, ne može se na tome bazirati brzi rast u perspektivi zbog niskog potencijala za isti. Koštali su nas evro za sve, pomoć javnim preduzećima, ranije nedovoljne investicije u zdravstvo i 10p rast zarada u javnom sektoru. Dobro je da se ni u rebalansu ni u budžetu za 2021. nije štedelo na javnim investicijama.

PRETERANI OPTIMIZAM I OČEKIVANJA

Kvalitet života ne donosi samo dinamičan rast BDP-a. Želimo i bolji vazduh, čiste reke i zemljište i bilo bi poželjno da se deo enormno naraslih kapitalnih izdvajanja u sektoru bezbednosti, u poslednjih nekoliko godina, preusmeri u ekološke i komunalne projekte. Takođe, treba nam restrukturiran EPS koji će izaći sa kredibilnom dugoročnom strategijom investiranja u zelenu energiju.

Plate u javnom sektoru morale bi da rastu daleko niže uz konačno određivanje platnih razreda. Dobro je da se budžetom sledeće godine deficit svodi značajno na niže. Uz uštede na nekim pozicijama, ostaje mali prostor za eventualnu selektivnu pomoć privredi.

Rizik je previše optimistična projekcija rasta BDP-a od 6 odsto i na njoj zasnovane projekcije prihoda. Suviše je neizvesnosti vezane za pandemiju i pitanje kada ćemo moći pristupiti masovnoj vakcinaciji. Troškovi zaduživanja na međunarodnom tržištu jesu izuzetno povoljni, ali se mi još uvek zadužujemo po cenama koje su više od onih za razvijene ekonomije ili CIE. Dobro je Fiskalni savet primetio kako je naš trošak finansiranja relativno isti kao u razvijenoj zemlji sa dugom od 120 odsto BDP-a.

Očekujem da donosioci odluka, uz iskustvo koje imaju iz prethodne fiskalne krize, novi aranžman sa MMF-om i realnu mogućnost da uz dinamičan rast i nizak deficit obezbedimo investicioni kreditni rejting (prvi put u istoriji), neće rizikovati sa javnim finansijama. Za dinamičniji rast privatnog sektora koji sve to treba da plati potreban je napredak u vladavini prava, efikasno pravosuđe, borba protiv korupcije i predvidljivost procesa donošenja zakona (javne rasprave).

Tribina nedeljnika **VREME** na Zoom platformi;

SOLIDARNOST U KULTURI

Učestvuju:

Dragana Varagić, glumica, reditelj, profesorka na Akademiji umetnosti

Virdžinija Đeković Miketić iz Asocijacije Nezavisna kulturna scena Srbije (ANKSS), i doktorand na FDU u oblasti kulturne politike

Zoran Hamović, direktor i glavni urednik izdavačke kuće Clio, i predsednik Udruženja pisaca i izdavača Srbije

Moderatorka: **Sonja Ćirić**

PETAK, 4. DECEMBRA SA POČETKOM U 13h

Tribinu možete pratiti na facebook profilu nedeljnika Vreme

gosti: **Biljana Stepanović**
glavna urednica "Nove ekonomije"
i **Slobodan Georgijev**
direktor NewMax Adria
voditelj: **Filip Švarn**

od **ČETVRTKA U 18h** na YouTube kanalu Vremena
i boljim lokalnim i regionalnim TV stanicama

Emisija Zoomiranje i okrugli sto su sastavni deo projekta "Država i solidarnost" – Pogled uprt u evropsko pravo"
koji finansira Evropska unija (preko Delegacije EU u Srbiji) kroz medijski program.

Glavolomka za opozicionare

Za obe nove regionalne političke zvezde moglo bi se reći da su deca ne samo svog vremena, nego i svog društva, i da dele bazične većinske vrednosti, ili ih bar ne dovode ozbiljno u pitanje

Ne priznajem presude nelegitimnog i antisrpskog Haškog suda Radovanu Karadžiću i Ratku Mladiću! U Srebrenici, uostalom, nije bilo nikakvog genocida, a drugačije tvrde samo oni koji hoće da moj narod označe kao genocidan! Republika Srpska je naša neupitna tekovina, a njena ovlašćenja treba još proširivati vraćanjem na "izvorni Dejton"! U gradu kojem sam ja gradonačelnik sigurno neće biti gej parade jer to nije u duhu i tradiciji mog naroda!

Ovo su, tek jedva prepričane, samo neke od izjava novog gradonačelnika Banja Luke. Momak se zove Draško Stanivuković, ima 27 godina, i pobrao je gotovo opšte "regionalne" simpatije pobeđivši na izborima favorizovanog Dodikovog kandidata, što navodno označava politički početak kraja suverenog gospodara gotovo polovine BiH. Kojem je preostalo samo da se besno "češe po guzičetini" (S. Basara). Potonja slika jeste zabavna, ali teško da Dodik ima nekih principijelnih razloga za sekiraciju. Osim ako se ne boji da bi mlađani Draško mogao da postane "veći Dodik od Dodika", u kojem slučaju možda i ima razloga za strepnju dublju od nade. Samo što u tom slučaju – u kojem nema ničega slučajnog – nije baš jasno čemu se to raduju "antirežimci" i stvarni ili navodni progresivci od Sutle do Vardara?

Nešto pre Stanivukovićeve zvezde, i nešto jače od njegove, zasjala je i zvezda Podgoričanina Dritana Abazovića, svetlijeg lica (ili: lica za pokazivanje?) crnogorske istorijske "smeđe Đukanovićevog režima", nakon trideset godina vladavine. Abazović je, doduše, politički nesumnjivo artikulisaniji od svog banjalučkog "pandana", ali ima i ponečega što im je zajedničko, a da bi se pri tome moglo ticati i Srbije, zemlje u kojoj je kanda u modi maštanje o nekim ovdašnjim "drašcima" ili "dritanima" koji bi, na bilo kojoj ideološkoj platformi ili pak bez nje, porazili "mrskog tiranina" AV.

Za obojicu, i Stanivukovića i Abazovića, moglo bi se reći da su deca ne samo svog vremena, nego i svog društva, i da dele bazične većinske vrednosti, ili ih bar ne dovode ozbiljno u pitanje. Utoliko, oni nisu nikada bili u nekom "ideološkom" ili u bilo kojem ozbiljnom smislu reči političkom sukobu sa Miletom Dodikom odnosno Milom Đukanovićem: osnovni ideološki i, štaviše, identitetski narativ koji oni ispredaju tek je blago apdejtovana varijanta onog vladajućeg. Njihov sukob s vlašću i njenim nosiocima je na izvestan način "nepolitički", jer se tiče samo ružnih nuspojava prekomerno uzurpirane vlasti: korupcije, nepotizma, svakojakog lopovluka udobno skrivenog iza velikih patriotskih fraza – koje, naime fraze, same po sebi nisu upitne, ne daj bože sporne.

Ako je, međutim, Drašku i Dritanu zajedničko ideološko nerazlikovanje od mrskih im vladajućih Gargamela, deli ih upravo – međusobna ideološko-identitetska suprotstavljenost.

Stanivuković (rođen 1993), pravo je "dete Republike Srpske": rođen je u vreme i na mestu gde i kad je ta tvorevina doslovno ni iz čega (osim bolesne mašte svojih tvoraca) uspostavljena u krvi i ognju, kroz masovni "etnički inženjering" doslovno od Une do Drine, koji je od Bosne načinio najnesrećnije mesto na svetu koje je izvan "Trećeg sveta". U onome što je iz toga nastalo socijalizovan je i to, kako vidimo, veoma uspešno: interiorizovao je sve premise tog strašnog, varvarskog poduhvata i poretka koji je iz njega nastao. *Politička* polemika između njega i Dodika nemoguća je, jer se tu nema o čemu polemisati. Abazović je, pak, pristalica nezavisne Crne Gore kao građanske (a ne etničke, dvoetničke ili multietničke!) države, liberalno-demokratskog poretka, članice EU i NATO. Ni on, ako ćemo pravo, ne bi imao oko čega da ideološki polemiše sa Đukanovićem. Sukob bi se sveo na pitanje (ne) autentičnosti vladarskog uverenja i praktikovanja inače neupitnog temeljnog narativa na kojem je zasnovana nezavisna Crna Gora. Dakle, opet ono isto: korupcija, nepotizam i slične nuspojave, a ne sama politika, ne ideološka i identitetska osnova društva.

Pa, čemu se onda toliko raduju ovdašnji i regionalni opozicionari, verujući da će taj banjalučko-podgorički virus potkopavanja ili čak promene režima da se manje-više spontano prelije i ovamo, i gde god treba? Pojma nemam, đavo će ga znati šta je u tim glavama, među kojima je zabrinjavajuće mnogo onih uvek otvorenih za promaju. Ali zato treba skrenuti pažnju na nešto drugo. U Banjaluci je došlo pre do "smjene" nego do "promjene" (kako kažu na portalu "Buka"), što će reći – mada je smena po sebi zdrava, jer nikad ne valja kad se vlast ukiseli – da tu nema mnogo osnova za radovanje onima koji željno čekaju svaki znak da se postjugoslovenske zemlje polako, ali neopozivo izvlače iz gliba etnonacionalističkih narativa. Tako gledano, u Banjaluci se nije desilo *ništa*. U Crnoj Gori, međutim, stvari stoje obrnuto: smena "Milove vlasti" potencijalno je dubinski politička, ideološka, identitetska. Ona preti (ili obećava – zavisno iz kog ugla gledate na to) da Crnu Goru protrese iz temelja i preusmeri je na sasvim drugačiji kolosek, i u unutrašnjoj i u spoljnoj politici. Dritan Abazović, međutim, "koči" upravo takvu promenu, jer njegov sukob s Đukanovićvim režimom, rekoh, *nije politički*; pojednostavljeno rečeno, Abazović smatra da Đukanović i njegovi sve vreme dobro govore, ali loše čine. Međutim, većina ekipe s kojom se Abazović uhvatio u kolo s Đukanovićem i onim što je u Crnoj Gori nastalo nakon 1997. ima upravo politički, ideološki, identitetski problem, a "kriminal i korupcija" su im više prateći folklor, "žvaka za raju". Zato bi Abazovićev monumentalni poraz bio upravo ako bi promena režima u Podgorici *politički* uspeła. Eto glavolomke za srpske opozicionare, bar one koji čuvaju glavu od promaje. ¶

Gromoglasne najave kao hrana za tabloide

Na Vučićevu najavu novih mera, datu jednom, pa ponovljenu na vežbi "Obruč 2020", gde je poručio pripadnicima specijalnih policijskih jedinica da će "u narednim danima krenuti na mafiju", iskusni kriminalistički policajci ironično se smeju

"Borba protiv organizovanog kriminala i mafije – o ne, zar opet!", standardni je komentar policajaca na najnovije najave predsednika Srbije Aleksandra Vučića i vernog mu saradnika Aleksandra Vulina, trenutno na mestu ministra unutrašnjih poslova. Kada to kažu ljudi koji su radni vek i život posvetili borbi protiv kriminala, treba im verovati, pogotovo kada su u karijeri imali dosta takvih iskustava i najava političara, od Slobodana Miloševića, preko Zorana Đinđića, Borisa Tadića, Ivice Dačića...

"A mi svaki dan hapsimo dilere droge, rešavamo ubistva, pljačke, pa čak i privredni kriminal, ali u meri u kojoj nam se dozvoli", kaže jedan policajac pred penzijom. On podseća da su jedino u vreme Miloševića uhapšena dva ministra u vladi zbog korupcije, i više nikad, a da bi, da policiji daju odrešene ruke, spisak bio poduži, pogotovo što sada postoji i zakon o sprečavanju sukoba interesa, kao i zakon o ispitivanju porekla imovine koji je stupio na snagu, ali se ne primenjuje (što je bilo i očekivano jer je služio samo za izbornu kampanju).

VEZANE RUKE

Na Vučićevu najavu novih mera, datu jednom, pa ponovljenu na vežbi "Obruč 2020", gde je poručio pripadnicima specijalnih policijskih jedinica da će "u narednim danima krenuti na mafiju", iskusni kriminalistički policajci ironično se smeju i pitaju: "Pa je li stvarno veruješ u to? Koji mu je put da to najavljuje i obećava, a nama ruke zavezane?!" Zašto su vezane – zato što imaju mnoga saznanja, ali im šefovi, pogotovo u unutrašnjosti, ne dozvoljavaju akcije, a ako nadležni i daju "zeleno svetlo", onda je tu svemoćna institucija zvana "tužilac", jer se bez njegove

saglasnosti i potpisa ne može pokrenuti nijedna istraga, a ni hapšenje.

To sve traje od 2013. godine kada su na snagu stupile izmene Zakonika o krivičnom postupku koje je, istini za volju, donela prethodna vlast u vreme dok je predsednik Srbije bio Boris Tadić, a Ministarstvom pravde suvereno, kao državni sekretar, upravljao Slobodan Homen. Taj zakon je policiji praktično vezao ruke, a tužilaštvo je pokazalo mnoge nedostatke i nespremnost, pogotovo po unutrašnjosti. Ne treba, naravno, zaboraviti ni rođačko-partijsko-finansijsku spregu u tim sredinama.

Kako to izgleda, najplastičnije je opisao jedan penzionisani pukovnik policije, koji je radio u više mesta u unutrašnjosti: "Dobijemo dojavu da će veća količina droge proći preko teritorija koje pokrivamo, imamo i ime i adresu gde će droga nakratko biti, dok se ne prepakuje. Zovem tužioca, on nedostupan. Odlazim do njegovog stana, subota je, a supruga kaže da je otišao u lov sa društvom i da neće dolaziti do sutra popodne. Gde je otišao ona ne zna, kao ni u čijoj vikendici će prespavati. Naša akcija propada, mi ne uzemosmo za slugu, ali smo 'ispratili' pošiljku, na vreme javili kolegama iz druge policijske uprave, tako da je droga zaplenjena."

To je samo jedan u nizu slučajeva koji se odnosi na tužilaštvo, a što se tiče policije, sagovornici "Vremena" kažu kako su svi šefovi postavljeni po izvesnoj vrsti političke podobnosti, da za njih garantuje i preporučio ih neko iz partije na vlasti. I kad se stvari "otmu kontroli", onda se šalju ljudi iz Beograda, centrale MUP-a, da dovedu situaciju pod kontrolu. Zato i jeste bilo omogućeno delovanje raznih kriminalnih klanova po velikim gradovima Srbije, jer je njihovim vođama policija morala da gleda kroz prste, po ne-

čijem nalogu. "Privedem jednog od tih, sa dokazima dovoljnim da se osudi, neovlašćeno posedovanje vatrenog oružja, a on pola sata kasnije sedi sa mojim načelnikom Policijske uprave u kancelariji, i ovaj me pita: 'Jesi napisao prijavu?', odgovorim da jesam i da je već zavedena, a šef pita: 'Kad pre?' Naravno da je prijava negde sklonjena, zagubila se."

OPTUŽNICE BEZ DOKAZA

Kada komentarišu nove Vučićeve najave, koje pompezno objavljuju provladini tabloidi, o prekidanju veza "državnih službenika" sa pripadnicima mafije (otkud sad mafija ako je predsednik SNS osam godina tvrdio da je uništena?), policajci kažu da je sve to besmisleno ako im se ne daju odrešene ruke da nadziru ministre, pomoćnike, državne sekretare i razne druge službenike. Jer, kako objasnjavaju, najlakše je pohapsiti policajce, Sektor unutrašnje kontrole (SUK) to uradi zbog sumnje da su sarađivali s kriminalcima. Ide onda saopštenje, koje potom tabloidi gromoglasno prenose, dodajući svoje "vizije", a na kraju ispadne – nikom ništa, nema dokaza i postupci se obustave. Poslednji primer je gromoglasno saopštenje MUP-a da je SUK uhapsio policajca koji se poslužio telefonom oduzeo tim od osumnjičenog da je počinio neko krivično delo.

A da li se SUK pozabavio imovinom pojedinih načelnika policijskih uprava ili njima neposredno potčinjenih – o tome nema saopštenja. Zna se bogatstvo mnogih od njih, zbog toga je jedan od nekadašnjih načelnika SUK i tražio unošenje u izmene Zakona o policiji takozvani test integriteta, proveru imovine pre stupanja na funkciju i tokom njenog obavljanja. I naravno da je smenjen. A ne treba sumnjati da će tako biti i ubuduće.

**SVAKODNEVNICA
SRBIJE:
Obračuni
kriminalaca**

Foto:
Sava Radovanović/
Tanjug

Tabloidi su se protekle sedmice, podsećaju policajci, utrivali u objavljivanju informacija iz neimenovanih izvora da su ljudi iz vrha MUP-a i Uprave kriminalističke policije sarađivali sa “škaljarcima” ili “kavčanima”. I šta se desilo? Ništa, niti je ko uhapšen, niti je iz policije saopšten bilo koji detalj. Za od vlasti nahuškane tabloide dovoljna je fotografija nekog od policajaca u društvu sa ljudima iz kriminogene sredine, koji su faktički slobodni ljudi, jer nisu osuđeni niti ima dokaza protiv njih. “Mi koji radimo žargonski rečeno na ulici, moramo da imamo svoje operativne veze u podzemlju, toga je bilo otkad policije i službe bezbednosti postoje, u celom svetu. Progledaš im kroz prste za neko manje krivično delo, a oni ti daju informacije o mnogo krupnijim stvarima. Problem sa ovim mladim kolegama je novi način života, ali i nove tehnologije – izlaze po klubovima, uživaju, zajedno se slikaju, svako sad ima ajfon, i to se odmah deli po mrežama. Mi smo

se sa doušnicima eventualno sastajali po zabitim bifeima. Lako je sad po medijima proturati informaciju da je ovaj ubijeni u Belvilu bio član nekog klana, a gde su dokazi? Da li je optužen – nije, da li je osuđen – nije”, navodi iskusni policajac.

HIPOTETIČKA ŠTETA

Pričajući o Vučićevoj najavi borbe protiv “mafije”, jer je prethodna “borba protiv tajkuna”, kako tvrdi, već dobijena, oni ukazuju na slučaj Miroslava Miškovića, koji je uhapšen, provlačen kroz medijsko blato i na kraju oslobođen jer je optužnica napisana silom, na osnovu naredbe, a ne dokaza. Ili pokojnog Dragoslava Kosmajca, koga je Vučić klevetao da je “najveći diler droge na Balkanu” i da, sem njega “neustrašivog”, ime niko ne sme da mu pomene. Ne samo da u optužnici protiv Kosmajca nijednom rečju nije pomenu ta droga, nego su mu stavljene na teret neke gluposti koje su, otprilike, za parnični postupak. Vrhunac koji dokazuje

amaterizam optužnice je kada se na suđenju pojavio predstavnik pravobranilaštva grada Beograda, i na pitanje koliku je štetu Kosmajac naneo gradu, odgovorio: “Pa, šteta je mogla da nastane hipotetički.” Otprilike, da je on svoju parcelu proširio na imovinu grada. A da li je – nije. Toliko o “tužilačkoj istrazi” i slušanju Vučićevih naredbi da neko po svaku cenu mora da odgovara.

Na pitanje da li će se nešto ipak raditi ako je istina da je za novog šefa UKP postavljen Bogdan Pušić, čovek koji je vodio “radnu grupu” za ispitivanje 24 sporne privatizacije (što je Vučić gromoglasno najavljivao i njome se hvalio), a koja je najurena i raspuštena kada je zakucala na određene adrese, inspektori koji su u službi odgovaraju pitanjem – ko će pristati da te stvari radi ako se ima u vidu kako su prošle neke njihove kolege, poput inspektora za privredni kriminal iz Pančeva Siniše Jankovića. A i sam Pušić se sad “reciklira”, poput staro-novog načelnika beogradske policije Veselina Milića. “Prvo te smene, pa te onda vraćaju na dužnost. Kod njih to može, a šta bude sa nama, običnim izvršiocima koji se posvete slučaju i onda nas zbog toga kazne, bilo premeštajem, bilo suspenzijom ili penzionisanjem ‘po potrebi službe’”, zaključuje jedan od onih koji je već prošao sličnu golgotu.

Vučićeva borba protiv mafije i saradnika u državnim strukturama tako će, po svoj prilici, ostati samo u domenu propagande, da bi raznorazni portali i tabloidi imali šta da najavljaju i “ekskluzivno otkrivaju”.

DAVOR LUKAČ

Ćuti i ne talasaj

“Uhapsili dva bivša predsednika opština iz SNS, i to im vest. ‘Ajd nek neko proveri u policiji, zatraži zvaničan odgovor, da li su to znali dok su ovi bili na funkciji i kad je pokrenuta istraga. Naravno da jesu, ali to govori o nedodirljivosti tih stranačkih likova. Zna policija sve, ali ljudi ne smeju da pokreću istragu jer se boje ne za karijeru, nego za egzistenciju”, priča za “Vreme” jedan penzionisani inspektor iz unutrašnjosti, koji je zbog podnošenja krivične prijave protiv opštinskog rukovodstva “popio” premeštaj u neku policijsku ispostavu “bogu iza nogu”.

“Ne bunim se ja... Prihvatim, naravno, treba porodica od nečega da živi, putujem svaki dan, ali mi đavo ne da mira, pa i tamo počnem da istražujem i otkrijem svašta. Ovima iz vlasti tek tad frka, dirnuo nešto što nisu ni sanjali da neko može da otkrije. I ekspresno povratak u sedište Policijske uprave, na izmišljeno mesto na kojem ništa ne radim, nemam nikakvu obavezu niti raspored, dođem ujutro, odseđim radno vreme, tako sam dočekao penziju”, objasnio je on.

Političke, policijske i ostale veze

Razotkrivanje i hapšenje Koluvijske grupe, kasnija istraga, prikupljanje dokaza i materijala i, na kraju, podizanje optužnice, pokazali su da je u ovaj projekat, kao i u svaki koji se karakteriše kao organizovani kriminal, bilo uključeno mnogo policajaca i agenata srpske tajne službe

Danas se čini kao da je od prošle godine protekla bar decenija. Sve što se dešavalo zbog pandemije korona virusa mnoge je važne događaje i procese gurnulo u drugi plan, jer je bilo neophodno usmeriti se na rešavanje najvažnijeg, zdravstvenog problema.

U tom kontekstu, slučaj Jovanjica je ipak uspeo da bude prisutan u javnosti, što govori da on ipak prevazilazi neke obične događaje i "afere" koje se pripisuju ovoj vlasti, ili ljudima koji su bliski ovoj vlasti. U javnosti predstavljena kao plantaža zdrave organske hrane, farma Jovanjica kraj Stare Pazove, na 45 kilometara od centra Beograda, postala je simbol nelegalnog gajenja marihuane, mesto na kome su baštovanili i neki visoki funkcioneri ove vlasti.

Prvi baštovan, najvredniji od svih koji su posetili carstvo vlasnika Jovanjice Predraga Koluvijske, Aleksandar Vulin, postao je ministar unutrašnjih poslova, što celoj priči daje poseban ukus. Jer, kako je

moguće da čovek koji je posećivao plantažu za nelegalan uzgoj narkotika bude prvi čovek MUP-a, koji uzgajivače i trgovce drogom hapsi po zakonu?

Podsetićemo se najvažnijih momenata koji su obeležili ovaj slučaj do sada.

POLICIJA JE RADILA SVOJ POSAO

Javnost je čula za najveću zaplenu marihuane u istoriji srpske policije pre nešto više od godinu dana, kada je o tome govorio na konferenciji za medije tadašnji ministar unutrašnjih poslova Nebojša Stefanović. Ovaj visoki funkcioner SNS-a u tim mesecima nalazio se usred "afere Krušik", u kojoj se korupcija povezivala i sa njim kroz ulogu njegovog sada pokojnog oca Branka Stefanovića, u sumnjivoj preprodaji oružja iz valjevske fabrike oružja. Našavši se u situaciji u kojoj je javnost tražila da on bude oteran iz Vlade i procesuiran, Stefanović se pojavljuje na vanrednoj konferenciji za novinare i priča o Jovanjici i rekordnoj zapleni marihuane.

Pre toga, u javnosti su objavljeni neki nalazi u tekstu koji je objavio BIRN, i u onome što su govorili neki funkcioneri opozicije. Saznali smo da je šef odeljenja za narkotike beogradske policije inspektor Slobodan Milenković, sin Sente Milenkovića, nekadašnjeg šefa obezbeđenja Slobodana Miloševića, radeći svoj redovni posao razotkrio mrežu uzgajivača i trgovaca marihuanom, da je policija upala na farmu, da je zaplenila preko 600 kilograma "srbijanke", marihuane namenjene daljem tretmanu, prodaji i distribuciji. Da je ispod Jovanjice postojao čitav jedan podzemni grad, gde su rasle biljke za koje je tužilaštvo utvrdilo da je skank. Da je tek desetak ljudi, možda nešto više njih, imalo tamo pristup, da je malo njih imalo ključeve podruma Jovanjice, a ulaz je bio takav da se moglo ući viljuškarom, da bi se iznosili paketi, utvrdilo je tužilaštvo. Javnost Srbije mogla je to da vidi u dokumentarnom filmu o Jovanjici autorke Jelene Zorić, novinarku TV N1.

Bilo je više laboratorija, sušara, a okrivljeni koji su radili u tim laboratorijama imali su opremu kao u kovid bolnicama, da bi se zaštitili od isparenja. Da su tu opremu morali da nose zaključuje se iz tajne komunikacije – preko posebne aplikacije, šifrovanim porukama.

Rad policije na ovom slučaju je važan jer je relativno brzo doveo do podizanja optužnice i pokretanja postupka, uprkos činjenici da je slučaj vodio tužilac Saša Drecun, oklevetan u delu javnosti da je blizak vlastima. Čini se da u ovom slučaju to nije moguće jer je čitav postupak pod velikim monitoringom "stranaca".

POLITIČKE VEZE

Opozicija je po hapšenju Koluvijske izašla sa tvrdnjom: zvao je Andreja Vučića u želji da se spasi! To je postala najveća kontroverza čitavog slučaja, jer ako je Koluvijska bio "na vezi" sa bratom predsednika Republike, ko je zapravo pravi vlasnik ovog biznisa preprodaje marihuane i njenih derivata? Višemesečno javno prepucavanje između Miroslava Aleksića, potpredsednika Narodne stranke, Vučića lično i drugih branilaca lika i dela predsednika Srbije, završilo se pokretanjem postupka pred sudom u kome Andrej Vučić tuži Aleksića. Andreja zastupa poslanik i funkcioner SNS-a Vladimir Đukanović, koji će docnije dobiti novu ulogu u celom slučaju.

Razume se, svi koji su mogli demantovati su ovu informaciju. Sam Koluvijska preko advokata, iz pritvora, inspektor Milenković u čudnom video-priznanju, tadašnji ministar Stefanović. On je igrao dvostruku igru jer je u prvom obraćanju pre godinu dana, kada je potvrdio aferu, rekao da poslednjih šest meseci Koluvijska nije imao kontakt sa Andrejem Vučićem (navodno, toliko unazad se proveravala njegova komunikacija). Međutim, kada se pre nekoliko meseci pojavila optužnica, saznalo se da je Koluvijska ipak u nekom periodu pre saslušavanja u policiji imao kod sebe telefone, što je osvežilo sumnju da je "nekoga zvao". Predsednik Republike je sve demantovao i objasnio željom opozicije da ocrni njega i njegovu porodicu, i to u situaciji kada je slučaj u rukama pravosuđa, što je dokaz da je borba protiv kriminala i korupcije stvarna i da on i njegova vlada na to ne mogu da utiču, naprotiv.

Političke konotacije su i u delu koji se tiče perioda pre pada Jovanjice, kada su to imanje obilazili i ljudi iz Vlade i velikaši SNS-a, a sam Vučić je vodio sa sobom u delegaciji Koluvijsku kada je odlazio na privredne forume po Rusiji i nekim drugim državama nekadašnjeg Sovjetskog Saveza. Sve to je vlast odbacila, a "prvi baštovan" Aleksandar Vulin, koji se hvalio da sam ide u Jovanjicu da kopa zemlju i gaji povrće, sada je ministar policije, što je po sebi apsurd.

VEZA S POLICIJOM I TAJNOM SLUŽBOM

Razotkrivanje i hapšenje Koluvijske grupe, kasnija istraga, prikupljanje dokaza i materijala i, na kraju, podizanje optužnice, pokazali su da je u ovaj projekat, kao i u svaki koji se karakteriše kao organizovani kriminal, bilo uključeno mnogo policajaca i agenata srpske tajne službe. Oni su na neki način bili poput "inspektora Nagiba" iz pesme Ramba Amadeusa: danju policajci/agenti, noću šibicari / deo organizovane kriminalne grupe. Još u trenutku kada je inspektor Milenković hapsio Koluvijsku, bilo je obelodanjeno da su uhapšeni u svojim kolima imali policijske rotacije i nekakve policijske legitimacije, što direktno upućuje na veze u MUP-u Srbije.

Koluvijska je imao sjajne društvene veze: od dubokih veza sa monasima u Hilandar (Jovanjica je ime luke na Atosu), preko policije i tajne srpske službe. Toliko je bio "povezan" da bi moglo da se pomisli da je samo radio za neku mnogo veću organizaciju, koja je proizvodila, pakovala i distribuirala marihuanu. Ova droga se decenijama vezivala za Albaniju (čuvena "albanka"), ali je posle policijske opsade i pada sela Lazaret pre nekoliko godina, Srbija čini se preuzela primat u uzgajanju ovog opijata. Otud i velika proizvodnja, ali i najveće zaplene.

Ono što je čudno u celom slučaju jeste sudbina inspektora Milenkovića, koji je,

umesto da bude pohvaljen i promovisan, završio u nekoj vrsti prismotre i karantina. Njegova ostavka je bila potpisana još letos, ali je još uvek formalno na mestu na kome se nalazio i prošle godine. Njegov tadašnji šef, Nebojša Stefanović, izgubio je funkciju i pomeren je na poziciju ministra vojske. Oduzeta mu je moć, data mu je pozicija za ulepšavanje biografije.

RELATIVNO BRZA PRAVDA

Za relativno kratko vreme i u doba korone, tužilaštvo za organizovani kriminal napisalo je optužnicu u "slučaju Koluvijska" koja se čini bezobalnom – na preko 400 stranica. Tužilac Drecun je najavio izvođenje preko 100 svedoka, što bi moglo da znači da će i ovaj postupak potrajati nekoliko godina i tako ispasti iz fokusa javnosti. Suđenje je počelo pred većem Posebnog odeljenja Višeg suda u Beogradu za organizovani kriminal početkom oktobra 2020. godine, čitanjem optužnice i izjašnjavanjem optuženih na okolnosti predstavljene u optužnici. Optuženi su negirali navode, a glavni argument im je da nisu uzgajali drogu nego industrijsku konoplju, što nije protivzakonito.

Zanimljivo je da se kao branilac Koluvijske i još jednog optuženog, Milana Kendije, ranije radnika MUP-a, pojavljuje Vladimir Đukanović, visoki funkcioner SNS-a, narodni poslanik i član Vrhovnog veća sudstva, tela koje upravlja pravosuđem u Srbiji. On se već "proslavio" na jednom od ročišta, kada je rekao da su navodi tužilaštva o korišćenju zaštićene aplikacije za komunikaciju između članova organizovane kriminalne grupe koješta, i da je isto tako moguće da se o tužiocu pojave neki "snimljeni razgovori". U međuvremenu, neki su mediji već dobili "neke razgovore tužioca Drecuna", što možda govori o tome sa čime se u ovom slučaju suočava srpsko pravosuđe.

¶ SLOBODAN GEORGIJEV

Partizanski duh Titove Jugoslavije

“Revizionizam ima iza cilja i da izvrši konačan obračun sa socijalizmom kao političkom ideologijom i društvenim poretom. U to spada i distanciranje od Jugoslavije kao višenacionalne države. Pošto je Tito bio pojam svega što je opštejugoslovensko, on mora biti istorijski i moralno obezvređen. Ko ruši antifašizam, partizane i samog Josipa Broza Tita, uništava osnov legitimnosti jugoslovenske države. Dakle, u revizionizmu se kriju suštinske političke poruke”

Stav Jugoslavije bio je potreban za pospešivanje politike popuštanja napetosti između Istoka i Zapada, a indirektno je bio važan i za ponovno ujedinjenje Nemačke, kaže za “Vreme” Mari-Žanin Čalić, profesorka za istoriju Jugoslovenske Evrope na Univerzitetu u Minhen. Iz štampe je upravo izašla njena knjiga *Tito – večiti partizan*.

VREME: Da li je Josip Broz Tito zaista bio partizan čitav život?

MARI-ŽANIN ČALIĆ: Kako je i on sam to govorio, za Tita je Drugi svetski rat bio najvažniji period u životu. Tu je on dao najviše od sebe. Konačno, jugoslovenski partizani bili su jedini kojima je uspelo da pobeđu okupatora, gotovo potpuno bez pomoći sa strane, a Tito je bio jedini vrhovni komandant u antihitlerovskoj koaliciji koji je stalno bio na ratištu. Sve to je posle 1945. bio najvažniji osnov legitimnosti njegove vlasti, što je bilo jako izraženo i u propagandi. Pored toga, raskinuo je sa Staljinom i tako omogućio izgradnju posebnog modela socijalizma u Jugoslaviji. Nijedan drugi komunistički lider nije uživao tako veliku podršku u svojoj zemlji. Tito je do kraja života ostao ubeđeni komunist ali, kao takav, bio je veoma samovoljan.

Moja knjiga pokazuje koliko je bilo teško braniti nezavisnost Jugoslavije od uplitanja velikih sila, od politike “interesnih sfera” – kako se to tada nazivalo. Tito je u tome uspeo samo zato što je njegov u ratu stečeni autoritet bio priznat – iako nevoljno – i na Istoku i na Zapadu. Politika nesvrstanosti i podrške od zemalja u razvoju bila je značajan čini-

lac zaštite Jugoslavije od mešanja u njene unutrašnje poslove. Upravo je taj “partizanski duh” uprkos svim unutrašnjim problemima održao u životu Jugoslaviju tokom trideset pet godina.

Osvedočeni antikomunisti u Nemačkoj i u zemljama bivše Jugoslavije Tita jednostavno nazivaju “masovnim ubicom”. Ima li neke istine u tome?

Kao i mnoge druge istorijske ličnosti, Tito ima svetle i mračne strane, pa sud o njemu mora biti vrlo izdiferenciran. Nesporno je da su Tito, Narodnooslobodilačka vojska i tajne službe tokom završnih borbi u Drugom svetskom ratu i prilikom preuzimanja vlasti pobili desetine hiljada ljudi. Po pouzdanim procenama, samo je u Blajburgu, u borbama prilikom povlačenja, oko 40.000 ljudi različite etničke pripadnosti stradalo ili pogubljeno. U Sloveniji su u proteklih nekoliko godina otkrivene masovne grobnice, poput onih u Kočevskom Rogu, Teznu, Teharju i u Hudjoj Jami. Tamo leže hiljade skeleta ljudi stradalih u borbama ili pobijenih od tajne službe kao “narodni neprijatelji”. Pored toga, Tito je posle rata u početku uveo staljinistički sistem. Hteo je da stvori u Jugoslaviji sovjetski model sa komunističkom univerzalnom ideologijom, jednopartijskim sistemom i monolitnim jedinstvom Komunističke partije, dirigovanom privredom, medijskim monopolom i terorom tajne policije. Međutim, posle raskida sa Staljinom 1948. sprovedena je liberalizacija – prvo Partije, a zatim i čitavog političkog sistema. Šezdesetih godina postojao je u priličnoj

meri pluralizam u medijima i u javnom mnjenju, kao i sloboda putovanja. Toga nigde nije bilo u istočnom bloku. Ipak, ovaj sistem svakako nije bio demokratski, na način kako se demokratija shvata na Zapadu. Postojala je kontrola medija i druge vrste represije, kao što su politički procesi, zabrane bavljenja profesionalnim radom i likvidacije političkih protivnika režima u inostranstvu. U svakom slučaju, pojam “masovni ubica” pre svega je politička metafora, pošto je u javnom diskursu odnos prema Titu i, uopšte prema Jugoslaviji, potpuno političke prirode. Prošlost se koristi za vođenje rasprava koje se tiču sadašnjosti. Pored toga, publicistika je puna legendi i teorija zavere. Ne bi trebalo projektovati sopstveni pogled na svet na jedan istorijski lik, već ga treba objasniti i razumeti u njegovom istorijskom kontekstu.

Tvrdi se da Tito nosi na savesti stotine hiljada sunarodnika u Jugoslaviji. Da li se u to mogu ubrojati i žrtve narodnooslobodilačke borbe u Drugom svetskom ratu?

Ja se ne slažem sa takvom “aritmetikom žrtava”. O ubijenima u Drugom svetskom ratu pojavile su se u međuvremenu prilično pouzdane procene od strane ozbiljnih istoričara. Do broja od “stotina hiljada” dolazi se samo ako se pođe od broja ukupno ubijenih u Drugom svetskom ratu. Međutim, činjenica je da Drugi svetski rat u Jugoslaviji nije bio samo oslobodilački rat protiv okupatora, to jest nemačkih i italijanskih stranih zavojevača, već od samog početka i građanski rat. Tito je hteo da iz pokreta

Fotografije: iz privatne arhive

■ **“Tito je uspeo da oko sebe okupi mnogobrojne zemlje sa različitim sistemima i da ostvari politiku ‘trećeg puta’. O ogromnom ugledu koji je zbog toga uživao svedoče dokumenta iz zapadnoevropskih i američkih arhiva”**

otpora stvori i novi politički poredak, socijalistički društveni sistem. Zato se odlučno borio protiv političkih protivnika, a naravno i protiv kolaboracionista i, gde god je mogao, on ih je “istrebljivao”. Ne treba zaboraviti da je Vermaht u Jugoslaviji vodio istrebljivački rat protiv Jevreja i Roma i civilnog stanovništva, koji su masovno bili žrtve takozvanih “mera odmazde”. Ustaše, četnici i ostale ultranacionalističke snage sa svoje strane su počinili masovne zločine. Posle rata sudovi u Jugoslaviji primili su oko 900.000 tužbi za ratne zločine. Podignuto je oko 120.000 optužnica, od čega je više od polovine završeno osudama. Nema baš mnogo smisla svu krivicu za žrtve rata pripri-

sivati partizanima.

Zar to upravo nije revizionizam? Tu se prećutkuje činjenica da su se Jugosloveni u narodnom ustanku borili protiv Hitlerove armije i njihovih saveznika.

Nažalost, u punom zamahu je revizionizam, to jest borba za ekskluzivno pravo na tumačenje istorije. Očigledno sredstvo u toj borbi je pravljenje paralele između zločina četnika, ustaša i partizana koji su tokom Drugog svetskog rata tako ogorčeno ratovali jedni protiv drugih. Danas je vrlo malo tema tako opterećenih emocijama kao što je rasprava o broju i identitetu žrtava Drugog svetskog rata. Pritom, mnogo je manje reč o istorijskim

analizama, a više o debatama među zastupnicima političkih stavova preko kojih određene ideologije, a posebno ekstremni nacionalizam, ponovo postaju društveno prihvatljive. U to spada i revizija procesa protiv ratnih zločinaca, kao i pokušaji rehabilitacija, pa i pravosnažne rehabilitacije nekada osuđenih lica, kao što su Draža Mihailović i Milan Nedić. Pored toga, revizionizam ima i drugi cilj, da izvrši konačan obračun sa socijalizmom kao političkom ideologijom i društvenim poretkom. U to spada i distanciranje od Jugoslavije kao višenacionalne države. Pošto je Tito bio pojam svega što je opštejugoslovensko, on mora biti istorijski i moralno obezvređen. Ko ruši antifašizam, partizane i samog Josipa Broza, uništava osnov legitimnosti jugoslovenske države. Dakle, u revizionizmu se kriju suštinske političke poruke: homogenost srpske, odnosno hrvatske ili neke druge nacije, antijugoslovenstvo kao moralna snaga, legitimacija sopstvene, ekskluzivno nacionalne države, kao i ispravnost vladavine antikomunista.

Vi pišete sasvim otvoreno da su Titovi partizani pobedili nemački Vermaht. Mnogi Nemci, ali i bivši Jugosloveni, to smatraju izmišljotinom. Kako je to Tito pobedio Vermaht?

Partizanski pokret je u početku proizašao iz Komunističke partije, praktično njene omladinske organizacije. Na početku rata bilo ih je samo nekoliko hiljada. Ali, kako je rat odmicao, prilazilo im je sve više dobrovoljaca. Razlozi su bili u tome što su teror okupatora nad civilnim stanovništvom, međuetnički istrebljivački rat i privredna eksploatacija naveli mnogo ljudi da pristupe pokretu otpora. Uz to, staro jugoslovensko rukovodstvo bilo je delegitimisano, pošto su kralj, njegova vlada i generalštab odmah po upadu trupa Vermahta pbegli u egzil. Uticajni lideri starih političkih stranaka takođe su bili u inostranstvu. Nije bilo nijedne druge dobro organizovane snage koja bi se borila protiv okupatora, osim partizana. Ko je hteo da se bori u pokretu otpora, morao je da se priključi partizanima, jer nije ni bilo alternative.

Saveznici su se u početku čudili kako je taj pokret imao ne samo veliku podršku već i postizao vojne uspehe. Krajem 1943. na samitu u Teheranu priznali su

Narodnooslobodilačku vojsku kao saveznika. Ubeđenog antikomunistu Vinstona Čerčila tada je interesovalo samo "ko ubija najviše Nemaca", i kako se može pomoći Titu da ih "ubija što više". Britanska armija je napravila ovakvu analizu: partizani će svakako dobiti rat, a saveznici mogu to samo malo da ubrzaju. Čerčil je proračunao da partizani mogu da angažuju trideset tri Hitlerove divizije. Oni su smatrani značajnim faktorom koji bi mogao da ubrza pobedu nad Hitlerom i time spase živote britanskih i američkih vojnika. Niko, osim Tita, nije očekivao na početku rata da će jedan mali pokret otpora koji je 1941. počeo sa nekoliko hiljada ljudi, na kraju rata imati 800.000 boraca i da će Tito morati da bude međunarodno priznat kao vođa nove komunističke države.

Kako procenjujete ulogu zagrebačkog nadbiskupa Stepinca u kvislinškoj NDH?

Stepinac verovatno nije bio ideološki pristalica ustaša, ali je njegov odnos prema NDH bio ambivalentan. Tu postoji prilično ideološko preklapanje: ultranacionalizam, antiboljševizam i antijugoslovenstvo. Biskupe je tom režimu približilo to što su ustaše smatrale katolicizam nacionalnom religijom i crkvi obezbedile privilegovan položaj, za razliku od stare Jugoslavije u kojoj nikada nije bio zaključen konkordat.

Stepinac je, dakle, čestitao ustaškom vođstvu osnivanje države, i već dve nedelje pošto je Ante Pavelić došao na vlast uputio encikliku kojom je zahtevao od svetštenstva da podrži novi režim. On je bio vrhovni vojni vikar ustaša, zvanični predstavnik fašističke Hrvatske pri Vatikanu i član jednog odbora za versku konverziju. Stepinac se ipak stalno zalagao pro-

■ "Niko, osim Tita, nije očekivao na početku rata da će jedan mali pokret otpora koji je 1941. počeo sa nekoliko hiljada ljudi, na kraju rata imati 800.000 boraca i da će Tito morati da bude međunarodno priznat kao vođa nove komunističke države"

tiv preteranog nasilja, i za spasavanje krštenih, dakle "katoličkih" Jevreja. S druge strane, nikada nije podigao glas protiv istrebljenja Jevreja i Srba i nasilja nad njima, kao što uostalom nije učinio ni papa Pije XII. Kao zagrebački nadbiskup i najviši predstavnik katoličke crkve i vrhovni nadzornik nad katoličkim vojnim ordinarijatom, Stepinac nije istupio ni protiv progona Srba koji su sprovodili predstavnici crkve ili je rađen u njeno ime, pa čak ni protiv širenja mržnje preko propovedi u katoličkoj štampi. Najmanje 250.000 Srba bilo je prinuđeno pod pretnjom da pređe u katoličku veru. Jasno je dokazana i podrška katoličke crkve ustašama za vreme i posle rata, počev od pomoći u bekstvu njihovim visokim predstavnicima. Uz pomoć Vatikana, hiljade nacističkih zločinaca pobile su "pacovskim kanalima" u Latinsku Ameriku. Tako Ante Pavelić, jedan od najgorih ratnih zločinaca 20. veka, nikada nije morao da odgovara pred sudom. Tek ove godine vatikanski arhiv je otvoren za istraživanja o epohi Pija XII.

Tito je uživao veliki ugled u Nemačkoj kao osnivač Pokreta nesvrstanih i posrednik između blokova. To je jedna strana Titove ličnosti koja je danas potpuno zaboravljena?

Kada su saveznici još tokom Drugog svetskog rata podelili Evropu na interesne sfere, dogovorili su se da u Jugoslaviji ni Istok ni Zapad neće imati prevlast. Tito je to kasnije vrlo vešto koristio i sarađivao kako sa Zapadom tako i sa SSSR i istočnim blokom. U narednom periodu obe svetske sile trudile su se da pridobiju Tita, između ostalog kreditima i privrednim vezama, kako Jugoslavija tokom "hladnog rata" ne bi prišla protivničkom lageru. Da bi očuvala svoju nezavisnost, Jugoslavija je tražila saveznike u takozvanom "trećem svetu" gde je, usled dekolonizacije, bilo mnogo zemalja u sličnom položaju, zabrinutih za očuvanje svoje samostalnosti. Tito je uspeo da oko sebe okupi mnogobrojne zemlje sa različitim sistemima i da ostvari politiku "treće

puta". Uz pomoć Pokreta nesvrstanih bilo je, na primer, moguće u okviru UN-a, gde su zemlje "trećeg sveta" 1970-ih imale većinu u Generalnoj skupštini, doneti rezoluciju o novom svetskom ekonomskom poretku. Ta rezolucija je trebalo da omogućiti ravnopravnu zastupljenost interesa između Severa i Juga. O ogromnom ugledu koji je Tito zbog toga uživao svedoče dokumenta iz zapadnoevropskih i američkih arhiva.

Savezna Republika Nemačka je prekinula diplomatske odnose s Beogradom kada je Jugoslavija 1957. priznala Istočnu Nemačku. Međutim, kulturni, privredni, trgovinski i kreditni odnosi tekli su i dalje. Konačno, u okviru nove istočne politike Vilija Branta Jugoslavija je krajem šezdesetih godina dobila na važnosti kao politički faktor. Glas Jugoslavije imao je težinu u Trećem svetu, ali i u Istočnom bloku. I taj glas bio je potreban za pospešivanje politike popuštanja napetosti između Istoka i Zapada, a indirektno i za ponovno ujedinjenje Nemačke. Zato je sklopljen ugovor o radnoj snazi (gastarbajteri) i Jugoslaviji su dodeljeni krediti u iznosu od milijardu nemačkih maraka. Sedamdesetih godina Savezna Republika Nemačka bila je najvažniji jugoslovenski partner u spoljnoj trgovini. Bez obzira na to kako se to danas ideološki vrednuje, Titova Jugoslavija pridonela je širenju "duha popuštanja", jer je održavala protok informacija i komunikaciju između blokova, u okviru UN-a zauzimala se za tu politiku prema Trećem svetu i, konačno, u okviru KEBS-a, radila na razoružanju i izgradnji poverenja.

U današnjem vremenu, kada je svetska politika bukvalno "ispala iz šina", u nauci se naširoko diskutuje o naporima Jugoslavije kao "treće sile". Izgleda da su izuzetno aktualna nastojanja da u saradnji sa zemljama takozvanog, "trećeg sveta" stvori jedan pravedan i bezbedan svetski poredak.

MARTIN MARIA REINKOWSKI
(prevela dr Ranka Gašić)

Zato što da

Jezik može biti most, mogućnost, dobra prilika, ali i sredstvo dominacije i potčinjavanja. Može biti u službi manipulacija ili u službi stvaranja. Može se posmatrati kao važno pitanje identiteta. Jezik je neophodan, kako bi se paralelni životi preobratali u suživote, neophodan iz čisto pragmatičnih i ekonomskih razloga, neophodan i kako bi se videlo oko čega se zapravo sukobljavamo i ne slažemo

IGRA SIMBOLIMA: Srpska zastava, most i minareti u Kosovskoj Mitrovici
Fotografije: Marija Janković

trati kao važno pitanje identiteta. Jezik je neophodan kako bi se paralelni životi preobratali u suživote, neophodan iz čisto pragmatičnih i ekonomskih razloga, neophodan i kako bi se videlo oko čega se sve sukobljavamo i ne slažemo. Jer i to je vid razumevanja.

Tišina je najopasnija – u nju se da učiti sve ono što nekom drugom odgovara, nekom ko bi da drži sve konce u svojim rukama, nekom ko želi društva bez (samo) refleksije kako bi mogao lakše da vlada.

UČENJE JEZIKA ZA SVAKODNEVNU UPOTREBU

Institucionalne podrške učenju jezika jedni drugih više nema – ne uči se u škola, institucije ne sarađuju. Region je, neretko, primer za unutar društvenu podeljenost; u kosovskom društvu jaz je, rekli bismo, blaga reč.

“Ove godine imamo jedan ružan jubilej, navršilo se 30 godina otkako ne učimo više jezik jedni drugih u školama”, kaže Veljko Samardžić iz Centra za socijalne inicijative, nevladine organizacije iz Severne Mitrovice.

Ova nevladina organizacija je, zajedno sa prištinskom kancelarijom Međunarodne organizacije za migracije (IOM), uz podršku Britanske ambasade i UNMIK-a, kreirala multimedijalnu platformu za učenje srpskog i albanskog.

Šta sve oni rade? Napravili su sajt i aplikaciju Votsap (gde se nalaze početni kursevi oba jezika, test, kvizovi, rečnik i poseban odeljak za učenje albanskog u institucijama, odnosno reči koje će nekome trebati u opštini, sudu ili policiji), izdali su dvanaest radnih svezaka, organizuju takmičenje i kurseve. Rade i na programu podrške prevodiocima

“S rbi na Kosovu gotovo da ne govore albanski jezik. Po sopstvenoj oceni, albanski govori njih 5 odsto, 31 odsto delimično razume, a ne govori 64 odsto ispitanih”, kaže istraživanje NVO-a Centar za socijalne inicijative (iz 2018. godine). Kada je reč o Albancima, situacija je donekle drugačija – 18 odsto govori, 49 odsto delimično razume, a 31 odsto ne govori srpski. Ali je “uočljiv trend pogoršanja stanja kod mladih, i to posebno kod mladih Albanaca od kojih je 96 odsto odgovorilo da ne govori, a samo 4 odsto da delimično razume srpski jezik.”

Zatim, “37,9 odsto kosovskih Albanaca iz Južne Mitrovice oseća se loše ili relativno loše kada čuju srpski jezik; 40,8 odsto mladih Srba starosti između 16 i 25 godina oseća se loše ili relativno loše kada čuju albanski jezik. Samo 13,9 odsto stanovnika Južne i Severne Mitrovice pričaju jezike jedni drugih”, navodi se u istraživanju NVO-a Centar za posredovanje Mitrovica (2018).

Jezik može biti most, mogućnost ili dobra prilika, ali i sredstvo dominacije i potčinjavanja. Može biti u službi manipulacija ili u službi stvaranja. Može se posma-

JOVANA RADOSAVLJEVIĆ;
VELJKO SAMARDŽIĆ;
RINOR HOXHA

u sudovima jer je tamošnji kvalitet prevoda, kako kaže naš sagovornik, nedopustivo nizak.

Sa Veljkom sam se našla krajem septembra u jednom novobeogradskom kafiću. Objašnjava mi da ne želi da cela stvar bude poput nekakvog internet proizvoda, već da se kroz prizmu jezika podstiču dobre stvari: kad se Srbi i Albanci bore protiv hidroelektrana, na Votsapu će biti ponuđene lekcije, poput: kako se kaže zagađenje reka, kako se kaže hidroelektrana; kada je krenula pandemija, učilo se kako se kaže *drži distancu, peri ruke...*

Takođe, uz dva odvojena zdravstvena sistema, postojao je ozbiljan problem kako da Srbi čitaju važna saopštenja koja su bila samo na albanskom jeziku. "Naši volonteri su pomogli i u kratkom roku smo preveli sve ono što zdravstvene ustanove nisu", dodaje Veljko.

I šta kažu brojke: prošle godine se na kurs jezika prijavilo oko 900 ljudi; ove godine (u organizaciji IOM-a) oko 800; na projektu koji finansira Unwomen, u saradnji sa IOM-om, prijavile su se 152 osobe, a akcenat je na rodno senzibilnom jeziku i terminologiji ženskih politika.

Njihove objave stignu do više od 250.000 korisnika društvenih mreža, broj negativnih komentara je srazmerno mali. I, bez obzira na to da li kritika dolazi od Srba ili Albanaca, ona je kao u ogledalu: "Dosta ste nas ubijali, sada treba još da učimo vaš jezik."

NOVI SRPSKO-ALBANSKI REČNIK

"Koriste iste reči, i nama nije ideja da ljude ubeđujemo da im je potrebno da znaju albanski, odnosno srpski", kaže Veljko, naglašavajući da dve politike ne mogu (ili neće, dodajem) da naprave iskorak – problem srpske politike je što

ne vidi vezu između toga što ne govorimo albanski jezik i iseljavanja koje traje – "kad ne znaš jezik u okruženju, ne možeš da funkcionišeš na lokalnom tržištu, ne možeš da se zaposliš"; sa druge strane, Albanci imaju problem da *prihvate* činjenicu da su okruženi sa 20 miliona ljudi koji govore ili makar razumeju srpski jezik.

U ovom svetu odsustva komunikacije postoji još jedna dobra vest. Posle više decenija urađen je srpsko-albanski rečnik. U dugom vremenskom periodu jezik se menjao, a mnogo je i novih reči nastalo. "Na to smo veoma ponosni – trideset godina jezički stručnjaci iz Beograda i Prištine takoreći nisu kafu popili. Mi smo spojili jezičke stručnjake sa Katedre za albanski Filološkog fakulteta u Beogradu i Instituta za albanologiju u Prištini, i oni su napravili rečnik koji će do kraja godine sadržati oko 30.000 reči, a u krajnjoj verziji 50.000", kaže Veljko.

POLITIZACIJA JEZIKA

Stariji još i komuniciraju jer su ostale neke socijalne veze. Mlađi se retko sreću. Čak i onda kada nije reč o otvorenom animozitetu, nekada radije uče nemački ili engleski. Znamo zašto. Ipak, Veljko naglašava: "Za ove dve i po godine videli smo da postoji ozbiljna kritična masa među Srbima i Albancima koji hoće da uče jezik." Svesni su da će im to znanje znatno povećati šanse za zaposlenje.

Razgovor nas vodi i na pomenuto istraživanje koje je njegova NVO radila. Opet dve stvari napominje kao važne – paradoksalno rečeno, kada se zajednica jezički otvori, kao što je situacija u regionu Gnjilana, tek se onda vidi koliko ima problema, odnosno oko čega se sve sporimo i ne shvatamo (što je u stvari neophodno); takođe, bez institucionalne podrške

ili, drugim rečima, političke volje teško da može da dođe do ozbiljnijih promena na ovom polju.

Kako je i istraživanje pokazalo, većina je onih, sa obe strane, koji se ne slažu da bi trebalo uvesti sprski, odnosno albanski kao izborni predmet – njihov odgovor je nekada odlučno "ne", a nekada uslovno "da", naime smatraju da još nije vreme. A ako ne sad, onda kad? Kako da se radi na animozitetima, ako ne postoji ni onaj osnovni nivo (spo)razumevanja? Sve je pitanje politike ili je politizovano, i mora i da krene od političara.

ZATO ŠTO NE

"U anketi sa srednjoškolcima dobili smo jedan zanimljiv odgovor", napominje Veljko. "Naime, na pitanje da li ste za uvođenje albanskog kao fakultativnog predmeta, neko je odgovorio sa 'ne', a na naše 'zašto?', odgovor je glasio 'zato što ne'. Nekad mi se čini da je to suština politike o jeziku. Ima jedan vic", nadovezuje se odmah, "kada pitaju nekog kapetana zašto su mu svi na posadi neplivači, a on kaže: neplivači duže brane brod. Što manje znaš, to si više lojalan politikama, odnosno lakše te vode."

Međutim, čak i ako bi se taj iskorak napravio i kada bi dva odvojena prosvetna sistema kazala: "Da, treba da učimo jezik svojih komšija", postavlja se pitanje sa kojim kadrom i kojom literaturom. Danas postoje samo neformalni oblici obrazovanja.

I konačno, ovo nije bajka, daleko od toga da će, ako se skloni jezička barijera, sve krenuti nabolje. "Mi imamo toliko problema, toliko različitih gledišta, izgubljeni smo, ali ne možemo da se otpetljamo, ni da počnemo da se otpetljavamo ako tu jezičku barijeru ne sklonimo", zaključuje Veljko.

■ Srbi na Kosovu gotovo da ne govore albanski jezik. Po sopstvenoj oceni albanski govori njih 5 odsto, 31 odsto ga delimično razume, a ne govori 64 odsto ispitanih. Kada je reč o Albancima, situacija je donekle drugačija: 18 odsto govori, 49 odsto delimično razume, a 31 odsto ne govori srpski

CRTAĆI NA SRPSKOM

Rinora Hoxhu upoznala sam 2010. godine na seminaru održanom u jednom malom austrijskom mestu. Govorio je srpski bez greške. "Radiš u 'Vremenu'?", pitao je, a onda počeo da nabraja novinare, kao i delove iz dokumentaraca u produkciji "Vreme filma". Studirao je pravo i, sećam se, bile su to ozbiljne rasprave između njega i nas, iz Srbije, oko pitanja Kosova. Ali svima nam je druženje ostalo u veoma lepom sećanju, kontakt se sporadično nastavio. Rinor je rođen 1988. Dve godine ranije iz štampe je izašao poslednji, do ovih dana, srpsko-albanski rečnik; tri godine kasnije počeo je rat u Jugoslaviji.

Sa Rinorom se nalazim ispred nekada čuvenog hotela Grand. Provirim, unutra mračno, turobno. Nekoliko starijih muškaraca sede i puše. Kada uđem sa našom fotografkinjom, kadar se zaledi. Izlećemo brzo. Međutim, na samo stotinak metara odatle, Rinor i ja sedamo u veganski restoran. Na meniju falafel i čaj od đumbira. Poput nekih malih berlinskih lokala.

"Kada su počeli problemi na Kosovu, imao sam tri godine. Televizijski program je bio samo na srpskom jeziku. Televizija Priština je bila zatvorena od 1991. do 1999. Ako se dobro sećam, bilo je nekih emisija na albanskom na RTS-u. Imali smo radio gde smo slušali albanske programe, ali i to tek kasnije. Kao veći na dece, bio sam vezan za crtaće i filmove, gledao sam emisije na srpskom, čitao prevode. I tako sam učio. Sa novinama je bilo malo drugačije, imali smo albanske novine. Ali se sećam da sam našao, ili mi je neko dao, 'Mikijev zabavnik' koji je, takođe, bio samo na srpskom", govori Rinor. I dalje ne greši, mada ponegde ubaci koju englesku reč. Kaže, skoro i da ne priča srpski, samo čita štampu kako ne bi zaboravio jezik.

SRPSKI KAO MOGUĆNOST

Radi kao konsultant za projekte pri Vladi Kosova. Njegova žena je 1993. godište i premlada je da bi razumela srpski. Roditelji ga, naravno, govore. "Univerzitet je osnovan ovde 1969, odnosno 1974. kao samostalni prištinski univerzitet i tek tada je krenula da se štampa literatura na albanskom. Ljudi koji su hteli da se školuju, do tada su imali samo srpsku literaturu", naglašava on.

Osim studija u Beligiji i SAD, Rinor je ceo svoj život proveo u Prištini. Kaže, pamti da se u detinjstvu igrao sa drugom albanskom decom i sa srpskom decom. "Znali smo jezik jedni drugih, naravno nisu to bili neki komplikovani, dubokoumni razgovori, bio je to običan jezik, ali smo se razumeli. Posle rata (1999), većina je počela da zaboravlja, kao što bih i ja da se nisam trudio da više komuniciram."

Pitam šta za njega danas znači srpski jezik. Tvrdi, "mogućnost za bolju budućnost. Svaki jezik je mogućnost, naročito kada naučiš jezik suseda, zemalja u regionu", naglašava. Pitam takođe i da li je stvar čisto pragmatična. Kaže da jeste. "Svi uče engleski i nemački. A što se tiče institucionalno sprovedenog učenja – albanskog i srpskog – verujem da je to moguće. Ali više u vidu strateške vizije. Za sada su ljudi više koncentrisani na ono što je odmah i sada, a to je nezaposlenost i ekonomski razvoj."

PREVAZILAŽENJE STEREOTIPA

Jovana Radosavljević je takođe 1988. godište. Iz opštine Leposavić je, studirala je političke nauke u Beogradu, master studije je završila u SAD. U civilnom društvu je od 2012. Izvršna je direktorka NVO-a Nova društvena inicijativa.

Nalazimo se u Severnoj Mitrovici. Na putu od Prištine do Mitrovice nailazimo na dve preškrabane table sa srpskim nazivima mesta. Pomašujemo put, malo se gubimo, jedva nalazimo parking. Koga

god da pitamo nešto na srpskom, taj na srpskom i odgovara.

"Kada sam bila mlađa, nisam mogla da prepoznam albanski jezik jer nisam imala nikakav kontakt sa Albancima. U Leposaviću ih je bilo veoma malo, i to mahom po okolnim selima, u školi ih nisam viđala", govori Jovana. Ona danas uči albanski. Inače, članica je pripremnog tima za osnivanje Komisije za istinu i pomirenje (koja je sada pod znakom pitanja).

Kada je reč o odluci da uči albanski, kaže da je shvatila da bi joj život bio lakši kada bi znala jezik: "Ja sam najviše u kontaktu sa albanskom zajednicom i važno mi je bilo da mogu da razumem šta govore, da sastavljam osnovne rečenice, što mnogo utiče na dalji ton razgovora." U okviru organizacije u kojoj radi za sve zaposlene su obezbeđeni časovi albanskog.

"Mislim da je učenje jezika istovremeno rad na stereotipima, a svi mi ih imamo i svi smo u nekoj fazi života morali da prođemo kroz to", kaže, navodeći i da je za nju to bio jedan ozbiljan momenat unutrašnje promene. Upoznavanje drugog, prihvatanje i prijateljstvo u kojem se više ne gleda kroz etničku prizmu.

NARATIV DRUGE STRANE

Kao i Veljko, smatra da je pitanje jezika politizovano, što ne bi smelo da bude, i da se krije iza onih opravdanja poput "nema interesovanja, nema sredstava", a u stvari ne postoji politička volja ni sa jedne strane. Njena organizacija sada vodi veb-sajtove opština, jer lokalne samouprave na severu ne koriste zvanične stranice koje imaju grb Kosova, pa građani nemaju otkle da se informišu. "U međuvremenu smo preveli sadržaj i na albanski jezik", dodaje.

Dok razgovaramo nailazi, sasvim neplanirano, i Lazar Rakić iz Centra za posredovanje (čije istraživanje je navedeno na početku teksta). "Jezik nam je pre svega neophodan da bismo uopšte saznali koji su narativi druge strane. Mi to ne znamo", započinjemo razgovor.

JELENA JORGAČEVIĆ

(nastavak u sledećem broju)

 HEINRICH BÖLL STIFTUNG

Stavovi izneti u članku ne predstavljaju nužno stavove Fondacije Hajnrih Bel.

Sloboda u sebi

“Jugonostalgija se danas pripisuje slabašnim ljudima nesposobnim da srčano stanu uz čvrstu desnicu koja zna kako da se obračuna sa svim recidivima, Hrvatima, Ciganima, Šiptarima, Balijama i kako da uvede nove vrednosti kojima će pokazati ko smo i kakvi smo, zapravo”

Premijera filma Borisa Miljkovića *Povratak kući – Marina Abramović i njena deca* zakazana za ovu subotu, biće održana u okolnostima prilagođenim koroni – u onlajn bioskopu “Moj OFF”. Dve-tri nedelje pre toga objavljen je Miljkovićev roman *Jugosloveni*, a ove godine, takođe, dobio je i peto dete.

Pomenuti film i roman pričaju o dve velike teme Borisa Miljkovića – o umetnosti i Jugoslaviji. Dugometražnom dokumentarcu o Marini Abramović, njenom životu, ljubavima, teškim i lepim danima, i o njenoj putujućoj retrospektivi Čistač, zbog koje se vratila u Beograd nakon 40 godina, prethodila su dva Miljkovićeva filma o umetnicima i umetnosti: *Ruski umetnički eksperiment* i Šumanović (oba sa Branimirom Dimitrijevićem), i televizijski serijal *Put u budućnost*. Svetska premijera *Povratka kući* održana je na ovogodišnjem Sarajevu film festivalu, a film je učestvovao i na još nekoliko evropskih festivala. Film je realizovala “Akcija produkcija” (producent Jovana Karaulić) u saradnji sa LLC Abramović. Drugu temu, Jugoslaviju, Miljković je po lepom pominjao u romanu Čaj na Zamaleku, nekim novelama i pričama, a roman *Jugosloveni* joj je posvetio u celosti. Objavila ga je, kao i većinu Miljkovićevih knjiga, “Geopoetika”. Ovde nisu nabrojani svi njegovi filmovi i knjige, niti je pomenuto čime se sve bavio, a zbog čega ga mediji, pa i “Vreme” u prethodnim razgovorima nazivaju renesansnim čovekom.

“VREME”: Činjenica da će *Povratak kući* biti premijerno prikazan u onlajn bioskopu govori da vi niste među onima koji se protive prikazivanju filmova, pozorišnih predstava ili koncerata bez publike. Koji su vaši argumenti?

BORIS MILJKOVIĆ: Ključni argument je – nema nam druge!

Osim toga, ako nećemo da budemo depresivni i negativni do kraja, hajde da vidimo može li i drugačije. Što se filma tiče, uveren sam da može. Čini mi se da se magija mračne bioskopske sale i kolektivnog zanosa umnogome već izgubila, publika je navikla da gleda filmove kod kuće, postoje izvrsne naprave kojim se postiže kvalitet projekcije i zvuka sličan onom u najboljim javnim salama, kulturna politika nas upućuje da gledamo filmove kradene sa *pajrat beja*, a umetnički film i ovako ne postoji u bioskopu, ovde. Naravno da iz toga proizilazi logično pitanje: da li je publika spremna da plati bioskop kod kuće? Videćemo. Iskreno, uzbuđen sam ovakvom premijerom, čini mi se da radimo nešto drugačije, među prvima. Kada čovek misli o tome, na početku to izgleda kao neka sajber ortopedija, neka neprirodna protektika koja čini da film izađe iz sale i odseli se u sajbespejs, ali, ako uložimo malo optimizma i mašte, možda sve to nije tako loše. Povrh svega, ovaj film je zgodan za takav, rekao bih, društveni eksperiment. Hajde da vidimo da li je moguća premijera sa više ljudi nego što mogu da stanu u klasičnu dvoranu, zamislimo hiljade koji slobodnom voljom gledaju naš dokumentarac... Ako to uspe, onda se otvaraju mnoge zanimljive teme, a o njima ćemo kad uspe. Ako ne, pa onda ništa, pokušali smo.

Osim o Marini, moglo bi se reći da je *Povratak kući* i priča o potrebi/ nastojanju da se bude prihvaćen kao ličnost i kao umetnik. Šta je u ostvarenju tog cilja, danas i ovde, po vašem mišljenju, najveća otežavajuća okolnost?

Mislim da je centralna tema filma povratak kući. To je zaista komplikovan,

složen proces, nije samo avionska, vozna karta u pravcu nekadašnjeg doma, to je emotivna eksplozija koja se sastoji od straha, preispitivanja, neizvesnosti, raznolikih očekivanja i velike introspekcije. Povratak je uzbuđljiv, delimično, i zbog toga što ne znamo šta nas tamo čeka. Umetnica jedino dobro zna da se ovde uspeh ne prašta i sprema se za tvrdo sletanje. Što se drugog dela pitanja tiče, nije obavezno da nas i umetnik, a onda i njegova ličnost – zanimaju u istom intenzitetu.

U nekim slučajevima, te stvari mogu da budu sasvim oprečne, umetnik *parekselans*, a govno od čoveka. U ovom našem slučaju, materija je prilično izmešana jer je umetnost naše umetnice neodvojiva od ličnog koncepta, doživljava ličnog iskustva, a na kraju krajeva, i sopstveno telo, umetničko telo je teritorija izraza, lične emocije su komunikacioni jezik – pa opet, nisam siguran da je njoj potrebno sklisko prihvatanje i razumevanje. Ona, koliko je poznajem, živi van tih kategorija, čini mi se da je važno da se uradi to što je naumljeno da se uradi. Njena strepnja u ovom trenutku, koji je delimično opisan ovim filmom, proističe iz dramske situacije *povratka kući*, pre svega.

Jedan od razloga zbog kojih deo javnosti nije bio naklonjen izložbi Čistač pripada neumetničkom do-menu – gostovanje je ostvareno inicijativom premijerke Brnabić. Šta ako se ova vrsta animoziteta prenesi i na vaš film?

Prirodno je, pa i društveno zdravo, da deo javnosti oseća nelagodu što država prisvaja Marinu kao svoj projekat i želi da to izgleda tako. Narod nikada nije voleo državne umetnike, uvek su mu bili sumnjivi umetnici koje država pomaže,

Fotografije: Vladimir Paunović

čije izložbe organizuje, čija dela kupuje. Ali, odnos naroda i umetnosti je složeniji u ovom slučaju. Osim dela inteligencije pobunjene protiv ovakve vlasti, stavljajući znak jednakosti između vlasti i Marine, protestu protiv Marine se priključuju radikalni elementi u obliku eksperata za satanizam, zatim delovi pravoslavnog korpusa, onda zabrinuti za vaspitavanje omladine i najzad, pojedinci grupisani oko zaštite dece, odbrane od pedofilije. Impresivno, zaista.

I onda, kada se izložba otvorila, onda je, nekako, čini mi se, sve to stalo. Uoči samog otvaranja, nekoliko hiljada, uglavnom mladih, došlo je da čuje Marinu Abramović, bez prisile, besplatnih sendvi-

ča i pretnje otkazom. Preko šezdeset hiljada je videlo izložbu, a poslednjih dana ste mogli videti redove ispred Muzeja savremene umetnosti, po kiši i hladnoći. U tom smislu, bilo bi sjajno za vlast da izložbe i Marine budu tema diskusija vlasti i naroda. Bojim se da imamo i druge teme. Ako se prelije i na film, to će biti dobar dokaz da nemamo pametnija posla.

Deo procesa nastajanja dokumentarnog filma je prilagođavanje temi. Kako je to izgledalo na primeru Povratka kući?

Snimali smo relativno dugo i proveli dosta vremena zajedno. Marina je prosto pustila da se taj film dogodi, bez intervencija, bez ikakvog uplitanja i bilo

je veliko uživanje gledati i učestvovati u tome kako se ta stvar odvija. No, moram da kažem da je sama struktura filma pažljivo komponovana ranije, i da je gotovo sve urađeno onako kako je planirano i napisano. Bilo mi je zabavno kada je novinar "Varajetija", koji je prvi film predstavio javnosti, u razgovoru sa mnom rekao kako ovo izgleda kao spontano, ali je l' tako da je sve unapred pažljivo spremalo?

Film počinje Marininom rečenicom o strahu, kaže da nam ga usade roditelji. Do kraja priče strah je više puta prisutan i to kao oružje upereno protiv lične slobode delanja/odlučivanja. Na opštem nivou, strah je globalno oružje vlasti protiv nepokornih. Kako ga se osloboditi?

Ja nisam ekspert za slobodu, možda bih više umeo da vam kažem o strahu. Strah je važna stvar, praktično svi živimo u strahu. Neko ga, doduše, ne oseća onako kako neko drugi oseća, ali proizvodnja straha i osećanje straha je ključna stvar za naše postojanje. Što se više plašiš, to si efikasniji zupčanik u kolektivnom mehanizmu postojanja. To oni koji proizvode strah znaju veoma dobro. Sad, mi koji osećamo strah, mi ga doživljavamo na različite načine – većina ga podnosi ohrabrena time da ga većina podnosi, živi veselo i dalje, mali deo poludi, a najmanji, taj najmanji se opire, koprca, smišlja razne načine da se oslobodi straha pa rešenje često nalazi u glasnom govoru, pevanju, akciji i zviždanju. Nalik na decu uplašenu mrakom. To je jako dobro i delotvorno. Onaj najmanji deo slobodu nalazi u sebi.

Roman Jugosloveni je još jedan vaš nostalgичni povratak državi u kojoj ste rođeni. Zašto reč jugonostalgija ima pogrđni prizvuk?

Nostalgija, čini mi se, spada u neku zimmnicu finih osećanja, kao seta, recimo, kao slatko od belih trešanja začinjeno kriškom limuna i punjeno bademima. Ali, jugonostalgija je pogrđna, u pravu ste. Ona se danas pripisuje slabijim ljudima nesposobnim da srčano stanu uz čvrstu desnicu koja zna kako da se obračuna sa svim recidivima, Hrvatima, Ciganima, Šiptarima, Balijama i kako da uvede nove vrednosti kojima će pokazati ko smo i kakvi smo, zapravo. U takvom svetlu, jugonostalgija je odvratna, zaista.

U romanu *Jugosloveni* pričate san o nekadašnjoj državi. Da li je bio ružan ili lep?

Pričam priču o odrastanju, o jednoj generaciji koja ima dvanaest, trinaest godina i živi na jednom ostrvu, možda ceo jedan dan. Oni jedu, kupaju se, pipkaju se, istražuju, govore, slušaju radio, slušaju muziku. Najlakše im je da budu Jugosloveni, kad su već svi tu, zarobljeni u svojim emocijama, telima i jezicima. Mogli su da budu Čejeni ili Mohikanci, svedno, ali ih je odredio najmanji zajednički sadržalac, onaj majušni trenutak prelaska iz detinjstva u mladost, koji svi osećate kada se prelazak događa. Tog sam se trenutka setio u jednom drugom trenutku svog života i pokušao da zapišem kako je bilo. U tom smislu, ovde zaista nema nostalgije koja se očekuje kada se pomenu Jugosloveni. Mislim, nije ni lepo ni ružno. No, kako kaže jedan veliki slikar, da ne raspravljamo previše o naslovu, da time ne ubijemo, možda, i samu poetiku, ako je preostane.

Postoji mišljenje da je Jugoslavija trajala dok je trajao Tito, zahvaljujući Titu, ali i da ju je upravo njegov kult ličnosti rasturio. Mi smo naslednici tog iskustva. Molim vas za komentar.

Ja ne mislim da je Jugoslavija trajala dok je trajao Tito. On se, u jednom trenutku, provozao tim vozom, ali pruga je postojala dugo pre njega i čini mi se da postoji još uvek, zarasla u travu i zasuta zemljom, doduše. Za njim je zaista ostao jedan ogroman performans, zabeležen na trakama, video-zapisima, fotografijama i ogromnim emocijama pohranjenim baš na tim medijima. To je nesumnjivo. I svi su ti ljudi, sa tim ogromnim emocijama stajali sa obe strane te pruge, Ljubljana-Beograd, nosili zastave, ridali, cepali ko-

šulje ili stajali mirno, sa kapama dole gužvajući ih šakama, obični, *normalni ljudi*, što danas kaže Sali Runi. No, nikad se ne zna šta će arheolozi budućnosti iskopati tražeći tu prugu.

Jedan od likova iz *Jugoslovena* pita: "I, majku mu, šta ima u tom šahu da ga komunisti igraju tako dobro? Kralj, kraljica, vojska i rat?" Niste odgovorili na pitanje.

To je, naravno, metaforičko pitanje. U današnjem vremenu *postpolitike*, kada je i sama politika *metafora*, ovo pitanje zvuči veoma romantično.

Ali, zaista, polovinom veka, pa i narednih nekoliko decenija, Sovjeti su u šahu bili neprikosnoveni. Toliko nadmoćni, da je ostatak šahovskog sveta priznao tu činjenicu pa čak i prihvatio naziv jednog takmičenja u šahu, *SSSR protiv ostatka sveta*, gde su, eto, Sovjeti i pobedili taj ostatak sveta. Bilo je sumnji da su mađarski i čehoslovački igrači igrali ispod svojih mogućnosti da se ne bi zamerili Rusima, ali verujem da to nije tačno. Igrali su i naši velemajestori, za ekipu *ostatka sveta*, naravno, i nisu podbacili, mislim da je Gligorić bio jedan od najzapaženijih igrača. Igralo se u Beogradu. Moj otac je bio jedan od pažljivih posmatrača celog meča, odana publika, uz mnoštvo koje je htelo da vidi Spaskog, Portiša, Horta ili mladog Fišera, uživo, u sali. I zaista, pred njegovim očima se odvijao taj neobični trijumf SSSR-a, tesan ali trijumf, pobeđa. Kad smo kod kuće gledali televizijski izveštaj sa meča, sećam se da je otac rekao, to: *majku mu*, šta ima u tom šahu da komunisti igraju tako dobro? Ja sam u tom trenutku imao četrnaest godina, gimnazista, moj otac bivši pilot Kraljevine Jugoslavije, britanskog RAF-a, bivši robijaš Golog otoka i tadašnji ne baš uspešni prodavac vibrouređaja za meša-

nje betona, sopstvene konstrukcije. Možda komunist, ali sigurno ne član Saveza komunist. Mora da mu je to pitanje, u njegovoj situaciji, odjekivalo sa *ljubav-lju i mučninom*, kako bi rekao Selindžer. U tom konkretnom trenutku, ja sam bio Jugosloven, sa priličnim iskustvom jugoslovenstva izraženom u sopstvenom odrastanju na moru i bliskih kontakata sa devojkicama sa imperijalističkog *ostatka sveta*, i poraznim iskustvom jedne partije sa Borom Ivkovim, u velikoj simultanki odigranoj sa decom, na nekom ležanju. Bilo je zaprepasavajuće kojim brzinom je, i rekao bih šarmom, velemajestor pobedio na svim tablama. No, ja sam kasnije napisao da je ipak jedan dečak pobedio, pa ipak ne može baš sve.

No, pitanje mog oca je bilo jedan od pokretača, ne najjači i najvažniji, ali jedan od pokretača ove pripovesti.

Premijerka Brnabić je uvela kreativne industrije na našu kulturnu scenu, što je u očima jednog dela javnosti pogubno po stvaralaštvo. Šta vi, kao kreativni direktor RTS-a, mislite o tome?

Termin *kreativne industrije*, ili *industrije kopirajta*, postoji nešto duže od premijerke i te cele stvari oko uvođenja na scenu, a termin nije uveden na kulturnu nego na političku scenu, a pravo je svakog političara da uvodi šta god hoće i može na teren sopstvenog delovanja. Što se gađenja jednog dela javnosti tiče, ono je, čini mi se, istog porekla kao i otpor prema izložbi Čistač i otpor prema učešću države u organizaciji te priče. I to je u redu. No, pitanje je ko time dobija? Da li su to, kako bih rekao, radnici u toj industriji, uglavnom mladi ljudi, doduše sa velikom željom da postanu trendovski mladi kapitalisti, što je valjda u redu, reke dojučerašnjih studenata akademija, dizajnerskih škola, medija i komunikacija, filmskih i televizijskih stručnjaka, pisaca, pozorišnih delatnika, kompozitora, muzičara itd? Ili time dobijaju državni činovnici? Ako neko patentira kod sopstvenog zavoda za patente patentiranu stvar, onda je to prevara.

Ako je to bio cilj akcije oko formiranja Saveta kreativnih industrija, onda nije bio dobar. No, vreme će pokazati, kao i uvek, kako stoje stvari.

SONJA ĆIRIĆ

SMS dijagnoza

Televizija je ta koja sve vidi i ubeđuje nas da se ono što nije emitovano, nije ni desilo. Vaša pomoć, donacija ili SMS ne treba da budu PR materijal

Apeli za pomoć postali su neizostavan deo televizijskog programa. Svakodnevno, na svim televizijama, vidimo pozive humanitarnih organizacija i roditelja da pomognemo lečenje bolesne dece. Možete poslati SMS ili uplatu na devizne ili dinarske račune. Tu su obično i fotografija ili snimak male dece ili beba, uz dijagnozu i cenu leka ili terapije koja daleko nadilazi finansijske mogućnosti i najbogatijih građana Srbije.

Zahvaljujući društvenim mrežama, naši ljudi u zemlji i inostranstvu šalju ove apele, organizuju humanitarne akcije i licitacije, opominjući nas da je najveći protivnik ove dece vreme, jer ako se sredstva ne sakupe u određenom roku, zdravlje i život ovih mališana biće ugroženi. Reakcija građana je zaista ljudska, pa se u nekoliko navrata pokazalo da su čuda moguća i sakupljeni su čak i milionski iznosi u dolarima. Na nesreću svih nas, taj red u kojem čekaju mali pacijenti je podugačak i borba za njihove živote kao da nema kraj.

Možemo biti ponosni na humanost naših građana i ne treba nikada odustati, ali plašim se da su apeli dijagnostifikovali mnoge simptome bolesti u našem društvu. Ako ih budemo ignorisali, čini mi se, nećemo ni mi imati svetliju budućnost.

Televizija živi od dramatike. Ima li išta dramatičnije od priče o bolesnoj deci?

Vidimo roditelje, iz prosečnih porodica, koji su iscrpili sve svoje resurse u potrazi za lekom. Ove priče imaju i mračnu stranu lavirinta našeg zdravstvenog sistema. Ljudi su praktično prepušteni sebi, i kada izgube nadu u institucije, počinje potraga za lekom van zemlje. Televizije emituju apele roditelja, što je i za njih i za publiku naročito stresno. To je trenutak kada shvatite da život nekog deteta ima zakačenu cenu, i da gotovo isključivo zavisi od donacija gledalaca. Tada se potpuno urušava sistem zdravstvene zaštite, koji postoji u našoj zemlji i koji je, po meni, jedini koji treba da pruži pomoć svakome kome je potrebna.

Ceo koncept poreza, doprinosa, novca koji uplaćujemo državi podrazumeva da će biti obezbeđeno lečenje u ovakvim slučajevima. Svojevremeno je bilo reči o specijalnom državnom fondu za lečenje dece. Iskreno, ne znam šta se s njim desilo. Ma kako bio dug spisak dece, on je ipak konačan, pa se pitam koji se kriterijumi koriste kada se procenjuje koje dete ima šanse da preživi, pa da država ulaže u njegovo lečenje? Drugi simptom našeg stanja, kao društva, jeste komercijalizacija svega, pa i patnje. Dešava se da kompanije doniraju sredstva, što je svakako pohvalno, a zatim tu informaciju PR stručnjaci provlače kroz medije kao vrstu marketinga. To se zove "socijalno odgovorno poslovanje", ali kada se posle hvališete svojim prilogom, onda u očima posmatrača padate jer se razmećete humanošću. Kao bogataš na svadbi čiji poklon ra-

zglasi voditelj u pauzama muzike. Hrišćanska pouka glasi: "A ti kad činiš milostinju, da ne zna levica tvoja, šta čini desnica tvoja", jer inače ste nalik farisejima, dajete da bi vaše davanje drugi videli. Na nesreću, televizija je ta koja sve vidi i ubeđuje nas da se ono što nije emitovano, nije ni desilo. Vaša pomoć, donacija ili SMS ne treba da budu PR materijal.

Prikupljanje pomoći otkrilo je i duboke primere našeg pomenog sistema vrednosti. U nekoliko navrata su kutije za prikupljanje sredstava bile pokradene, ponekad su kamere snimile pljačkaše. Radi se, po pravilu, o muškarcima mlađeg uzrasta, tinejdžerima ili mlađim punoletnicima. Sudeći po snimcima, trenerkama i patikama, ne radi se o očajnicima koji su krali pare da bi sami preživeli. Ti momci nisu gladni, u pitanju je obest ili potpuno odsustvo bilo kakvog etičkog principa. Plašim se i za budućnost tih mladih ljudi, njima je takođe hitno potrebna pomoć, ako već nismo zakasnili.

Moram priznati da ništa bolje ne mislim o farmaceutskim kućama, koje lek za jedno dete naplaćuju nekoliko miliona dolara. To je izuzetno profitabilna grana, zaradiće se milijarde od vakcina i drugih lekova, ali kakav je to svet u kojem prodavac leka želi na jednom detetu da zaradi milione? Ovo je pitanje koje, priznajem, prevazilazi granice Srbije, ali i granice mog poimanja napretka i civilizacije.

Predsednik je jednom prilikom rekao da se širom sveta deca leče putem SMS-a. To je verovatno tačno, naročito u zemljama koje su u tranziciji, ili tamo gde vlada surovi liberalni kapitalizam. Uvek bih izabrao bogato društvo, ne ono u kome su samo pojedinci ekstremno bogati, izabrao bih društvo koje brine o svojim građanima, naročito kada su stari ili bolesni. Dolazimo, dakle, do pitanja kakvo društvo želimo da gradimo, kakva je naša vizija budućnosti. Da li želimo da isko-renimo siromaštvo, endemske bolesti, retrogradna verovanja i predrasude, podeljenost po mnogo osnova, od kojih je možda najstrašnija podela na malobrojne bogate i mnogo onih na granici siromaštva. Sva ova suštinska pitanja nalaze se pred vama kada šaljete SMS za lečenje bolesne dece.

Na kraju, pokazalo se da uprkos solidarnosti građana, prikupljanje sredstava za lečenje dece ponekad bude iskorišćeno za političku promociju. To je nedopustivo i nema opravdanje. Vlast je svesna da su slike bolesne dece loš politički marketing, pa onda ponekad naprasno "odreši kesu", a opozicija mora da shvati da floskula "lečimo decu SMS-om" nije dovoljna, jer zahteva da nam neko ponudi održivo i suvislo rešenje problema.

Zato je slanje SMS-a za lečenje dece i svaki drugi vid pomoći njima i njihovim roditeljima samo gašenje požara koji traje već decenijama, i jedno surovo iskreno ogledalo naše stvarnosti. ¶

TRI NEBESKA GO

Smrt traje kratko, kraće od jednog takta. Posle toga ona prestaje da postoji. Posle nje ostaju da žive uspomene. A kako vreme prolazi tako će uspomene na Maradonu samo dobijati na težini, postaće jače i svetlije. Rašće, menjaće se, dobijati nove obrise. Pa već danas, samo nekoliko dana nakon njegove smrti, jasno vidimo da je onaj prvi gol Englezima zaista dala Božja ruka

Piše: Dr Nele Karajlić

GOL BROJ 1 – DIKI STOJANOVIĆU NA BEOGRADSKOJ MARAKANI

Kada sam prvi put, u drugom razredu osnovne škole, držao globus u rukama, pitao sam učiteljicu kako ovi ljudi koji žive na južnoj Zemljinoj polulopti, mogu

da vise naopako. "Evo! Ovi ovdje", pokazivao sam prstom upirući na Južnu Ameriku. Jesu li zalijepljeni nogama za zemlju? Ili ih nešto pritišće odozdo da ne padnu u svemir? Kako žive naopačke? Vrti li im se u glavi? Povraća li im se? Jel misle nao-

pako? Kako piju? Kako jedu? Kako pišaju? (ovo zadnje nisam pitao, samo sam pomislio)

Uzalud mi je učiteljica objašnjavala da je njima isto kao nama, samo sa druge strane lopte. Priznala je, međutim,

OLA

NA VRHUNCU: Argentina, svetski prvak u fudbalu, Meksiko 1986.

Foto: AP

da zvijezde iznad njihovih glava imaju drugi raspored, a dodala je i to da kad dođe decembar, njima dolazi ljeto, a da im zima počinje u junu. To me potpuno zbunilo! Koliko god da je moja učiteljica bila sugestivna osoba, i koliko god da sam joj vjerovao, u meni je tinjala sumnja. Ili je Zemlja ravna ploča, ili ti ljudi koji žive sa donje strane naše planete kriju neku tajnu.

Vrijeme je teklo, ja sam odrastao, upoznao svijet oko sebe. Društvo oko mene usadilo mi je duboko uvjerenje da je Zemlja okrugla i ja, naravno, protiv te

notorne činjenice nisam imao niti jedan valjan argument. Međutim, ostao sam u uvjerenju da Oni koji se rađaju, rastu i umiru sa donje strane Zemljine lopte kriju neku tajnu do koje ja nisam bio kadar doprijeti.

Po prirodi sam radoznao. Ne drži me mjesto. Zbog toga nije bilo neobično to što me život natjerao da se sretnem sa onim o čemu sam kao dijete razmišljao. Moj prvi kontakt sa Onima koji žive sa glavom prema dole bila je jedna mala kaseta koju je iz Argentine donijela Sejin tetka. Bio je to album uživo pjevačice koja se zvala kao i marka najpoznatijeg automobila na svijetu. Mercedes. Prezivala se Sosa. Ja, koji sam u to vrijeme, vrijeme rane gimnazije, ogrezao u panku, odjebavao sve "mekše" od Pištolja, taj komad plastike nisam vadio iz oronulog Grundigovog kasetasa. Pomjerena, nadrealna, osjećajna i uzbudljiva muzika, koja je zavijajući izlazila iz promuklog zvučnika, slikala je beskrajna argentinska polja, izborana lica gaučosa, raspukle beonjače napaćenih žena i dugu, nepreglednu rijeku kojom su bezimeni brodovi dovodili beskućnike i skitnice izbacujući ih na komad njene obale da bi tu, u očaju, podigli grad čije nas ime danas ironično podsjeća da je nekada, na tom mjestu, vazduh bio čist. (Buenos Ajres)

Ta kasetica je, u stvari, samo potvrdila moje sumnje da ti koji žive sa donje strane planete nose neku tajnu. Jer, niti se tako svira, niti se tako pjeva, ali je sve čista divota. Đavo mi nije dao mira. Krenuo sam u dalja istraživanja Onih koji žive naglavačke. Kao Indijana Džons! Latinoamerička literatura kotila se na mom stolu. Beskrajni nepoznati svijet, čudnovate priče, ljudi sa krilima, borbe pijetlova, zlokobni slijepci, pukovnici koji jedu govna... Kako je istraživanje napredovalo, tako se moja teorija o posebnosti tih ljudi pokazivala ispravnom.

Onda se, kao kruna moga istraživačkog rada, pojavio jedan fudbaler. Zvao se Dijego Armando Maradona. Čupavac koji je izgledao kao malo svjetliji član grupe Džekson fajv. Igrao je fudbal koji je imao više veze sa religioznim ritualima nego sa sportom. U njegovim potezima nije bilo geometrije, u rješenjima i mašti prepoznao sam likove Sabatovih dijela, u nekim njegovim odlukama otjelotvo-

rila se mudrost Borhesa, a strast koja je kipila iz svakog njegovog pokreta podsjećala me na Kortasara. Promjena tempa, omiljeno oružje Dijega Armanda Maradone, primjetna je u svakom taktu Mercedes Sose. Ali, ni to nije bilo dovoljno da se uvjerim da Oni koji žive naopako kriju neku tajnu. Dokaz je stigao malo kasnije, na Marakani. Onoj beogradskoj, 1982. godine.

Igrao je protiv Zvezde, za Barselonu. U jednom trenutku je krenuo u avanturu... pa dokle dogura. Tjerao je loptu, tjerao, tjerao... dok nije došao do onog kruga na vrhu šesnaesterca odakle je gol tako blizu, a tako daleko. Primijetio je da je golman, visok kao gotska katedrala, izašao previše sa svog gola, vjerujući da su zakoni fizike jednaki za sve ljude na ovoj planeti. Međutim, Dijego je jedan od Onih koji su živjeli sa glavom nadole. Iz trka je podbo loptu, koristeći magiju nepoznatu svijetu koji živi sa glavom prema gore. Sjećam se, pričao nam je jedne noći u vlagom i duvanom nabijenoj garderobi nakon našeg madridskog koncerta, kako loptu nikada nije udarao jako, iz sve snage, valjda da se ne naljuti na njega, već da ga sluša. To mu se u Beogradu i dogodilo. Slušala ga je. Ona je, suprotno Njutnu, izgubila vlastitu težinu, pretvorila se u balon, i na kraju preletjela čovjeka visokog kao gotska katedrala. Bilo je jasno da je ta lopta do Dikine mreže došla putujući iz donjeg dijela planete. Sto hiljada ljudi ustalo je u znak poštovanja prema tome čudu. Osjećali su se isto onako kako se osjećao onaj prvi čovjek pred kojim je sijevnula vatra.

GOL BROJ 2 – PRVI GOL PITERU ŠILTONU NA STADIONU ASTEKA

Niko u mojoj raji nije volio Engleze. Vjerovatno je za to bilo razloga. Nikome nisu bile simpatične njihova nadmenost, pohlepa, gramzivost, licemjerje. Moja raja ih nije voljela, jer moja raja nikada nije voljela Silu. A Sila je bila narod, stiješnjen na malome ostrvu koji je pod svojom šapom držao pola planete, više vijekova. Ako im usfali neki čošak na kome sunce još nije zašlo, oni i taj čošak prigrabe sebi. Tako su uzeli i argentinske Maldive. Pod plaštom civilizacijskog napretka, mutili su vodu i na Dalekom i na Srednjem i na Bliskom istoku, ali i

BOŽJA RUKA I BOŽJA NOGA:**Dva gola u utakmici sa Engleskom, Meksiko 1986.**

Fotografije: AP

na Dalekom i na Srednjem i na Bliskom zapadu. Nema supe u kojoj nisu mirođija. Nekad perom, a nekad oružjem. Jedin koji je volio Engleze bio sam ja. Jebi ga. I za to je bilo razloga. Kakvi god da su i šta god da su nam činili, oni su izmislili dvije stvari zbog kojih je moj život dobio više smisla. Fudbal i Rokenrol! Malo li je? Ovo potonje bilo je, i još uvijek je, njihovo najjače oružje. Notama Bitlsa i Stounsa vadili su iz Berlinskog zida ciglu po ciglu, sve dok se ovaj nije sam urušio. Da nije bilo električne gitare, gvozdena zavjesa bi i dalje bila spuštana. Englezi su svjesni te svoje Sile, i vješto je koriste. Ako si protiv njih, ti potkopavaš ono na čemu su stasale generacije dvadesetog vijeka.

Moja ljubav prema Englezima počela je da blijedi sa početkom ratova devedesetih, kada je sve ono što je Daleki, Srednji i Bliski istok već znao o njima, postalo jasno i meni.

Devedesete su bile godine nepravde. Jugosloveni su na svojoj koži osjetili principe na kojima je građen svijet koji su skrojili Englezi. A mi još uvijek mislimo da je problem u nama!?

Za utjehu je da od lošeg uvijek ima gore. Nepravdu, potlačenost i siromaštvo, koji po prirodi stvari idu uz korporativni kapitalizam, najviše su osjetili oni ljudi koji žive naglavačke. Latinska Amerika. Kada sam jednom prilikom svom prijatelju Njanju, argentinskom novinaru, korijenja vezanih za jedno od plemena na koja su prije petsto i kusur godina naišli Kolumbovi sljedbenici, govorio kolika se strašna propagandna mašinerija sručila na moj nesretni narod samo zato što hoće da misli svojom glavom, Njanjo me je pogledao i upitao zašto ja to govorim njemu. "Ti govoriš o propagandi!?", to mi je rekao. "Pa, vi nas petsto godina zovete Indijancima, a znate da mi sa Indijom nemamo nikakve veze!" I zaista. Ima li veće nepravde od pogrešnog imena?

Kada se uđe u favele Buenos Ajresa, kada se prođe kroz sve njihove "Više mizerie", putevima od Kordobe do Mar del Plate, kada se uđe u Rozario, Mendozu ili dole u Patagoniju u Neuken, čovjek vidi da smo, što se nepravde i siromaštva tiče, mi još dobro prošli. Sve ono što krasi savremeni svijet koji jednom nogom stoji iznad provalije, u Latinskoj Americi je vidljivo golim okom. Razlika između boga-

tih i siromašnih ovdje se da opipati, a surovost kojom bogati dio planete udara na ovaj čemer nije uporediv ni sa surovošću Atila Hunske. Ako se slučajno pojavi neki entuzijazam da se stvar promijeni, očas posla se instalira vojna hunta da se "zadrži red i mir". Tada ljudi prestaju da budu ljudi i postaju zvijeri, a fudbalski stadioni postaju logori. Stoga je i razumljivo da siromšni, ubogaljeni i obespravljeni traže neku nadu ili svjetlost u nekom od njih, iz njihovih favela, nekom koji sine svojim talentom i darom. Još ako taj neko ima svetački oreol iznad sebe, pravedan pogled na svijet, ako ih uzme u zaštitu, ili ih obasipa ljubavlju, on postaje njihova Utjeha.

Tog vrelog junskog dana osamdeset šeste godine dvadesetog vijeka, cijelom obespravljenom svijetu bila je potrebna utjeha. A ona je došla nenadano u pedeset prvom minutu četvrtfinalne utakmice Svjetskog prvenstva u Meksiku između Engleske i Argentine. Jedna ničija lopta padala je s neba između jednog od najboljih golmana svijeta Pitera Šiltona i metar i žilet visokog dječaka čije je vragolanstvo trebalo da udijeli

tu utjehu. Niko ne zna kako, ali lopta je završila u mreži!?! Bilo je nemoguće zamisliti da je Vragolan od metar i žilet skočio više od Šiltona! Pretpostavka je bila da je koristio ruku! Ali nije, ne vidi se! Ili nismo željeli da je vidimo! Kako je nije vidio sudija koji je bio na par metara daleko od njih? Jednostavno. Nije je vidio jer su mu milioni siromašnih i obespravljenih svojom željom zatvorili oči. "Ne, gospodine Ali bin Nasere, vi to niste vidjeli!" Naser nije vidio, nije vidio ni njegov pomoćnik, a nije vidio ni Šilton. Nije vidio niko, pa ni Vragolan. Vrištao je od sreće. Da li zato što je postigao gol na kvarno ili zato što je kaznio Silu? A kaznio ju je tamo gdje joj kazna najteže pada. Na fudbalskom terenu.

Već se te večeri po kavanama pričalo da je to bila Božja ruka.

ZBOGOM DIJEGO: Napulj i Buenos Ajres

Fotografije: AP

GOL BROJ 3 – DRUGI GOL PITERU ŠILTONU NA STADIONU ASTEKA

Ples dođe kao ogledalo nekog naroda, njegova lična karta. Beč, u slavu raskoši, bogatstva i plavoga Dunava pleše valcer, razvratni Pariz ima svoj lascivni kankan, vrela Andaluzija gori u flamenku, a Srbi se, čekajući nove nevolje, zbijaju u kolo. Argentina ima tango. Tango je došao sa istih onih brodova sa kojih su sišle izbjeglice tvoreći jedan od najčudnijih gradova svijeta. Tango se tu, u La Boki, zakopitio među skitnicama, probisvijetima i kurvama. S njima je i postao ples rasset između ljubavi i mržnje, vatre i leda, suza i smijeha. Eros i Tanatos. Tango, dok se pleše, liči na igru đavola sa sudbinom, na igru ljubavnika osuđenih na smrt od ljubavi. Svaki tango izgleda kao da je posljednji. Niste sigurni da li će plesači završiti u pla-

menu strasti ili sa nožem u leđima. Tango je prepun nepredvidivih kretnji, usporavanja i ubrzavanja, naglih obrta. Partneri se prate pogledom, noseći jedno drugog kao ranjenika. Savijaju se jedno na drugoga, kao da se ne vole, kao da se nadmudruju. Kao da jedno drugom istovremeno žele donijeti sreću i nanijeti bol.

U 55. minutu četvrtfinalne utakmice na Svjetskom prvenstvu u Meksiko Sitiju između Engleske i Argentine, pri vodstvu Argentine od jedan prema nula, Dijego Armando Maradona odlučuje da zaigra tango sa kompletnim engleskim timom. Kako se na fudbal u Engleskoj ne gleda kao na umjetnost, već kao na rat, Englezi nisu shvatili Maradonin "poziv na ples". Ispadali su iz ritma, gubili ravnotežu, padali, sudarali se jedan sa drugim, ostavljajući Dijega da na kraju ples završi sam.

Oko njega je svetlio oreol

Vidjeli smo se može biti dva-tri puta. Privlačila ga je naša muzika. U njoj je prepoznao onu Slobodu kojoj smo svi stremlili. Kada god bi došao na koncert, završavao je na sceni. Čini mi se da je to doživljavao kao obavezu. I prema nama i prema sebi, a i prema onima koji su dijelili naš zajednički svjetonazor. Bio je jedan od onih koji ne mogu a da ne budu u centru pažnje. Oko njega je svijetlio oreol. Da se sto holivudskih zvijezda okupi na jednom mjestu, da upale sva svjetla ovoga svijeta, da im sve šmin-kernice i svi plastični hirurzi priteknu u pomoć, pored Maradone izgledali bi kao crna rupa.

Sve je počelo u onome krugu koji obilježava sredinu terena, a završilo se iza leđa nemoćnog Šiltona. Lopta je, nježno prućena prstom sudbine, zatresla mrežu, a Maradona je svoj ples završio pored kornier zastavice. Nepravda je u ovom slučaju učinjena samo prema Buručagi, Maradoninom kompanjonu. Njegova je kretnja pratila Maradonin ples, pa su nesretni Englezi svakog trenutka očekivali da Vragolan loptu uputi saigraču u sredinu. To bi bilo logično sa pozicije onih koji žive sa glavom prema gore. I to se zove geometrija. Ali, Maradona je onaj koji je živio okrenut naopako, pa je odluka o tome šta će uraditi s loptom u toku plesa donijeta u skladu sa njegovim emocijama, a ne sa zakonima fizike. Tako je taj gol postao jedan od onih trenutaka u istoriji čovječanstva koji produžavaju život na planeti za najmanje hiljadu godina.

Maradona je nastavio da pleše tango, a onaj koji pleše tango zna da je i smrt ravnopravno uključena u ovu igru. Na kraju krajeva, smrt traje kratko, kraće od jednog takta. Poslije toga ona prestaje da postoji. Poslije nje ostaju da žive uspomene. A kako vrijeme prolazi tako će uspomene na Maradonu samo dobivati na težini, postaće jače i svjetlije. Rašće, mijenjaće se, dobivati nove obrise. Pa već danas, samo par dana nakon njegove smrti, jasno vidimo da je onaj prvi gol Englezima zaista dala Božja ruka. ¶

Kulturni identitet Albanaca u Srbiji

ĖNDRRAT E SAJA I REALIZON: Leoneta Abdyl

OSTVARIVANJE SNOVA: Leonita Avdili

Koncept specijala “Manjinske zajednice u Srbiji” jeste da se manjinske zajednice predstave u svetlu sadašnjeg trenutka, te da se stereotipni i folklorni pristupi zamenе uvidima koliko toga imamo zajedničkog.

Ėesto se događa da se etikete koje su pripisane određenoj manjinskoj zajednici prenose generacijama. Takođe, postoji sklonost u javnosti da “dežurni krivci” bivaju izvučeni po potrebi, kao i da se sportski, naučni ili umet-

nički uspesi pripadnika manjinskih zajednica lako i brzo pripisuju vlasništvu većinskog naroda.

Ŗelimo da ovim projektom naćinimo pre svega jedan antropološki uvid u kapacitete našeg društva u celini, sa pretenzijom da istaknemo modus življenja koji je utemeljen na međusobnom poznavanju, uvaŖavanju i razumevanju svih nacionalnih zajednica koje Ŗive u Srbiji.

UREDNIĆA: NATAŠA HEROR

Piše: **Skender Saćipi**

Albanska populacija na teritorijama općtina Preševo, Bujanovac i Medveđa Ŗivi na prostoru od 1249 km, ima dugu istoriju i, prema istorićaru otomanskog vremena Meadu Osmaniću, ovi delovi u antićko vreme pripadali su Dardaniji, ilirskom plemenu koje se protezalo u trouglu Niš–Skopje–Ulpijana (Priština).

On je takođe rekao da su kasnije, u osmansko doba, iako su bile pod osmanskom administracijom, ove teritorije dobile više na znaćaju tokom perioda nacionalnog preporoda posebno pri kraju XIX veka kada su postale administrativni deo Kosovskog vilajeta i sa izgradnjom Ŗeleznićke pruge Skopje – Ŗbevac (Bujanovac) – Beograd.

“Imajući u vidu faze kroz koje je prošao albanski narod uopće i albanski narod

sa prostora Preševa, Bujanovca i Medveđe, sigurno da je bilo kolebanja. Sve vreme, pa i danas, kulturnom identitetu preti rizik promena usled nekontrolisanog prihvatanja stranih kulturoloških modela, koji sa sobom donose nezastavljivi trend globalizma”, naglasio je Mead Osmani.

Nacionalni savet Albanaca je jedina javna institucija u Srbiji koja podrŖava, promoviše i ćuva kulturno nasleđe

Identiteti kulturor i Shqiptarëve në Serbi

Koncepti i special “Bashkësitë e Pakicave në Serbi” është të paraqesë bashkësitë e pakicave në dritën e momentit aktual dhe se qasjet përmes stereotipeve dhe folklorike të zëvendësohen me ato sa kemi të përbashkëta.

Shpesh ndodh që etiketimet që i atribuohen një komuniteti të veçantë pakicash përcillen nëpër breza apo gjenerata. Gjithashtu, ekziston një tendencë në publik që “fajtorët kujdestarë” të nxirren sipas nevojës si dhe për shembull, sukseset sportive, shkencore ose artistike të

pjesëtarëve të komuniteteve pakicë t’i atribuohen lehtësisht dhe shpejt pronësisë së popullit shumicë.

Dëshirojmë me këtë projekt mbi të gjitha një pasqyrë antropologjike mbi kapacitetet e shoqërisë sonë në tërësi, me pretendimin për të theksuar mënyrën e jetës që bazohet në njohje të ndërsjellë, respekt dhe mirëkuptim të të gjitha bashkësive kombëtare që jetojnë në Serbi.

REDAKTOR:

NATAŠA HEROR

Shkruar nga: **Skender Saqipi**

Popullsia shqiptare në territorin e Preshevës, Bujanocit dhe Medvegjës e shtrirë në një hapësirë prej 1.249 km katrorë ka një histori të lashtë që sipas studiuesit të periudhës osmane, Mead Osmani këto treva qysh në Antikë i takonin Dardanisë, fisit Ilir që shtrihej në trekëndëshin Nish-Shkup-Ulpianë (Pristinë).

Ai shtoi se më vonë në periudhën Osmane këto treva edhe pse ishin nën administrimin osman kanë fituar më shumë rëndësi gjatë periudhës së rilindjes kombëtare veçanërisht kah fundi i shek XIX kur bëhen pjesë administrative e vilajetit të Kosovës dhe me ndërtimin e hekurudhës Shkup-Zhbevcë (Bujanoc)-Beograd.

“Duke e pasur parasysh fazat nëpër të cilat ka kaluar populli shqiptarë në përgjithësi dhe ai i trevave në Preshevë, Bujanoc dhe Medvegjë sigurisht që ka pas lëkundje. Sot e kësaj dite identiteti kulturor i kanoset rreziku i ndryshimit për shkak të pranimi të pakontrolluar të modeleve të huaja kulturore që sjell me

Statistikat

Sipas të dhënave nga Zyra Statistike e Republikës së Serbisë dhe censusit të vitit 2002 në komunën e Preshevës, Bujanocit dhe Medvegjës jetojnë 57.595 shqiptarë ndërsa numri i saktë nuk dihet sepse pakica shqiptare ka bojkotuar regjistrimin e fundit të vitit 2011 në Serbi.

Karakteristika tradicionale në nojë u Medveđi albanskë zëna

Veshje karakteristike tradicionale të grave shqiptare në Medvegjë

■ Upotreba nacionalne zastave kao objedinjujućeg i nadahnjujućeg elementa identiteta i dalje je zabranjena, prema zakonima u Srbiji

» albanskog naroda na ovim prostorima.

Enver Mehmeti, zamenik predsednika Nacionalnog saveta Albanaca je istakao da je deo strateškog orijentisanja i politike organizovanja ove institucije da čuva, unapređuje i razvija specifičnosti nacionalnog identiteta Albanaca.

Mehmeti je dodao da kontinuirani doprinosi za očuvanje kulturnog nasleđa daju aktivnosti kao što su "Dani albanske komedije" u Preševu, "Nedelja albanskog filma" u Bujanovcu, izložba fotografija, promocija folklora u Medveđi, promocija knjiga i druge aktivnosti.

"Udruženje za nasleđe i kulturno stvaralaštvo Preševske doline" putem naučnih konferencija koje organizuje o istorijskim ličnostima sa prostora na kojima žive Albanci iz svih balkanskih država daje značajan doprinos očuvanju i promociji nacionalnog albanskog identiteta.

Predsednik ovog udruženja Džemaleddin Salihu, profesor istorije u penziji, kaže da sa svim rizicima uništavanja kulturnog nasleđa Preševske doline, veliki broj ličnosti koje su ostavile trag u nacionalnoj istoriji i dalje ostaju uzori i inspiracija novim generacijama.

Bitnu ulogu za nacionalni identitet imaju i mediji na albanskom jeziku, čiji je jedan od glavnih ciljeva postojanja očuvanje i promocija pisma, jezika i vizuelne prezentacije koji čine kulturni identitet Albanaca.

Statistika

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku i cenzusa, 2002. godine u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa živi 57.595 Albanaca, dok se danas ne raspolaže tačnim brojem pripadnika albanske populacije u Srbiji zato što je albanska manjina bojkotovala poslednji popis iz 2011. godine.

Mead Osmani

Xhemaledin Salihu / Džemaleddin Salihu

Časopis "Perspektiva" koji objavljuje "Albanska kulturna zajednica" u Bujanovcu, od 2006. godine ostao je jedini periodični pisani medij na albanskom jeziku sa 214 objavljenih brojeva do sada.

Sevdail Hiseni, izdavač ovog časopisa, istakao je da je kulturni identitet Albanaca u Srbiji u krizi zbog odsustva brige i podrške od strane opštinskih institucija, kao i od strane državnih institucija.

"Mi znamo da je kultura posebna karakteristika svake etničke zajednice, bez koje nema kulturnog i nacionalnog razvoja. Žalosna je činjenica da je albanska kultura u Srbiji lišena prava da ostvari veću podršku za njen stvarni razvoj", naglasio je Hiseni.

Značajnu ulogu u očuvanju kulturnog identiteta daju i kulturno-umetnička društva koja, kroz promovisanje izvornih

kola, nošnji i učestvovanjem na raznim balkanskim festivalima, promovišu jedan deo albanske kulture.

Sa ciljem ojačavanja, očuvanja i promocije albanskog kulturnog identiteta u Preševu, Bujanovcu i Medveđi, predstavnici Nacionalnog saveta Albanaca planiraju osnivanje digitalnog muzeja, a nevladine organizacije i istraživači traže način da osnuju Institut za nasleđe i kulturno stvaralaštvo Albanaca u skladu sa zakonskim okvirom u Srbiji.

Leonita Avdili je masterirala na studijama likovne umetnosti Fakulteta umetnosti Univerziteta u Prištini. Mišljenja je da se kvalitet kulturnog života u Bujanovcu slabo i sporo menja. Svoje snove ostvaruje kroz slikanje, ostavljanjem tragova na platnu. Izlaže na regionalnim i međunarodnim izložbama.

Enver Mehmeti

Sevdail Hyseni / Sevdail Hyseni

■ Përdorimi i flamurit kombëtar si element unifikues dhe frymëzues identiteti mbetet i ndaluar sipas ligjeve në Serbi

e shkrimit e gjuhës si dhe prezantimin vizual të identitetit kulturorë shqiptarë.

Revista "Perspektiva" të cilën e publikon "Bashkësia Kulturore Shqiptare" në Bujanoc, që nga viti 2006 mbetet e vetmja media e shkruar periodike në gjuhën shqipe me 214 numra të botuar deri më tani.

Sevdail Hyseni, botues i kësaj reviste mendon se identiteti kulturor shqiptar në Serbi është në krizë zhvillimi në munësi të përkujdesjes dhe përkrahjes nga institucionet komunale si dhe institucionet shtetërore.

"Ne e dimë se kultura është karakteristikë e veçantë e çdo etniteti, pa të cilën nuk mund të ketë zhvillim kulturorë e kombëtarë. Mjerisht, kultura shqiptare në Serbi është e privuar nga e drejta për të gëzuar një përkrahje më të madhe për zhvillimin e saj të mirëfilltë", deklaroi Hyseni.

Rol të rëndësishëm në ruajtjen e identitetit kulturorë po japin edhe shoqëritë kulturore artistike përmes promovimit të valleve burimore, veshjeve dhe pjesëmarrjes nëpër festivale të ndryshme ballkanike po promovojnë një pjesë të kulturës shqiptare.

Me qilim të forcimit, ruajtjes dhe promovimit të identitetit kulturorë shqiptarë në Preshevë, Bujanoc dhe Medvegjë përfaqësues të Këshilli Kombëtar Shqiptar janë duke planifikuar themelimin e një muzeu digjital ndërsa shoqatat joqeveritare dhe studiues kërkojnë mënyrën për themelimin e Institutit të Trashëgimisë dhe Krijimtarisë Kulturore Shqiptare sipas ligjeve në Serbi.

Leoneta Abdyli, ka magjistruar në Fakultetin e Arteve-drejtimi pikturë në Universitetin e Prishtinës. Ajo është e mendimit se kualiteti i jetës kulturore në Bujanoc është i zbehtë dhe ndryshon ngadalë. Ëndrrat e saja i realizon përmes pikturës duke lënë gjurmë në pëlhura dhe me pjesëmarrje në ekspozita rajonale dhe ndërkombëtare.

» vete trendi i pandalshëm i globalizmit", theksoi Mead Osmani.

Këshilli Kombëtar Shqiptarë mbetet i vetmi institucion publik në Serbi që përkrah, promovon dhe ruan trashëgiminë kulturore të popullsisë shqiptare në këtë rajon.

Enver Mehmeti, zëvendës kryetar i Këshillit Kombëtar Shqiptarë theksoi se pjesë e orientimeve strategjike dhe politikave të këtij institucioni është të ruaj, avancojë dhe zhvillojë specifikat e identitetit kombëtarë shqiptarë.

Mehmeti shtoi se kontribut të vazhdueshëm në ruajtjen e trashëgimisë kulturore japin aktivitetet si "Ditët e Komedisë Shqiptarë" në Preshevë, "Java e filmit shqiptarë" në Bujanoc, ekspozita të fotografisë, promovim të folklorit në Medvegjë, promovimi i librave dhe aktiviteteve tjera.

Shoqata për Trashëgimi dhe Krijimtarë Kulturore e Luginës së Preshevës përmes konferencave shkencore që organizon me personalitete të ndryshme të historisë nga trevat ku jetojnë shqiptarët në shtetet e Ballkanit jep kontribut në ruajtjen dhe promovimin e identitetit kombëtarë shqiptarë.

Kryetari i kësaj shoqate, Xhemaledin Salihu dhe profesorë të historisë në pension thotë se me gjithë rreziqet e shkatërrimit të trashëgimisë kulturore në Luginën e Preshevës, një numër i madh personalitetesh që kanë lënë gjurmë në historinë kombëtare vazhdojnë të mbeten shembuj frymëzimi për gjeneratat e reja.

Rol të rëndësishëm për identitetin kombëtarë kanë edhe mediat në gjuhën shqipe, të cilat një nga qëllimet kryesore të ekzistimit kanë ruajtjen dhe promovimin

Čovek ne oseća lance

**Kratka kritička
šetnja kroz neke od
favorita ovogodišnjeg,
produženog i pandemijski
“matinejskog”
izdanja FAF-a**

Upravo ovaj citat znamenite Roze Luksemburg našao se na dukserici koju nosi jedan od udarnih likova jednog od, čini se, najpitkijih i najrazdražanijih filmova iz ponude 26. Festivala autorskog filma u Beogradu. A dalo bi se reći da su baš sloboda i poriv za pokretom, kao jedan od njenih najčiglednijih pojava vidova, učestao i prominentan motiv nekoliko, inače, prilično raznorodnih filmova sa programa narečenog festivala. A i ovojesenji FAF je, i to nikoga ne bi trebalo da iznenadi, ponovo na tragu onoga što, između ostalog, zatičemo na stranicama odličnog kraćeg romana *Ravnice* Džeralda Marnejna (preveo Miloš Mitić, objavila kuća Mali vrt), koji u jednom trenutku o svojim bočnim junacima istakne i ovo: “Čitaoce i publiku u ravnicama retko su impresionali izlivi emocija ili žestoki sukobi i iznenadne katastrofe. Smatrali su da su umetnici koji prikazuju takve stvari zavedeni hukom svetine ili obiljem oblika i eksterijera u suženoj perspektivi pejisaža sveta sa one strane ravnica.”

Festival je, nimalo iznenađujuće, otpočeo projekcijom ostvarenja koje je zimus proglašeno najboljim na Berlin-skom filmskom festivalu; film *Zlo ne postoji*, koji su pratile i kome su prethodile brojne krupne kontroverze u matičnom Iranu (film je sniman u tajnosti, reditelju Muhamedu Rasulofu je još 2017. godine zabranjen rad, a samo nekoliko dana nakon izvojevanog Zlatnog medveda u Berlinu stigao mu je poziv za odsluženje jednogodišnje zatvorske kazne zbog, kako se navodi, antivladine propagande...) na me-

Dragi drugovi

Fotografije: Promo

stu glavnog motiva i idejnog zamajca ima diskutabilnost smrtno kazne, dok se po isteku poslednjeg kadra u umu gledalaca ipak iskristališe odgovornost kao motiv svih motiva u ovom odličnom delu. Rasulof je *Zlo ne postoji* osmislio kao niz idejno jasno i blisko povezanih varijacija sa polazištem u narečenom motivu upitnosti smrtno kazne, s tim da sva četiri poglavlja na koncu priče dobijaju lako upadljive konture skladno u delo sprovedene celine, nošene iznimno minuciorno artikulisanom krovnom idejom, a potpuno lišene ogoljenije didaktičnosti, koja se, sasvim prirodno, tu nametala kao jedna od veoma izvesnih zamki. *Zlo ne postoji* iznalazi i prati vlastitu putanju evolucije u upečatljiv filozofski traktat duboko humanistički iskrene empatije i zapitanosti koliko smo se, prateći isprva čiste koncepte, primakli slepoj rigidnosti kao tački bez povratka, baš kao što i uspeva da izbori sopstveni ritam u naraciji koji se razbokorava i približava zacrtanom cilju povesti koja bi da otrezni, ali i da pojmi koren tog teškog nesklada i nesaglasja sa zatamljenom suštinom ljudskih bića.

French Tech

U prvom segmentu pratimo naizgled posve rutiniranu i bezličnu svakodnevicu jednog neznatnog civila čije je bitisanje ipak u bliskoj i konkretizovanoj vezi sa smrtnom kaznom u njenom praktičnom ruhu, dok drugi odeljak prilično silovito, ali u isti mah, poput zdravog i poželjnog kontrapunkta onome viđenom u prethodnoj četvrtini, uvodi motiv pobune ne samo u idejnom i kontemplativnom, već u sasvim opipljivom vidu; na to se nadovezuje treća, reklo bi se, i koren-

kad se ne pomera

Zlo ne postoji

ska četvrtina u kojoj Rasulof najnedvosmislenije, a povrhnato jednostavne priče o istinskoj bliskosti dvoje mladih i zaljubljenih, u žižu doprinosi već pominjani motiv preuzimanja lične odgovornosti i mogućnosti kasnijeg suživota sa pogrešnim izborima na tom planu, ma koliko oni suštinski iznude i neizbežni bili, a u završnom delu gledaocima preostaje samo da zarone u splin svođenja računa pri postavljanju kada je malo toga i zbilja bilo slobodan i detaljno izvagan izbor junaka. I tako u (za današnje preovlađujuće gledalačke navike i preference) ipak zamašno-zahtevnih 150 minuta trajanja Rasulof uspeva da ciljano izvarira bez ijednog trena zapadanja u glib elipsi, ponavljanja, isticanja već posve jasne i jasno utvrđene poente..., a sve to pod okriljem iznenađujuće pitkog filma pročišćenog izraza i naglašene likovnosti (posebno u delovima u kojima je potcrtana sinergija čoveka i prirode kao ipak imanentnog egzistencijal-

nog habitata i konteksta), i uz pomoć mahom suptilne glume, vešte upotrebe vajdskrin formata i, na prvom mestu, rečite i iskreno proživljene društvene kritike sa tačke nekoga ko na umu ima ponajpre univerzalan bol onih prinuđenih da izvršavaju uvreženo a poodavno već krajnje upitno, upitno ne samo na bliskom zdravorazumskom, etičkom nivou.

Nešto posve različito sa sobom nosi poletna apsurdistička francuska komedija *French Tech* Bruna Podalideja, koji se sladostrasno poigrava idejom i motivskom potentnošću užasa života pod amom mnogobrojnih aplikacija i tehnoloških novotarija, skala-

merija, poštapalica, jalovih novotarija... gde je taj tehnološki skepticizam nekako došao kao najprirodnija od svih reakcija na život opterećen i omeđen takvim zamkama i smetnjama. Pomenuti apsurdizam ovde je možda ponajbliži onome što smo imali prilike da u gledalačkom smislu iskusimo u remek-delu *Playtime* Žaka Tatija, mada kod Podalideja ipak ne zatičemo taj tatijevski eho basterkitonovskog insistiranja na fizikusu i fizičkom humoru, jer komično u filmu *French Tech* izvorište i ishodište ipak ima u hiperverbalizovanoj komediji zabune kao neretko najdostupnijem okviru za filmove čiji autori na umu imaju i brigu o šire shvaćenoj publici. U tom smislu, ovaj film predstavlja svojevrstan hibrid u kome autori grabe podjednako iz oba ta nekada i ishitreno i nesuvislo suprotstavljena sveta – iz pučke komedije, sa jedne, i arthaus stilema, sa druge strane, te u svom krajnjem obliku ovaj film uspeva da bude primer znalački urimovane podvojenosti, što je za priču o nezaposlesnom sredovečnom muškarcu koji ima samo tri meseca da svojoj otuđenoj supruzi, ali i sebi dokaže

da je zrela osoba i proaktivna i odgovorna jedinka, a sve to u aplikacijama okovanom svetu i u kontekstu *start-up* neumerenosti i budalaština, možda i najpodesniji krajnji okvir. Premda prebrzo stiže do (ionako očigledne i previše lako dostižne) poente, *French Tech* uspeva da se izdigne do visina uspešnog, šarmantnog i zanimljivog filma, pre svega zahvaljujući tom ujednačenom i zaraznom, dobrohotnom tonu i evidentnoj maštovitosti, naravno, i uz doprinos očekivano odlične glume glavne trojke (Deni Podalide, Sandrin Kiberlen i Bruno Podalide), i tako sve do blago bajkolike završnice u kojoj se junaci, nazovimo to tako, samoresetuju u rikverc u tehnološkom smislu i uz zvukove i rime i dalje zanosno lahoraste pesme *Evo leta* iz repertoara benda Les Negresses Vertes.

A rikverca, i to u više vidova, ima i u najnovijem filmu Andreja Končalovskog, koji se ostvarenjem *Dragi drugovi!* u potpunosti vratio Rusiji, a za to je izabrao priču koja podseća na iznenadni masakr pobunjenih radnika u donskom gradu Novčekarstvu kada su u ranijim godinama Hruščovljeve ere oni dosta blizu dnu društvene lestvice u tom proklamovanom besklasnom društvu kao međustanici ka komuniastičkom raju ustali protiv istovremeno umanjjenih zarada i dirigovano raspomamljenih cena hrane i osnovnih namirnica. Končalovski (1937) je iskusan autor i to je lako uočljivo čitavim tokom i u svim aspektima ovog filma – kao prvo, on dosta neusiljeno uspeva da uspostavi jasnu i postojanu kopču između prikaza tih konkretnih događaja iz ipak prilično daleke prošlosti i ovovremenskih isključivosti i rigidnosti kao nezalečivih neuralgičnih tačaka brojnih društava u ovom ili onom delu sveta. Osim toga, Končalovski krajnje elegantno i ekonomično izlaže nužnu faktografiju potrebnu za praćenje osnova ove priče, u izrazu koji je dosta blizak zauzdanj narativnoj usloženosti kakvu srećemo prevashodno u serijskim delima danas.

Rekonstrukcija ere je očekivano precizna i učinkovita, gluma Julije Visockaje

Sibir

**Lux
Aeterna**

(i same rođene upravo u Novčerkasku) u roli političke aktivistkinje Ljude, kroz čije oči sagledavamo događaje tog kobnog leta, i ovog je puta izvrsna i zadivljujuće iznijansirana i izbalansirana, a Visockaja je prisutna u gotovo svakom kadru ovog filma Andreja Končalovskog. Na drugoj strani, film, inače, dovoljno dinamičan i jasnog i preciznog izraza, u kinestetskoj ravni ipak ne donosi ništa odvažnije ili nesvakidašnjije, u tom aspektu Končalovski se mahom oslanja i na sugestivnost i okuugodnost crno-bele fotografije sa diskretnim oker valerima. Ono što *Drage drugove!* u vidnoj meri opterećuje je odveć blantatna simbolika – metaforičnost je tu počesto nepotrebno očigledna (učestali prizori crkve u izmaglici i/ili daljini, scene u kojima prizore masakra prate zvuci razdraganih, saharinaskih šlagera što dopiru sa radija iz frizerskog salona, junakinja koja pogledom prati život koji ipak buja – tek rođenu štenad koja pokušavaju da se izbore za svoje mesto što bliže iscpirljenoj majci...). Ipak, ono po čemu ima rezona ponajpre pamtiti ovaj filmu jeste sveopšta sigurnost izrade, kao i upečatljivost sa kojom on prikazuje pojavu naprsline u poimanju sveta buduće pravde viđenog očima i umom glavne junakinje, koja shvata da je ideologija, uz sve brojne nedostanosti, ipak neophodna pratilja, pa bilo to i u okruženju priče o očiglednom zločinjenju represivnog državnog aparata. Končalovski ima hrabrosti da podseti da revolucija katkad i zaista jede svoju decu, a da je, u nekom darvinističkom smislu, dobro što je tako, baš kao što su ponekad zablude neizostavna stanica na putu nekakve maglovite emancipacije u iole doglednoj i izvesnoj budućnosti. Tome se svakako ima dodati i opšta impresija da je ovo, sveukupno sagledavano, nedvojbeno dostojanstven rediteljski i sveopšti autorski rad zaslužnog veterana, te svakako ima dovoljno uverljivih povoda da se Končalovskom čestita i u slučaju ovog filma.

Nasuprot Končalovskom i njegovom decentnom krajnjem ishodu, poprilično

je razočarao Ejbel Ferara, za koga sada možda ima rezona reći da previše i prečesto snima; njegov *Sibir*, kako to već znaju oni koji su pogledali i kod nas dostupnog *Tomasa*, jeste film koji se priprema da snimi Klint, glavni junak i tog Ferarinog prethodnog ostvarenja. Klinta ponovo tumači vazda pouzdani Viljem Defo, a njegov Klint se ovog puta nađe u metafilmskom kovitlacu distopijski predočenog Sibira, u kome se, kao u nekakvom apstraktno neuhvatljivom košmaru, prožimaju sovjetska i prošlost čovečanstva, te prošlost i alternativna stvarnost glavnog junaka... Iako na momente vizuelno upečatljiv, *Sibir* je previše konfuzan i disperzivan za vlastito dobro, pri čemu taj stilski i idejni rusvaj ipak ne oslikavaju burna previranja u Klintovom duhu, već prevenstveno ukazuju na (nadajmo se, samo privremenu) autorovu nesposobnost da uhvati nit vlastite ideje-vodlje, pa da onda, prateći njen trag, dostigne tačku ubedljivog i promišljenog eseja o sveopštoj pometnji i prezasićenosti nadražajima i opterećenjima koja stižu kako iz stvarnosne dimenzije, tako iz domena onoga što bi se moglo označiti kao lična psiha, oblikovana svim onim što nas je i dovelo do tog trena konačne implozije. Nejasno je šta je Ferara ovde želeo da kaže i istakne, njegovo lutanje po pustarama jalovo shvaćene metafizike ovde je čak i naporno gledati, te *Sibir* ostavlja mučan utisak neumerenosti kao smokvinog lista koji bi trebalo da prikrije ishitrenost i odustvo fokusa, te, čak ako ga svedemo na nivo ekstravagance kakvim je Ferara umeo da neretko bude sklon i ranije, tokom beričetnijih autorskih godina i izdanja, ovaj film više pripada brojotinama kakve su bili filmovi *Dangero-*

us Game, *The Blackout* ili *New Rose Hotel*, što je nedopustivo daleko od onog domena u kojima obitavaju i dalje se dobro drže ponajbolji mu filmovi (*Ms. 45*, *Zli poručnik*, *Kralj Njujorka*).

Za kraj, Ferari u neku ruku bliski (barem po osnovama te neumenosti i pogibeljne odrešitosti) Gaspar Noe, koji je ovih dana na beogradskom izdanju Festivala autorskog filma predstavljen svojim srednjemetražnim delom *Lux Aeterna*, koje se takođe da podvesti pod okrilje i ekstravagance osvedočenog i cenjenog autora i u mikro-žanr meta-filmova, odnosno, filmova o filmovima i nastajanju filmova. Iako se zadržao na trajanju od samo 51 minuta, Noe je ovde stigao i uspeo da da oduška znatnom broju svojih autorskih preferenci i fascinacija; okvir je priča o pokušaju Beatris Dal da snimi postmoderno intoniran film o vešticama, a snimanje, gle čuda, nakon bezbrižne pričaonice u kojoj uz pomoć podeljenog ekrana nadahnuto i zabavno divane Beatris Dal i Šarlot Gensbur, a na koju otpadne četvrtina ukupne minutaže, dobija obrise infernalne noćne more koja će se okončati kako kod Noe to obično biva – u frenetičnom ritmu, uz strob i neon, i prikaz mahnitosti i entropije. Utisak kviri taj prizvuk samodovoljnosti i očite autotoreciklaže, a što, doduše, postmoderna oblada definitivno dopušta. Međutim, *Lux Aeterna* je zabavan za gledanje, metafilmska konstrukcija fukcioniše, a film ima smisla kao prelazni rad velikog autora na razmeđi dva krupnija i promišljenija ostvarenja. Pitanje je samo da li je autoru tri neporeciva remek-dela (*Sam protiv svih*, *Otpozadi* i *Enter the Void*) tako nešto zbilja i potrebno.

ZORAN JANKOVIĆ

Meso je smrt(no)

Andraš Urban nas poziva na preispitivanje i suočavanje sa konačnošću, do koje dolazimo kroz prodiranje u druge iskustvene domene. Ne samo kroz mentalno polje. Preispitivanjem šta je ono što nas u našem konačnom postojanju sprečava da se prepustimo

“Činjenica da se održava festival je vrhunska satisfakcija u odnosu na sve što smo pretrpeli tokom pripreme, a heroji su svi koji će nastupiti na festivalu, kao i oni koji će ih gledati, jer žive.” – Andraš Urban, na otvaranju ovogodišnjeg festivala Dezire.

U ovom napornom pandemijskom kontekstu reditelj, direktor pozorišta “Deže Kostolani” i direktor subotičkog festivala Dezire Andraš Urban odlučuje da održi festival. Satnice se neprestano menjaju, pojedine predstave se otkazuju, dolaze druge predstave, sve ima jedan grozničav, napet ton u kojem festival počinje. Andraš Urban pokazuje da su on, kao direktor, zatim čitav tim festivala, kao i publika bili spremni rizikovati sve da bi se okupili i u estetskom doživljaju nadišli strah i moguću povredu, odnosno bolest. Tolika je potreba za umetnošću. Zato ovaj festival, održan u datom kontekstu, možemo posmatrati i kao svojevrsan društveno angažovani događaj. Preuzimanje rizika, to jest odgovornosti, kao pokazivanje jasnog stava: da pozorište ne sme stati sa radom uprkos okolnostima pandemije i da je festival moguće održati. U terminima odlučnosti, da se festival može izvesti, ima nečeg bojsovskog.

Festival je otvorila Urbanova predstava *Poetika gledanja* koju je radio u pozorištu “Deže Kostolani” – reč poetika govori da je reč o pevanju, a pevanje ukazuje na vezu onog što opažamo i kako osećamo. Predstava počinje tako što glumac obučen u crni kostim, lica potpuno pod crnom maskom, razbija ogledalo u obliku kocke. To je, nećemo reći početak priče, pošto se bilo kakav pokušaj narativa u predstavi iznova i iznova rekonstruiše, ali svakako jeste početak putovanja. Urban govori nakon predstave da je za polazište, samo postavljanje scene, uzeo svoju predstavu *Kišinjevska ruža* po poemu Ota Tolnaja, ali se ova predstava, po rečima reditelja, ne bavi tim tekstom. Ne bavi se, poručuje Urban, nikakvim tekstom.

Na sceni posmatramo stvaranje jednog univerzuma bogatog simbolima, što je pri-

rodno ako govorimo o kosmogoniji. Osim toga, reditelj je ovde na izvestan način utišan, čak kontemplativan, u ritmu koji je sporiji od njegovog, koji je inače snažan i intenzivan, u ovom slučaju su i elementi kontemplativniji, a vreme koje protiče sporije, opipljivije, samosvesnije.

Glumci Henrijeta Varga, Gabor Mesa-roš, David Buboš, Boris Kučov, Andrea Verebeš i Timea Filep besprekorno izvode uloge, snažno prisutne, bez reči pokazujući nam svoja lica i otkrivajući se tek na kraju predstave.

Foto: Edvard Molnar

Kod Urbana govorimo o “otključavanju” simbola koji su prikazani gledaocu, odbijanju da se stvari nedvosmisleno imenuju (referišem na osnovu delova iz knjige Vlatka Ilića *Savremeno pozorište: estetsko iskustvo i prestupničke prakse*, /Sterijino pozorište, 2018/ u kojima govori o Urbanovoj predstavi *Kratke priče o Antihristu*) i ovde predstava “radi istovremeno u više registara, ne pružajući mogućnost njenog svođenja na samo jedan od njih”. “Zbog toga,” kaže Ilić, “u ovom slučaju možemo govoriti o prestupu, pošto se prevazilaženjem ne odbacuje ono postojeće... već se prodire u druge iskustvene domene i to kada je reč o događajima na sceni, kao i o njihovoj recepciji.”

Muzika Silarda Mezeija stvara ozračje vremena zbivanja, a kostim Marine Sremac u saglasju sa scenografijom koju je ra-

dio Urban daje šamansku snagu predstavi, što je prirodno, s obzirom da govorimo o kosmogoniji, kao i o simbolima koji su dati vrlo jasno i snažno: ptica, riba, konj....

Jedino, govori Urban nakon predstave, što je živo na sceni jeste meso – komad mesa koji je okačen o jednu kuku. Sve ostalo je “mrtvo”. Meso je, poručuje nam reditelj, smrt. Doslovno smrt koja označava kraj trajanja na zemlji. Dakle, Urban nas prosto poziva na preispitivanje i suočavanje sa konačnošću, do koje dolazimo kroz prodiranje u druge iskustvene domene. Ne

samo kroz mentalno polje. Preispitivanjem šta je ono što nas u našem konačnom postojanju sprečava da se prepustimo. Na kraju, Urban zaključuje da je *Poetika gledanja* predstava o svetu i pozorištu. I životu i smrti.

UPOTREBA ČOVEKA

Upotreba čoveka je predstava koju je, prema romanu Aleksandra Tišme i u dramatisaciji Fedora Šilija, režirao Boris Liješević. O toj predstavi sam pisala u “Vremenu” broj 1518, a nastala je u koprodukciji Novog Tvrdava teatra, Novosadskog pozorišta, JU Budva grada teatra i East West centra u Sarajevu.

U izvođenju *Upotrebe čoveka* na Dezi-reu Liješević, poznat nam kao reditelj, ulazi u predstavu kao glumac, “uskače” umesto

glumca Jugoslava Krajnova koji je bolestan. Liješević igra, naravno, dobro (između ostalog, gledali smo ga svojevremeno kao odličnog Nahoda Simeona, u istoimenoj predstavi Milene Marković, a u režiji Tomija Janežića, u nekoliko izvođenja u koje je "uskočio" zbog povrede glumca). Osim toga, u izvođenju predstave *Upotreba čoveka* na Dezireu Boris Liješević čini presedan – reditelj, u ovoj predstavi i glumac, "interveniše" u toku izvođenja predstave. Pred sam kraj, pre nego što će naši junaci spaliti Gospodičinu beležnicu, on "izlazi" iz uloge i obraća nam se pitajući nas koja su naša iskustva patnje, da parafraziram, šta na temu patnje možemo reći. Poziva na personifikovanje stava svakog pojedinačnog gledaoca u publici. Publika je odgovorila tišinom, osetno uplašena. Očito uzbuđenje sa naličjem straha. Nakon te intervencije Liješevića, predstava se nastavlja redovno i zaokružuje.

Nastavljam dijalog sa pitanjem upućenim sa scene... postoji mnogo toga što bih mogla govoriti o iskustvu patnje, govorim sada kao gledalac koji je pitan, kao i ostali u sali tog popodneva u Subotici. Intervencija vas i nekoliko dana nakon predstave proziva da se suočite sa sopstvenim odnosom prema patnji. Blago ali odlučno, na način koji ne trpi odlaganja. To je jedan lekovit udar u gledaočev stomak, ako mogu tako da kažem.

Presedan koji je načinio Liješević unutar predstave jeste i svojevrsan kontrapunkt u odnosu na Urbanovu *Poetiku gledanja* koju smo gledali dan ranije. Liješević je ovde umetnički nadišao, transcendetirao ulogu obraćanjem publici.

A kontrapunkt koji se dogodio važan je da istakne osnovni motiv u ovom slučaju festivala Dezire, motiv da ljudi uprkos strahu od korone stvaraju iznova sebe kao "stvaraoce u doživljaju" kroz umetnost.

Naslov ovogodišnjeg festivala je "Lajf", festival nije imao štampani program pošto nije bilo tehnički izvodivo. Satnice su menjane iz minuta u minut, kao i mesta igranja. Plakat festivala ima crvenu pozadinu i na toj crvenoj podlozi belim slovima piše: LIFE. Slovo I predstavlja otvorena vrata kroz koja čovek iskoračuje u život izvan ograničenja, poput ovog sa koronom. U donjem desnom uglu piše: Dezire festival 2020.

¶ NATAŠA GVOZDENOVIC

Niti kome ostati,

Čedomir Višnjić: *Glas sa granice;*

Srpsko kulturno društvo "Prosvjeta", Zagreb 2020.

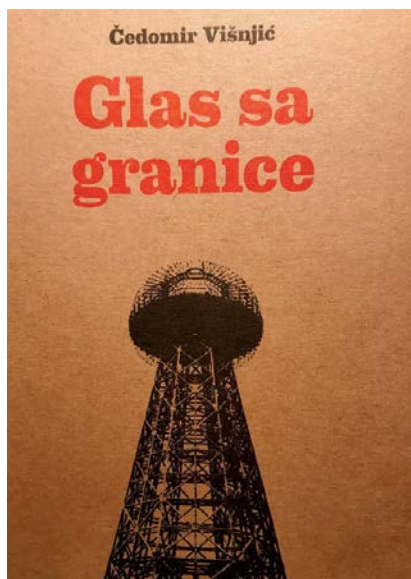
Čedomir Višnjić danas je nesumnjivo jedan od najboljih i najkompetentnijih poznavatelja ne samo aktualnih hrvatsko-srpskih odnosa i veza u RH, već i u širem povijesnom kontekstu tzv. hrvatsko-srpskog spor(en)ja unutar Jugoslavije, kao nekada zajedničke države i političkog okvira koji se Hrvatima (u)činio preširok, a Srbima preuzak, tako da su međusobni, međuetnički konflikti, uz već stare, "naslijeđene" omraze bili neminovni. Dakako, ne treba pri tomu zanemariti niti brojne "dušebrižnike" i(li) emisare iz redova međunarodne zajednice i njihovu ulogu u svim tim nesretnim, (pre) često tragičnim događanjima, ali ako želimo biti poštteni i objektivni do kraja, moramo priznati: glavni, gotovo isključivi krivci i vinovnici vlastite nesreće bili smo ipak mi sami. Naprosto ni Hrvati, a niti Srbi – uostalom zar to povijest u posljednjih stotinjak godina (da ne idemo dalje u prošlost) evidentno ne pokazuje i ne potvrđuje – nisu bili na visini zajedničkih povijesnih ciljeva koje su si postavili, a još manje odgovornosti, jer kako danas ispada, u taj zajednički "južnoslavenski" projekt ušli su obostrano s "figama u džepu", sa isuvše međusobnih sumnjičenja, a još više nepovjerenja, tako da u konačnici nisu ni mogli polučiti neke bolje rezultate. Za projekt koji je imao punog povijesnog, kulturološkog, socijalnog, ekonomskog, političkog i svakog drugog smisla, pokazali smo se nedoraslim, i zar se onda uopće imamo pravo čuditi zlu u kojem smo se našli, a koje smo si uglavnom sami "zakuhal". U svojim ranijim knjigama, koje nesporno svjedoče veliku autorovu akribiju, a koje su u Hrvatskoj (nažalost očekivano!?) prošle gotovo nezapaženo, Višnjić se dokazao kao kvalificiran istraživač osjetljivih hrvatsko-srpskih tema i dilema, istraživač bez dlake na jeziku, koji se ne plaši otvoreno napisati

što misli i o najprovokativnijim pitanjima, a potom svim tim brojnim predrasudama, mitovima, političkim tabuima i laži(ma) izravno pogledati u lice, prozvati ih bez obzira dolazile one s hrvatske ili srpske strane, kako bi do kraja i bez ostatka, et(n)ički nepristrasno "razložio" probleme o kojim želi iznijeti svoje (samo)kritičko mišljenje. S takvim "okusima i mirisima subverzivnosti" napisana je i ova nova Višnjićeva knjiga *Glas sa granice* (SKD "Prosvjeta", Zagreb 2020); a kakva će biti stručna, ali i uopće javna percepcija u RH mogu pretpostaviti, ali hajde, budi-mo optimisti pa pričekajmo. No, nesporno komentari neće izostati, samo se treba nadati kako će udaraca "ispod pojasa" biti manje nego ranije, da se neće unaprijed, a da se knjiga čak nije ni pročitala, Višnjićevo štivo u startu (dis)kvalificirati kao "antihrvatsko", kao zlonamjerni uradak kojim se želi naškoditi "mladoj hrvatskoj državi i demokraciji" i tomu slično, iz već uobičajnog nacionalističkog retoričko-demagoškog bestijarija. Uistinu, Višnjić nije ni malo nježan prema većinskom narodu u Republici Hrvatskoj, ali u svojim lucidnim analizama i opservacijama svih tih silnih deformacija nacionalističke provenijencije nikada ne podliježe zabludi "prišivanja" kolektivne krivice Hrvatima kao narodu i jasno se suprotstavlja svim primitivnim i zlonamjernim velikosrpskim bajanjima o nekakvom njihovom genocidnom karakteru, urođenom ustašluku itd. Ali, jednako je tako oštar i prema vlastitoj, srpskoj, "prečanskoj" manjinskoj zajednici, jer je itekako svjestan svih njenih zabluda, ludosti, nedostataka i nedosljednosti koje su na koncu uveliko i doprinijele nezavidnom položaju u kojem se danas Srbi u Republici Hrvatskoj nalaze. A upravo je položaj ta zajednice u Hrvatskoj jučer, danas, sutra, predmet Višnjićeve knjige; tema je iznimno važna i inspirativna i bila bi prava šteta da se oko ovih važnih pita-

niti kome otići

nja ne otvori široka javna rasprava, jer bi upravo sada i ovdje mogla djelovati ljekovito, mogla bi "ohladiti" usijane glave i na hrvatskoj, kao i na srpskoj strani i kada bi bilo volje i pameti, mogla bi posta(vi)ti temelj(e) toliko potrebne relaksacije i normalizacije teško narušenog međuetničkog povjerenja.

Glas sa granice je knjiga, tvrdi pisac predgovora Đorđe Nešić, kojom je autor želio "zabilježiti i posvjedočiti o životu prečanskih Srba, marginalizirane etničke zajednice u Republici Hrvatskoj... potonulog svijeta koji nestaje pred očima savremenika". Političko i ekonomsko propadanje Srba 90-ih godina minulog stoljeća odvijalo se u dramatičnim (po)ratnim okolnostima krvavog raspada Jugoslavije, pri čemu su Srbi kao manjina svedeni na statističku grešku unutar cijeline hrvatske zajednice. Dakle, oni više nisu potencijal koji bi mogao "unositi" svježu krv u hrvatsko društvo, a posebice su (p)ostali nepoželjni nakon svog "pogrešnog" odabira tijekom tzv. Domovinskog rata, za koji su "debelo" platili ceh. Prije raspada bivše države u Hrvatskoj živjelo je oko pola milijuna Srba; a nakon "Oluje" 1995. godine njihov se broj drastično smanjio s 12% na 4,3%, uz napomenu da se predviđa kako će do sredine ovog stoljeća pasti na 2% svekolike populacije u Republici Hrvatskoj. Tako će Hrvatska praktički postati "čista" etnička država i time će se konačno (p)ostvariti san generacija hrvatskih nacionalista, ali veliko je pitanje koliko će nas ostvarenje tog ideala uistinu (u)činiti sretnim. Polako, ali sigurno jedna shizoidna situacija u Republici Hrvatskoj se, na žalost, normalizira, a s njome i pogubna teza Pala Lendvaija o "antisemitizmu bez Židova". Kao što u Poljskoj danas praktički više nema Židova, ali time antisemitizam nije nestao; upravo obrnuto, tako i u Republici Hrvatskoj, iako su Srbi svedeni na fusnotu, antisrpska retorika je jednako živa kao i prije "Oluje", odnosno njihovog masovnog egzodusa. Višnjić tvrdi: Srbi u RH su nacija u nestajanju, u iden-

titetskoj ilegali, narod koji javno nerado ističe vlastitu etničku pripadnost. Istina, srpsko je pitanje za većinu Hrvata nepresušni izvor frustracija, ali to je ujedno "efikasan" način kojim "ljuta" desnica čitav hrvatski narod drži taocima svojih politikantskih interesa i šovinističkih predrasuda; upire prstom u Srbe kao isključive krivce novodobne hrvatske kalvarije, a pri tomu spretno skida svaku odgovornost za zločine koje je sama počinila.

U Hrvatskoj je problem što je mržnja prema Srbima uključena u HDZ-ovo i uopće desničarsko poimanje hrvatstva i što je Hrvatska svoj Domovinski rat "nacionalizirala", a pri tomu je i iz(gra)nila re-tuširanu verziju Drugog svjetskog rata u kojoj su revidirane i zamijenjene uloge; ustaški su zločinci povijesnom ekvilibristikom pretvoreni u "borce za slobodu", a partizani kao borci za slobodu degradirani u rang zločinaca. Svako kritičko propitivanje svih ovih laži i paralazi, uključujući one vezane za Domovinski rat, posebice ako dolaze sa srpske strane, doživljavaju se kao atak na vlastitu državotvornu opstojnost. I time se, kako piše Višnjić, želi na jeftin način "oprati" vlastita savjest, ali i povijest i tako definitivno zatvoriti vladajući model nacionalističke svijesti.

Suprotno uvriježenom mišljenju u prosječnog Hrvata kako prečanski Srbi žale za Jugoslavijom kao zajednicom u kojoj su bili obilato privilegirani, Višnjić upo-

zorava kako se tu radi o čistim predrasudama i da istina bitno odudara od dominirajućih stereotipa. Piše: "Smrt Jugoslavije, bez obzira na sav polupan namještaj, povoljna je za Srbe prečane. Tako je naše vrijeme donijelo konačnu likvidaciju dvojnosti u osjećajima i mislima ovdašnjih Srba, sada je bitno ne dozvoliti ono što jedna od zaraćenih strana želi – to je potpuna likvidacija "remetilačkog faktora" i to bez ostatka... Ono što smo znali kao Srbe iz Krajine i Hrvatske, a što je predstavljalo historijsku i prirodnu cjelinu, na što se često zaboravlja, više ne postoji... Mi preostali možemo sami sebi postaviti pitanje: jesmo li ostali ili smo ostavljeni? Ostali smo onoliko koliko smo vjerovali da je normalizacija hrvatsko-srpskih odnosa u interesu budućnosti oba naroda. Tom političkom postulatu čak i danas nema se što dodati ni oduzeti. A ljudski gledano: niti imamo kome ostati, niti kome otići". Položaj Srba u RH može se u onoj mjeri popraviti, a na tomu Višnjić inzistira, ukoliko budu radili u korist cijeline hrvatsko-srpskog govornog područja. Jer, tvrdi autor: "Četiri stotine godina služenja tuđem interesu: austrijskom, ugarskom, jugoslavenskom, hrvatskom, srbijanskom, dalo je svoj završni, valjda neminovni rezultat... Ako se čitavo vrijeme služilo drugome, onda to svakako nije samo pitanje loše sreće, onda ni taj drugi, ma ko on bio, nije jedini krvac..." Za nesreću prečanskih Srba odgovornost snose i oni sami, ili barem u onoj mjeri kojom su dopustili da postanu objektima manipulacija, što ih je na koncu dovelo da moraju birati između planske evakuacije i(li) pokolja. Svi Srbi koji su ostali u RH moraju na žalost shvatiti kako je vrijeme za njih stalo, tako da ni u Srbiji, a niti u Hrvatskoj, "ni onda, ni sada" ono što su smatrali svojim nije bilo dovoljno za o(p)stanak. I to je ona tragična istina od koje prečanski Srbi moraju krenuti u nepoznato, kako ne bi poput maratonaca Dušana Kovačevića "trčali svoj posljednji krug".

JAROSLAV PECNIK

Kozerije sa zaturene granice

Oleksandr Bojčenko: 50% u pravu; prevele Ala Tatarenko i Milena Ivanović;

Kulturni centar Novog Sada 2020.

Razrogače oči – komentarisala je – jedno i drugo, i nariču kao da im je neko umro. I ko će tu išta razabrati kad se tako deru? Pa reci ljudski šta su ti skrivali.

Pripadam generaciji dece (poznog) Hladnog rata: mi dobro znamo i dobro se sećamo šta je bila Gvozdena zavesa. I odlično znamo da, na primer, Istočni i Zapadni Berlin nisu bili tek krajevi jednog grada (kao kad kažete East End i West End) nego naselja s dveju planeta, takoreći. Recimo da je u međuvremenu jedna od njih nestala, i to tako što je progutana – mada ne i svarena – od druge.

Ono o čemu smo manje razmišljali jeste i to da možda ne postoji jedna, nego nekoliko Gvozdenih zavesa, ili jedna sa više slojeva. Ona koja je delila "klasičnu" Srednju Evropu (nad čime su naricali Kundera, Konrad i mnogi drugi) bila je svima vidljiva i znana, ali biće da ona koja je delila zemlje tzv. Sovjetskog saveza od okupiranih "bratskih zemalja" nije bila manje debela i neprozirna, naprotiv. Nakon 1989, ove potonje su se "vratile kući u Evropu" – da ostavim sad po strani prezašaćerenost ove besomučno rabljene slike – ali ove iz neposredne kremalske orbite nisu imale kuda. U redu, baltički trio je bio izuzetak, a Rusija je, naročito njen evropski deo, odviše velika i važna da bi tavorila u anonimnosti i nevidljivosti. Ali, šta je s ostalima? Za razne – stane i – džane (Kazahstan, Azerbejdžan...), pa čak i za civilizacijski tako važne zemlje kao što su Jermenija i Gruzija možemo, sa antipatičnom evrocentričnog stanovišta, barem reći da su "daleko" pa su nam nekako egzotične i neprozirne. Ali, šta je s Moldavijom, Belorusijom, naposljetku sa Ukrajinom, onoliko zemljom gotovo pa usred evropskog kontinenta? Šta je, naročito, s ukrajinskom književnošću i kulturom? Bolje upućeni setiće se Jurija Andruhoviča, neki i Andreja Kurkova (mada on piše na ruskom), i to otprilike to. I uopšte, šta znamo o Ukrajini osim pitanja Krima i Donbasa, rusko-ukrajinskog političkog i identitetskog rivaliteta i sukoba? A najmanje, ispada, znamo o delovima Ukrajine koji su nam zapravo najbliže, poput Galicije i Bukovine, nekadašnjih

delova Austro-Ugarske. Koli-ko nas zna za grad Černjivce? Jednoj vrsti kulturimperijalističke imaginacije to ime kanda priziva sliku nekog tužnog, blatnjavog mestašceta sa zadružnim traktorima na glavnoj ulici i zarozanim pijancima u seoskoj krčmi, a radi se o gradu veličine (približno) Novog Sada; tamo se rodio Paul Celan; pozorišni trg u Černjivcima tako je lep i elegantan da ne zaostaje za Bečom i Peštom, dok u ubogim južnoslovenskim varošima ničega takvog nema, pogledajte pa uporedite...

Odužila se ova "kontekstualizacija", ali rekao bih da je bila neophodna. S tim bi se, verujem, složio i Oleksandr Bojčenko, koji je o toj "od boga zaboravljenosti" jednog evropskog naroda, zemlje i kulture, a pogotovo svog "užeg zavičaja", napisao mnoge dojmljive stranice.

Ali, stani malo: ko je, dođavola, Oleksandr Bojčenko (Černjivci, 1970)? Slobodni pisac, bivši univerzitetski profesor, kritičar, esejista, kolumnista, prevodilac sa poljskog i ruskog... Sve to o njemu znam jer tako piše u opremi knjige *50% u pravu*, a podozrevam da je za sve to najzaslužnija Ala Tatarenko, koprevoditeljka knjige i osoba neizmerno zaslužna za produbljivanje veza ukrajinske sa srpskom i hrvatskom književnošću.

Kada sam dobio ovu knjigu u ruke, pomislio sam da se radi o zbirci kratkih priča. Može se na ove tekstove i tako gledati, ali to je grešica u rang od malo neprecizno pa do podosta nategnuto. Formalno, očigledno je da se radi o izboru piščevih kolumni pisanih za domaću, ukrajinsku publiku. Ali, ni odrednica "kolumne" nije baš sasvim dobra i odgovarajuća za ovo štivo, jer se ono migolji iz tog žanrovskog okvira i to u pravcu nekih kod nas u međuvremenu potisnutih i zaboravljenih odrednica kakve su feljton, podlistak, kozerija... Piše li iko u

Srba, Hrvata i ostale rodbine danas nešto iole slično tome, da posluži kao orijentir za poređenje? Ante Tomić je otprilike jedino ime koje mi pada na pamet.

Junaci ovih priča-kozerija najčešće su tzv. obični ljudi, uhvaćeni u sve moguće istorijske i identitetske zamke jedne rubne vetrometine

Evrope, koji neretko ni sami ne umeju da raspetljaju protivurečnosti u kojima žive, ali takođe i pisci, intelektualci, glasoviti "lideri javnog mnjenja", kao i Stranci, oni koji dolaze u (zapadnu) Ukrajinu bez predznajnja ili sa (ne tako slučajno nastalim) predubeđenjima ili oni koje pisac susreće na svojim stranstvovanjima. Bojčenkov je "politički stav" nedvosmislen, kao i njegovo samoodređenje u unutarukrajinskim podelama, ali se ta pozicija propituje nekada suptilno, nekad čak i sasvim raspojasano autoironijski, baš kao što se o onima koji pripadaju onoj drugoj strani piše neretko sa duhovitom nezlobivošću i ljudskom simpatijom, mada svakako bez "politički korektne" sladunjavosti. Pri tome je ovaj izbor krajnje tematsko-motivski eklektičan: Bojčenko upadljivo ne beži od tzv. teških tema, ali isto tako nije manje bespoštedan u svojevrsnom samorazotkrivanju. Ukrajinski Etgar Keret? Možda je to još i najmanje netačno poređenje.

Inače, citat sa početka ovog teksta pripada piščevoj babi, koja je uvek s tim rečima gasila televizor kad počne opera. Ako vam ovaj diskurs nije intimno poznat i ako prema njemu ne gajite, hm, pomešana osećanja, onda ovo možda i nije knjiga za vas. Nema veze, uvek možete da uzmete neki triler-horor-fantasy bućkuriš u šesnaest nastavaka, i srećan put. Što jeste jeste – nikakav Netflix ili HBO neće snimiti seriju po Bojčenkovim visprenim i duhovitim mikronaracijama, jer su mu valjda preegzotične, niti će neki svoj kadar snimiti na pozorišnom trgu u Černjivcima, jer im je nedovoljno egzotičan. Svetu je teško ugoditi, zar ne? ¶

TEOFIL PANČIĆ

Muzičar tihe snage

Vrsta iskrene lojalnosti prema ideji, braći po instrumentima i čitavom bendu koju je iskazivao Miša Aleksić, sve ređa je pojava u bilo kom poslu, a kamoli u šoubiznisu

Nije lako ući u legendu kada pored sebe, duže od četiri decenije, imaš jednog sasvim osvedočenog, legendarnog frontmena i muzičara, čije delo i značaj prevazilaze ograničene geografske okvire zemlje u kojoj živiš. A uprkos tome da, gotovo iz senke, tihom snagom i upornošću, kreativnim nabojem i postojanošću kakva je krasila odista malobrojne izabranike rokenrola, i sâm uspeš da udeš u muzičku legendu. Da postaneš neko čije ime se sa poštovanjem izgovara u ovom našem turbulentnom prostoru, od Vardara pa do Triglava.

Takav je bio Miroslav Miša Aleksić, osnivač i čuveni basista Riblje čorbe. Kompozitor, tekstopisac i producent, koji je čitavo svoje ovozemaljsko postojanje posvetio ne samo svom matičnom bendu, već pre svega rokenrolu, toj izvornoj ideji kulture i svojoj nepresušnoj inspiraciji i načinu života. Zbog toga je sve ovdajšnje muzičke poklonike iskreno rastužila vest da je Miša Aleksić preminuo u Beogradu u 68. godini, nakon što je izgubio bitku sa virusom korona.

Iako je svakako bio najprepoznatljiviji kao muzičar koji je u rukama držao gitaru sa četiri žice, Miša Aleksić nije bio "samo" basista. Bio je noseći zid i potporni stub jedne od najznačajnijih i najpopularnijih grupa nekadašnje Jugoslavije, Riblje čorbe, koja je, rame uz rame sa Bijelim dugmetom, Azrom ili čitavom plejadom novotalasnih bendova s kraja 70-ih i početka 80-ih godina prošlog veka, definisala rok scenu bivše, ali i sadašnje države.

Mišu Aleksića vrlo je rano privukla magija rokenrola. Još kao klinac voleo je da sluša kultnu radio-emisiju Nikole Karaklajića "Sastanak u 9 i 5"; pevao je u horu i redovno je kupovao časopis "Džuboks", odakle bi, po sopstvenom priznanju, isecao slike tadašnjih pop i rok zvezda.

Iako je muzikom počeo da se bavi pre ravno pola veka, započevši svoju sviračku odiseju u bendu Rojali, njegova prava muzička karijera morala je da sačeka još godinu dana, dok se nije vratio iz Baltimora u SAD, gde je 1971. završio četvrti razred gimnazije. U Americi je prvi put uzeo originalnu Fender gitaru u ruke i, možda još važnije, uživo prisustvovao koncertu čuvenih Led Cepelina.

Po povratku u Beograd 1972. godine, Miši je postalo jasno da će rokenrol biti njegov životni poziv. Rešio je da osnuje bend, S.O.S, sa kojim je snimio i svoju prvu ploču. Grupa je intenzivno radila gotovo punih šest godina, a iz tog vremena i dalje kruži

anegdota da su uzduž i popreko prokrstarili čitavom Vojvodinom. "Kol'ko smo puta nastupili, to niko živ ne zna", pričao je Miša Aleksić maja 1980. za časopis "Džuboks", rekavši tom prilikom da je svako ko je "prolazio kroz Sakule, Stepanovićevo, Čentu, Kisač, Bačku Palanku, Perlez i šta ja znam", zasigurno morao čuti za njihov bend.

Ipak, uprkos vrednom radu "na terenu", grupa S.O.S zapravo je postala važna u muzičko-istorijskom smislu tek onda kada su u nju, u leto 1977. godine, došli Rajko Kojić na gitari i Vicko

Milatović za bubnjevima, čime je postavljen temelj budućeg rokenrol fenomena ovih prostora. Društvu se iduće godine u avgustu pridružio i Bora Đorđević, a na sastanku u kafani "Šumatovac" zvanično je formirana Riblja čorba. Skoro da je u istom danu Miša Aleksić mogao da slavi svoj, ali i rođendan Riblje čorbe, jer je bend nastao 15. a Miša se rodio 16. avgusta.

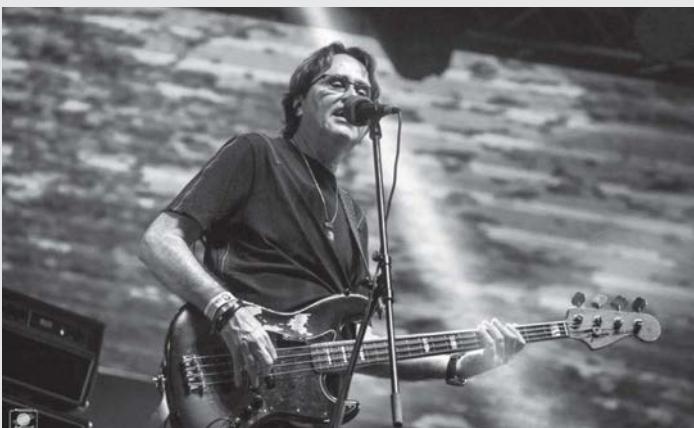

Foto: Riblja Čorba promo

O uspesima Riblje čorbe, koja je objavila više od 20 studijskih i živih albuma i svirala nebrojene turneje i koncerte, napisani su tomovi materijala. Miša Aleksić se u grupi isticao ne samo svojim pouzdanim sviračkim stilom, već i kao autor i koautor mnogih hitova ovog benda, među kojima su i *Amsterdam*, *Ostaću slobodan*, *Ja ratujem sam*, *Prevara*...

I u vreme kada je Riblja čorba stvarala istoriju rokenrola na ovim prostorima, ali i onda kada je znala da zaluta u kreativnim ili pseudopolitičkim stranputicama u "vunanim vremenima" – koja su bila sve samo ne naklonjena umetnicima – Miša Aleksić je bio čovek tolerancije i kompromisa. Javno nikada ni o kome nije rekao ružnu reč i čvrsto je stajao uz vođu benda, prolazeći zajedno sa njim i momcima iz grupe kroz društvene Scile i Haribde i brojna iskušenja. Ta vrsta iskrene lojalnosti prema ideji, braći po instrumentima i čitavom bendu koju je iskazivao Miša Aleksić, sve je ređa pojava u bilo kom poslu, a kamoli u šoubiznisu.

Krajem 2011. objavio je autobiografsku knjigu *Uživo!* u kojoj je opisao kako je izgledalo provesti četiri decenije – čitav jedan radni vek – u rok muzici.

Miša Aleksić bio je kolega, višedecenijski prijatelj, ali i venčani kum još jedne legendarne ličnosti domaće rokenrol scene, Momčila Bajagića Bajage, sa kojim je često sarađivao u različitim muzičkim projektima.

Bio je oženjen Jasminom, sa kojom ima ćerku Minu.

UROŠ MITROVIĆ

KOBNA SUDBINA “IRANSKIH OPENHAJMERA”

OPROŠTAJ OD MUČENIKA: Iranski velikodostojnici oko kovčega

Foto: Iranian Defense Ministry via AP

Jedne zimske noći 2018. godine, agenti Mosada su upali u neupadljiva, ali dobro čuvana skladišta u industrijskom delu Teherana. Aparatima za zavarivanje obili su brojne sefove, pokupili na hiljade stranica strogo poverljivih dokumenata i stotina CD-ova i neprimećeno nestali. Sa masnim plenom izraelskih obaveštajaca javnost je početkom maja iste godine u televizijskom prenosu upoznao lično premijer Izraela Benjamin Netanjahu. Nazvao ga je “Atomski arhiv”. Za njega je to bila potvrda onoga što stalno priča: da Iran iza leđa Zapada razvija nuklearno naoružanje, naravno, sa prvenstvenim ciljem da uništi cionističku državu.

Samo nekoliko dana kasnije, 8. maja, predsednik SAD Donald Tramp je, uprkos mnogobrojnim upozorenjima i Evrope i

Rusije, raskinuo teškom mukom postignut “Atomski ugovor” sa Teheranom i uveo Iranu stroge sankcije. Dan kasnije, na Izrael je sa sirijske teritorije ispaljeno dvadesetak raketa. Izraelska vlada je za napad optužila Iransku revolucionarnu gardu i dvadeset četiri sata kasnije započela operaciju “Kuća karata”: izraelsko ratno vazduhoplovstvo je bombardovalo nekoliko desetina iranskih položaja u Siriji. To je bio najobimniji izraelski vazdušni napad još od Jomkipurskog rata 1973. godine.

Tumačeći iranski “Atomski arhiv” u televizijskom prenosu koji je pokrenuo ovaj niz događaja, Netanjahu je naveo da je rukovodilac iranskog vojnog nuklearnog programa izvesni fizičar, profesor na Univerzitetu “Imam Hoseini” i general Revolucionarne garde Mohsen Fakrizade, i dodao: “Zapamtite ovo ime.”

OKIDAČ PREKO SATELITA

Ko je trebalo da zapamti, zapamtio ga je. Dve i po godine kasnije, 27. novembra 2020. Fakrizade je zajedno sa telohraniteljima izrešetan u svom džipu marke nisan u mestu Ab-e Sard istočno od Teherana. Šezdesettrogodišnji “iranski Openhajmer” je preminuo u obližnjoj bolnici. Iranske vlasti su odmah optužile Izrael i Sjedinjene Američke Države za “državni teror”. Iranska državna informativna agencija Fars je javila da su izraelske obaveštajne službe godinama pokušavale da “eliminišu” Fakrizadea. Šef iranskog generalštaba Mohamad Bageri je zapretio “strašnom osvetom”.

Prvo je bilo reči o tome da je nekolicina “terorista” presrela Fakrizadea nakon što je kamion u kome je eksplodirala bomba zaustavio njegovo vozilo, da bi za-

tim iranski mediji izvestili da je atentat počinjen mitraljezom koji se daljinski aktivira. Iranska televizija na engleskom jeziku Press TV tvrdila je da je korišćeno izraelsko oružje, da je pronađen logo koji upućuje na izraelsku vojnu industriju. Kanal državne televizije na arapskom jeziku Al-Alam je javio da je mitraljez kontrolisan preko satelita. Nešto kasnije, sekretar Vrhovnog nacionalnog saveta bezbednosti Ali Šamhani izjavio je da je Izrael koristio vrhunsku elektroniku, da se radilo o “komplikovanoj operaciji” i da za vreme samog atentata neprijateljski teroristi nisu bili prisutni.

Očigledan je bio propust iranskih obavestajnih službi. Ko god da je ubio Fakrizadea morao ja da zna tačnu putanju i okvirno vreme njegovog kretanja, morao je mitraljez da unese u Iran i da ga neopaženo postavi na pravo mesto, morao je da zna da fizičar neće biti u blindiranom automobilu. Pitanje je i zbog čega Fakrizade nije imao blindirano vozilo ako se već znalo da su mu Izraelci za petama.

Mučenik Mohsen Fakrizade je uz najviše državne, vojne i verske počasti u ponedeljak sahranjen u džamiji Imamzade Saleh, u severnom delu Teherana.

KO NEĆE PROLITI SUZU

Vojaska i tajne službe Irana i Izraela decenijama vode otvoreni i zakulisni rat na teritoriji čitavog Bliskog istoka. Iran se pritom oslanja na šiitsku gerilu i libanški Hezbolah. Fraze i međusobne optužbe su već poznate. “Ponovo je imperijalizam sa svojim cionističkim plaćenicima izazvao krvoproliće i smrt jednog iranskog naučnika”, izjavio je tako predsednik Irana Hasan Rohani.

Dok vlade u Evropi iznose optužbe za “teroristički čin”, izraelski ministar za tajne službe Eli Koen to naziva “licemerjem”. “Oni dobro znaju da Iranci pokušavaju da naprave nuklearno oružje”, rekao je Koen i za svaki slučaj podsetio kako Teheran podržava radikalne grupe u čitavoj regiji. On je optužio Evropljane da opet “zabijaju glavu u pesak” umesto da se postaraju da Iran prestane da razvija atomsko oružje i podvrgnu ga neophodnim sankcijama, te dodao da je Fakrizade bio upregnut u razvoj iranskog atomskog oružja i da je njegova smrt “pozitivna za Bliski istok i čitav svet”.

“Izrael neće dopustiti da Iran napravi atomsku bombu”, rekao je Koen, objasnio da “Iran poziva na uništenje Izraela”, da je iz izraelskog ugla gledanja svako ko aktivno učestvuje u razvoju iranskog atomskog oružja smrtni neprijatelj, te da on “zbog smrti Fakrizadea neće prolići suzu”. Rekao je i da ne zna ko ga je ubio.

SMRTONOSNO ZANIMANJE

Odavno je postalo jasno da je posao atomskog fizičara u Iranu smrtno opasan, da naučnicima koji su uključeni u nuklearni program nije zagarantovano da će dočekati penziju. Tako je 2010. godine fizičar Masud Ali Mohamadi ubijen bombom koja je daljinski aktivirana; iste godine je auto-bombom ubijen nuklearni naučnik Madšid Šahrijari; u Teheranu je 2011. iz vatrenog oružja ubijen fizičar Darjuš Rezai; 2012. je auto-bombom ubijen tadašnji zamenik rukovodioca trgovinskog odeljenja postrojenja za obogaćivanje uranijuma u Natanzu Mostafa Ahmadi Rošan.

IZRAELSKA META:

Mohsen Fakrizade; mesto zločina

Foto: Office of the Iranian Supreme Leader via AP;
Fars News Agency via AP

Neki zapadni mediji tvrde, međutim, da niko nije bio tako važan za iranski nuklearni program kao Mohsen Fakrizade. Po važnosti ga u Iranu stavljaju u isti rang sa komandantom Iranske revolucionarne garde i iranske specijalne jedinice Kuds Kasemom Solejmanijem, koga su 3. januara 2020. ubile rakete ispaljene sa američkog drona MQ-9 Reaper na konvoj automobila na samom izlazu sa bagdadskog aerodroma. Tada su američke rakete usmratile i lidera grupacije Kataib Hezbolah, zamenika šefa Snaga narodne mobilizacije (P.M.F.) Abu Mahdija al Muhandisa i još osmoricu ljudi. Kako je “Vreme” tada pisalo, ubistvo generala Solejmanija u Iraku bilo je privremena kulminacija tenzija između Vašingtona i Teherana koje rastu od maja 2018. kada je Tramp pocepao Atomski sporazum sa Iranom, ponovo mu zaveo sankcije, zapretio sankcijama kompanijama evropskih saveznika koje su poslovale sa Iranom i tako bacio u vodu višegodišnje pregovore sa iranskim vlastima. Odgovor Irana je bio da nastavi sa programom obogaćivanja uranijuma.

Iako Iran insistira na tome da je obustavio program razvoja nuklearnog naoružanja još 2003. godine, na Zapadu i u Izraelu ne jenjava sumnja da je upravo Fakrizade u tajnosti nastavio da radi na njemu. Međunarodna agencija za nuklearnu energiju ga je spominjala u završnom izveštaju iz 2015. godine u vezi sa otvorenim pitanjima da li iranski program za razvoj nuklearne energije

■ Fakrizade je ubijen uoči primopredaje vlasti u Beloj kući sa ciljem eskalacije sukoba, jer neprijateljima Irana, koji Teheranu nikako ne veruju, ne bi išlo u prilog da novi predsednik SAD Džozef Bajden ponovo uvuče Ameriku u Atomski sporazum sa Iranom, koji je Tramp bio pocepao, i obustavi sankcije koje ga guše

za tajni cilj ima i izgradnju nuklearnog oružja. U izveštaju stoji kako je Fakrizade nadgledao aktivnosti koje možda "podržavaju vojnu dimenziju iranskog nuklearnog programa".

OSVETA SE SERVIRA HLADNA

Jedan od rukovodilaca Instituta *Arab Gulf States* u Vašingtonu Ali Alfoneh za nemački "Spiegel" kaže da u vojnom pogledu ne treba "preceanjivati" značaj ciljanih ubistava Solejmanija i Fakrizadea. On kaže da su obojica bili na čelu "kompleksnih birokratskih organizacija", koje će nastaviti da rade i posle smrti njihovih šefova. "Ciljano ubistvo Fakrizadea pre svega ima simbolički, psihološki i politički efekat", kaže i Adnan Tabatabai iz tink-tenka CARPO i objašnjava da takve akcije imaju za cilj da izazovu Iran kako bi preduzeo osvetničke akcije i tako doveo

do eskalacije sukoba. Verovatnije je, međutim, da Iran ni ovog puta neće hrliti da *ad hoc* sveti Fakrizadea i uđe u otvoren sukob koji ne može da dobije. Treba očekivati da će osvetu servirati hladno, preko šiitskih milicija, za cilj uzeti Amerikance u regionu, saudijsku infrastrukturu ili mete na izraelskoj teritoriji.

Iako je za najnovije ubistvo iranskog atomskog fizičara optužio Izrael i SAD, a hardlajneri zahtevaju osvetu (konkretno, dnevne novine "Kejhan" traže napad na izraelski lučki grad Haifu), predsednik Rohani upozorava da ne bi trebalo hrliti u drastičnu reakciju jer su atentatori upravo to hteli – da isprovociraju novi otvoreni konflikt sa Iranom.

Provokacija je, međutim, isuviše velika da bi iranske vlasti mogle sebi da dopuste da tek tako preko nje pređu, pogotovo što je ove godine ubijen i legen-

darni Solejmani. Sasvim logično zvuči i spekulacija nekih medija da je Fakrizade ubijen uoči primopredaje vlasti u Beloj kući, jer neprijateljima Irana, koji Teheranu nikako ne veruju, ne bi išlo u prilog da novi predsednik SAD Džozef Bajden ponovo uvuče Ameriku u Atomski sporazum sa Iranom, koji je Tramp bio pocepao, i obustavi sankcije koje ga guše. Svaka kontraakcija Irana bi to praktično skinula sa dnevnog reda dok, sa druge strane, spektakularan atentat otežava Teheranu da se ponovo približi Americi.

Kako god bilo, sukob između Izraela i Irana će se nastaviti, u najmanju ruku pojedinačnim akcijama tajnih službi, odmazdama i terorističkim napadima, koji u svom zbiru vode ka nekom konačnom obračunu. Taj sukob je generator nestabilnosti na čitavom Bliskom istoku. ¶

JOVAN HIRŠL

Pokretači promena 2020. – Inicijative koje su unapredile društvo i svoje zajednice

Aktivno učešće građana i organizacija civilnog društva važno je za prepoznavanje i rešavanje problema u zajednici. Imajući u vidu da ova važna uloga organizovanih i neformalnih grupa nije dovoljno vidljiva, Beogradska otvorena škola uz podršku USAID-a dodeljuje Nagradu Pokretači promena, namenjenju isticanju najinspirativnijih i najuspešnijih kampanja javnog zagovaranja.

U kategoriji "Saradnjom do promene" kao najbolji primer zajedničkog delovanja javnih vlasti i organizacija civilnog društva nagrađena je kampanja Saveza slepih Srbije, koji je u saradnji sa Zavodom za intelektualnu svojinu i nadležnim ministarstvima inicirao prihvatanje Marakeškog ugovora. Ovaj sporazum je ratifikovan u januaru, čime je omogućena bolja pristupačnost formatima pisanih materijala za slepe, slabovide i druge osobe sa invaliditetom.

Udruženja Čepom do osmeha proglašeno je najuspešnijim okupljanjem građana kao nosilaca poruke javnog zagovaranja. U okviru humanitarno-ekološke akcije ovog udruženja obezbeđena su 54 pomagala za osobe sa invaliditetom, a na novosadskom kupalištu Štrand izgrađeno je prvo kombino-

vano igralište za decu sa i bez smetnji u razvoju.

Inicijative neformalnih grupa stanovnika iz Pančeva i mesta Pakleštica, nagrađene su u okviru kategorije "Pohod na aktivizam". Inicijativa "Odbrani-mo Teslu" uspešno se zalagala za promenu Nacrta Plana detaljne regulacije za naselje "Tesla", a koji je predviđao izgradnju novih stambenih objekata na

mestu dečijih igrališta i zelenih površina. Neformalna grupa Pakleštica UVEK fokusirala se na uređenje sela i obogaćivanje ponude kulturnih sadržaja što je, između ostalog, dovelo do otvaranja muzeja Pakleštica i čišćenja obale Zavojskog jezera.

U individualnoj kategoriji prepoznat je doprinos Milje Vuković, osnivačice Fejsbuk grupa Za manje smeća i više sreće – Zero&Low Waste Serbia i Divlji Beograd koje, svaka na svoj način, ukazuju na potrebu očuvanja životne sredine i život u skladu sa prirodom.

Specijalne zahvalnice dodeljene su i Radmili Urošević za inicijativu Volonterski servis Zvezdare, Književnom festivalu "Na pola puta", Seoskom kulturnom centru Markovac, grupi Kotež i grupi Somborske šnajderke.

“Administriranje” istorije u političke svrhe

“Posle nesporazuma sa Grčkom oko imena, Severna Makedonija moraće na evropskom putu da se suoči i sa bugarskim viđenjem sopstvene uloge u Drugom svetskom ratu. Makedonski premijer Zoran Zaev je pokušao da odobrovolji Bugare premeštajući ih na antifašističku stranu. Utisak je da je ovo podilaženje motivisano isključivo strahom od bugarskog veta i opstrukcije pristupnih procesa, a čini mi se da su Makedonci već napravili isuviše ustupaka i da zaslužuju konkretniju podršku od EU”

Fotografije: Lenka Pavlović

U intervjuu bugarskoj agenciji Bgnes (bgnesagency.com), Zoran Zaev, makedonski premijer, rekao je da su na početku Drugog svetskog rata Bugari bili “administratori” na području sadašnje Severne Makedonije, a zatim su se priključili antifašističkom frontu. Ova izjava izazvala je burne reakcije u javnom mnjenju i stručnoj javnosti našeg južnog suseda, ali i regiona.

Doktor Vladan Jovanović, istoričar, viši naučni saradnik Instituta za noviju istoriju Srbije, smatra da je nazvati bugarsku okupacionu vojsku u Makedoniji “administratorima” isto kao kada bismo

tim izrazom počastili nemačku nacističku upravu u okupiranoj Srbiji. On podseća da je i pre nego što su februara 1943. ozvaničene mere retorizije, koje su važile u slučaju ubistava nemačkih i bugarskih vojnika i oficira na tlu Srbije, bugarska vojska za odmazdu uveliko palila čitava sela, pljačkala, raseljavala, internirala i streljala civile i zarobljenike u kumanovskom, krivopalanačkom, skopskom, veleškom, prilepskom i tikveškom kraju.

Na suđenju Asenu Bogdanovu, šefu skopske policije iz godina bugarske okupacije, podseća dr Jovanović, opisane su okrutne metode kojima se bugarska vlast

obračunavala sa lokalnim stanovništvom. Komandantu bugarske Pete armije i oblasnim direktorima u Skoplju i Bitolju stizale su naredbe od fašističke vlade u Sofiji da na javnim mestima likvidiraju zarobljene partizane, kako bi se zaplašilo stanovništvo. Da stvari budu još gore, bugarski “administratori” učestvovali su i u Holokaustu na prostoru Makedonije.

Nakon sporazuma bugarske vlade sa nemačkim opunomoćenim ministrom u Sofiji marta 1943. godine, pohapšeno je preko 7000 Jevreja iz makedonskih gradskih sredina koji su prebačeni u skopski sabirni logor, potom u koncentracioni

logor Treblinka, gde su skoro svi stradali. Bugarska policija je učestvovala u njihovom transportu do Poljske, tako da je i u tom smislu neprimereno falsifikovati karakter bugarskih "administratora" u Makedoniji, objašnjava dr Jovanović.

"VREME": Bugarska i makedonska vojska, kako je rekao Zaev, zajedno su oslobodile Skoplje i druga mesta. Koliko je ova tvrdnja utemeljena na istorijskim činjenicama, jer makedonska istoričarka Ljubica Spaskovska kaže da je termin "okupacija" opšteprihvaćen u zapadnoj historiografiji.

VLADAN JOVANOVIĆ: Izjavu da je Skoplje oslobođeno udruženim delovanjem "bugarske i makedonske vojske" možemo nazvati falsifikatom, inspirisanim bugarskom historiografijom s kraja pedesetih godina prošlog veka. Postojali su makedonski odredi i bataljoni NOV-a koji su od proleća 1944. učestvovali u borbama za oslobođenje Makedonije, a kasnije su čak korišćeni i za akcije u Srbiji. Zanimljivo, većina tih partizanskih odreda nosila je imena makedonskih revolucionara iz "ilindenskog perioda", koje su svojatali i Bugari.

Pred naletima Crvene armije vlada u Sofiji proglasila se krajem avgusta neutralnom, a nakon septembarskog prevrata u Sofiji 1944. nove bugarske vlasti naložile su Petoj armiji da napadne svoje dojučerašnje saveznike Nemce. Osim što prećutkuje okupaciju Makedonije, bugarska komunistička historiografija glorifikuje ulogu Bugarske narodne armije u završnim operacijama za oslobođenje Jugoslavije, a nipodaštava učinak jedinica NOVJ. Sve u svemu, za Bugarsku bi se moglo reći da je nepunih osam meseci bila "deo antifašističkog fronta".

Što se tiče spornog termina "okupacija", on nije odomaćen samo u zapadnoj historiografiji već je odavno postao deo konvencionalne nauke, uključujući i (post)socijalističku historiografiju. Nemačka vojska je ušla u Makedoniju 6. aprila 1941, a 11 dana kasnije i bugarska Peta okupaciona armija je krenula da osvaja čitavu jugoistočnu Srbiju i Povardarje, slaveći "ispunjenje zavetnih snova bugarskog naroda". Širom Makedonije raspoređeno je 40.000 bugarskih vojnika, žandarmerije i policajaca, a okupirani prostor podeljen

je na Skopsku i Bitoljsku oblast. Hitler je Bugarima iz strateških razloga ustupio bogata nalazišta hroma u podnožju Šar-planine, kao i održavanje pruge Solun–Beograd. Sve do 9. septembra 1944. i formiranja vlasti Otečestvenog fronta u Sofiji, Bugarska je imala 22 divizije u okviru sila Osovine, od čega je 12 vršilo "okupacione zadatke". Dakle, termin "okupacija" koji pominje koleginica Spaskovska je više nego prikladan i tačan.

Postoje i sporenja oko toga da li je Goce Delčev makedonski, bugarski ili zajednički heroj?

Otimanje oko narodnih junaka deo je balkanskog etnocentričnog folklora. U makedonsko-bugarskom sporu oko "ilindenskih" heroja, stvari su nešto komplikovanije. Goce Delčev je bio prevashodno revolucionar koji se borio za sticanje makedonske autonomije i emancipaciju od osmanskih vlasti. S obzirom na njegovo ubeđenje da se sloboda krije u unutrašnjem ustanku, a ne spoljnoj intervenciji, mislim da ga pre treba smatrati autentičnim makedonskim herojem, mada ne vidim prepreku da ga i Bugari slave kao svog junaka. On jeste bio identitetiski važan za jugoslovenske Makedonce, pa je zato s pravom dobio ulicu na Novom Beogradu, koju su gradske vlasti 2016. preimenovala.

Makedonski premijer je istakao da Makedonci i Bugari "nemajuodeljenu istoriju, ni ukrštenu, već zajedničku", i ocenio da su ih vlasti Jugoslavije držale razdvojenim. Da li je ovo izjava za dnevno-političku upotrebu ili ima i istorijsko uporište? Da li je zaista Jugoslavija bila smetnja makedonsko-bugarskom zajedništvu?

Državne granice su Bugarsku i vardarsku Makedoniju predvajale od 1913, a do eventualnog zajedništva je, po toj logici, moglo doći i odmah po raspadu Jugoslavije. Sva je prilika da je Makedoncima dozlogrdilo ponašanje navalentnih suseda, jer su tokom čitavog 20. veka bili tačka razdora u srpsko/jugoslovensko-bugarskim odnosima, ako izuzmemo kratkotrajnu vladu Aleksandra Stambolijskog početkom 1920-ih koji je Makedonce nazvao "slovenskim Ircima" i time nagovestio njihovo prepuštanje Kraljevini SHS.

Prva Jugoslavija nije priznavala makedonsku naciju niti njen jezik koji je smatran lokalnim dijalektom srpskog jezika, dok je za Bugare on bio zapadna varijanta bugarskog. Osim raznih vidova demografskog inženjeringa, vršena je masivna činovničko-poliicijska represija širom Makedonije pod izgovorom suzbijanja gerilskih pokreta. Loša bezbednosna situacija i posledice agrarne reforme i kolonizacije pokrenule su talase iseljenika ka Bugarskoj, iako je pitanje "dvovlasnika" u graničnom pojasu rešavano u obe Jugoslavije. Konačno, Makedonci su u socijalističkoj Jugoslaviji stekli formalna obeležja nacionalnog i verskog identiteta, ali i institucionalne elemente svoje buduće državnosti.

Postoje li dileme u Srbiji oko ovog pitanja? Bugarska vojska je okupirala i delove srpske teritorije. Mogu li Bugari u Srbiji da budu okupatori, a u Makedoniji administratori?

U Srbiji su bar dva veka negovane predrasude o Bugarskoj kao "istorijski dokazanoj opasnosti" i zemlji sumnjivog političkog morala. Ipak, u ovom konkretnom slučaju mislim da ne postoje leksičke dileme. Bugarska je 1941. okupirala delove Kraljevine Jugoslavije, odnosno Moravske i Vardarske banovine, kao članica sila Osovine i Hitlerov saveznik. Sa druge strane, kakva god da je bila srpska/jugoslovenska administracija u Makedoniji –

■ **“Ono što se u vulgarnom smislu danas naziva ‘realpolitikom’ nije se izvitoperilo samo u Severnoj Makedoniji i Bugarskoj, već na čitavom Balkanu, pa je šovinizam, ideološki ispražnjen i odenut u neoliberalne ‘realpolitike’, a uz prećutnu podršku međunarodnih faktora, potpuno dezintegrisao institucije demokratskog poretka”**

agresivna, asimilatorska, nacionalistička ili nepravедna – ona je proistekla iz međunarodnih ugovora potpisanih nakon ratnih sukoba, bilo da se radilo o balkanskim ratovima ili dva svetska rata.

Bugarska i Makedonija su formirale zajedničku Komisiju za istorijska i obrazovna pitanja. Verujete li da će se doći do zajedničkih stavova?

Pre dva meseca Bugarska je kontroverznim memorandumom izvestila članice EU da ne priznaje makedonski jezik niti makedonsku manjinu na svojoj teritoriji, čime se i Komisija za istorijska i obrazovna pitanja našla uklještena između neodgovornih političara i nacionalista sa obe strane. Ono što posebno otežava njen rad je negiranje makedonskog identiteta unutar same Komisije. Naime, izvesni bugarski članovi poručuju da će priznati “realnost”, odnosno makedonski identitet, tek ukoliko druga strana prihvati “istorijsku istinu” – da su Makedonci i makedonski jezik bugarskog porekla! Imajući to na umu, kao i nedovoljno jasan cilj ovog mešovitog tela, sklon sam da poverujem u famoznu mudrost: “ako hoćeš da zataškaš problem, formiraj komisiju”.

Koliko su u Bugarskoj i Makedoniji prisutni ovakvi stavovi koje mnogi ocenjuju kao istorijski revizionizam, ili čak kao rehabilitaciju fašizma?

Mnogi intelektualci u Bugarskoj su zgroženi pretnjama vlade u Sofiji i odbijaju da ih nazovu “bugarskim vetom”, već pokušajem iskompleksiranih pojedinaca iz političkog vrha da podstaknu netrpeljivost između Bugara i Makedonaca. Ispalo je da Bugarska i samo postojanje Severne Makedonije smatra provokacijom.

Dimitar Bečev podseća da je stav o “veštačkoj naciji” Makedonaca bespredmetan jer su u suštini sve nacije veštačke, pa i bugarska, te da je bugarskim političarima lako da blokiraju Makedoniju kad tamo nemaju “ni rodbine ni prijatelja”.

Što se tiče Severne Makedonije, neobično je što “bugarofilski” izjava Zaeva, koji se predstavlja kao socijaldemokrata, više priliči nekom pripadniku VMRO/DPMNE, a upravo iz te desničarske opozicione partije, umesto ovacija, dolaze najžešća kritika i protivljenje “trgovini nacionalnim identitetom”.

Ono što se u vulgarnom smislu danas naziva “realpolitikom” nije se izvitoperilo samo u Severnoj Makedoniji i Bugarskoj, već na čitavom Balkanu, pa je šovinizam, ideološki ispražnjen i odenut u neoliberalne “realpolitike”, a uz prećutnu podršku međunarodnih faktora, potpuno dezintegrisao institucije demokratskog poretka. Ipak, ne bih rekao da se pomenuta bugarsko-makedonska identitetska ujdurma može nazvati “rehabilitacijom fašizma”. Na takve tendencije više podsećaju razni oblici netransparentne korporativne ekspanzije, visoke korupcije, govora mržnje, gušenja slobode medija i divljanja grotesknih autoritarnih režima koje je briselska administracija godinama tetošila, eufemistički ih nazivajući “stabilokratijama”.

Stevo Pendarovski, predsednik Severne Makedonije, smatra da Sofija vodi “politiku Todora Živkova”?

Tokom svoje dugotrajne vladavine Todor Živkov je priznavao makedonsku državu, ali ne i njihovu naciju i jezik. Složio bih se sa analogijom kolege Ulfa Brunnbauera, koji “bugarsku ucenu” upoređuje

je sa imaginarnim zahtevom Nemačke da isto zatraži od Austrije. Florijan Biber iznosi još slikovitiju hipotetičku situaciju: da Hrvatska stavi veto na pristupne pregovore Srbije i Crne Gore sve dok ove dve zemlje ne prihvate hrvatski jezik kao službenil Zaista zvuči gotovo nadrealno...

Inače, Bugarska je, uprkos kurtoaznim pohvalama za dosegnutu “makroekonomsku stabilnost”, najsiromašnija članica EU sa narušenom slobodom štampe i razorenom opozicijom. Mi smo se nedavno mogli uveriti da ima još takvih država u regionu, koje posežu za operetskim konfliktima i insceniranim predizbornim tenzijama zarad unutrašnje homogenizacije. Stoga ofanzivu Sofije u “makedonskom pitanju” treba shvatiti najpre kao simuliranje proaktivne spoljne politike, a radi maskiranja sveprisutne korupcije i kompromitovanog izbornog procesa. Sa druge strane, Pendarovski i Zaev šalju kontradiktorne poruke, što podseća na uigranu balkansku scenografiju u kojoj se naizmenično smenjuju dobar i loš policajac.

Koliko su ovakvi stavovi Zaeva zapravo uslovljeni mogućnošću da Bugarska zaustavi Makedoniju na njenom putu ka EU?

Moj utisak je da je ovo podilaženje motivisano isključivo strahom od bugarskog veta i opstrukcije pristupnih procesa, a čini mi se da su Makedonci već napravili isuviše ustupaka i da zaslužuju konkretniju podršku od EU. Veći deo akademske javnosti u Bugarskoj, Severnoj Makedoniji i Srbiji doživljava “transfer blama” od diletantskih poteza svojih političkih elita, koje su nastale spletom nesvakidašnjih geostrateških okolnosti.

“Državničko” glumatanje marionetskih družina sklepanih negativnom selekcijom koje su, na talasu “ekstraktivnog kolonijalizma” i oktroisane prekompozicije Balkana, izvrgli ruglu demokratiju u svojim zemljama, dezorijentisalo je ljude i učinilo ih skeptičnim prema pravcu kojim se ove države kreću. Suočeni sa sve izvesnijim kolapsom balkanskih ekonomija kome su sami doprineli, autoritarni vladari posežu za ritualnim oživljavanjem etničkih animoziteta i ekstremnog nacionalizma, koji je još u 18. veku prepoznat kao “poslednje utočište hulja”. ¶

VUKAŠIN OBRADOVIĆ

Svako za sebe

Nakon bolnog iskustva Jermenije sa Organizacijom dogovora o kolektivnoj bezbednosti u sukobima u Nagorno-Karabahu, postavlja se pitanje zašto bi se Srbija opredeljivala za unapređenje saradnje sa ODKB-om

Jermenija je sukob sa Azerbejdžanom u Nagorno-Karabahu izgubila pre svega zbog veoma loše obaveštajne i spoljnopolitičke procene, jer je očekivala konkretniju pomoć svojih saveznika, i zbog vazduhoplovne nadmoći Azerbejdžana.

Mirovni sporazum koji su na kraju obe strane potpisale na najvišem nivou, uz garanciju predsednika Vladimira Putina, pokazao je koji je interes Moskve. Operativni razvoj dejstava i vojna nadmoć su eksplicitno ukazivali na potpuni poraz Jermena, što se čekalo kako bi se za stolom pojavili globalni igrači.

Iako se u mirovnim sporazumima ne spominju turski mirovnjaci, Ankara nastoji da se nametne kao ravnopravan garant mira sa Moskvom produbljujući tako svoj uticaj u tom delu sveta. Turski parlament je nedavno odobrio slanje mirovnog kontingenta koji će verovatno biti raspoređen zajedno sa ruskim snagama u Združenom posmatračkom centru van same teritorije Nagorno-Karabaha.

Azerbejdžan je prihvatajući ponuđene uslove vodio računa da ne ugrožava ruske interese na Kavkazu, pa je Mirovnim sporazumom dobio celu teritoriju izvan i znatan deo teritorije samog Nagorno-Karabaha, ali i pravo na izgradnju koridora do svog regiona Nahčivan. Iako je i predsednik Putin naglasio da status Nagorno-Karabaha nije rešen, azerbejdžanska pregovaračka pozicija je sada superiorna.

Cela situacija podseća na završetak rata u Srbiji 1999. godine, kada su poruke iz Moskve imale isti prizvuk i kada su se ruske trupe stacionirale oko aerodroma Slatina da bi se nakon manje od tri godine potpuno povukle sa Kosova. Kako stvari stoje, status Nagorno-Karabaha će se rešavati u decenijama koje dolaze tako da nikad ne bude rešen i da zavisi od spoljnog faktora.

Kompleksnost rusko-turskih odnosa ostaje za sada, a Južni Kavkaz predstavlja samo jednu epizodu u njihovom širem kontekstu. Bez obzira na često sukobljene interese, zajednički su posvećeno radili na sprečavanju uticaja trećih zemalja na Kavkazu poput SAD i Francuske koje su preko OEBS-ove Minsk grupe nastojali da uspostave trajno rešenje.

LOŠ SAVEZ

U proteklom konfliktu zaslužuje pažnju konzistentno ignorisanje ovog sukoba Organizacije dogovora o kolektivnoj bezbednosti (ODKB) koja je shodno članu 4. Kolektivnog bezbednosnog sporazuma iz 1992. godine imala obavezu da agresiju na Jermeniju percipira kao agresiju na sve članice ODKB-a. Činjenice govore u prilog tezi da su se borbena dejstva težišno vodila u oblasti Nagorno-Karabaha i oko nje, ali i u prostoru pod ekskluzivnim suverenitetom Jermenije. Jermenski avion Su-25 oboren je od turskog F-16, 60 km u dubini jermenskog vazdušnog prostora, dok je 14. oktobra Baku zvanično saopštio da je bombardovao dva raketna položaja u Jermeniji. O dejstvima azerbejdžanskih bespilotnih letelica u vazduhoplovnom prostoru Jermenije dovoljno govori da su samo Rusi potvrdili obaranje

Piše: **Dragan Šutanovac**

Predsednik Saveta za strateške politike

devet letelica barjaktar TB-2 u blizini ruske vojne baze Gjumri u Jermeniji.

Međutim, umesto da ODKB aktivira član 4. Sporazuma, za šta je bilo više povoda, članice ODKB-a su bile posvećene logističkom snabdevanju Azerbejdžana. Bizarno zvuči informacija da je Belorusija tokom borbinih dejstava snabdevala Azerbejdžan raketama 300 mm za samohodni višesevni lanser raketa polonez koji su im prodali 2018. godine. Dakle, članica ODKB-a priskočila je u pomoć Azerbejdžanu (koji je tu organizaciju napustio 1999. godine) u napadu na Jermeniju koja je aktivan član ODKB-a.

Logično je da zemlja sa resursima i geografskim položajem poput Jermenije svoju bezbednosnu strategiju gradi kroz piramidu kolektivnog sistema bezbednosti, i u tom smislu je ODKB bio optimalan izbor. Međutim, ispostavilo se da sve zemlje članice ODKB-a stavljaju svoje nacionalne, pa čak i ekonomske interese ispred obaveza kolektivne odbrane.

U specijalne veze sa Moskvom Jerevan u kontinuitetu investira i nabavkama ruske vojne tehnike, poput nedavne kupovine četiri višenamenska aviona Su-30SM. Za 120 miliona dolara dobili su pomenute avione, ali ne i rakete za taj avion čiji je isporuku Moskva zabranila. Tako su Jermeni potrošili znatna sredstva za nabavku borbinih letelica sa zavidnim performansama koji su bili neupotrebljivi u ratnim dejstvima.

CENA HELIKOPTERA I ŽIVOTA PILOTA

Najveće poniženje ODKB je pretrpeo 9. novembra kada je oboren ruski helikopter Mi-24 iznad jermenske teritorije, pri čemu su dva pilota poginula, dok je treći povređen. Ni to nije bilo dovoljno da se aktivira član 4. Kolektivnog bezbednosnog sporazuma, a Baku je pored izvinjenja odmah ponudio i finansijsku kompenzaciju. Kalkulacija je bila jednostavna: šta ne može da reši novac, može mnogo novca – polovni helikopter Mi-24 košta oko šest miliona dolara, naknada porodicama poginulih i plaćanje lečenja (prema ruskoj regulativi) oko 120.000 dolara, naknada moralne štete porodicama je oko 200.000 dolara. Ukoliko se tome dodaju i utrošena sredstva za obuku koja se procenjuju od tri do sedam miliona dolara po pilotu (zavisno od specijalnosti), možemo sumirati predvideti da bi kompenzacija Baku Moskvi iznosila oko 20 miliona dolara bez PDV-a koji će se tražiti kroz eventualnu isporuku naoružanja i opreme u budućnosti.

Ukoliko organizacija poput ODKB-a ne može svojim članicama isporučiti svoj osnovni proizvod – kolektivnu bezbednost, a pritom jedna od saveznika neskriveno naoružava neprijatelja, zašto bi zemlje izvan tog saveza imale interes da na bilo koji način sarađuju s njom? I zašto bi se naša zemlja opredeljivala u strateškim dokumentima za proširenje i unapređenje saradnje sa ODKB-om? Osim ukoliko resorni ministar, nadležan za strateške dokumente iz oblasti odbrane, nije u njih ugradio partijski umesto nacionalnog interesa.

**WOMEN'S
LEADERSHIP
SUMMIT
2020**

15. decembar 2020.

ŽENE U DOBA AUTOMATIZACIJE

Virtuelni događaj

USAID
FROM THE AMERICAN PEOPLE

AFA

**IMPACT
HUB** Begrade

**36. BEOGRADSKI
JAZZ
FESTIVAL
16 - 21.12.2020.**

EUROPE JAZZ NETWORK

www.bjf.rs
www.domomladine.org

JAZZISTANCE

DOM OMLADINE BEOGRADA · KOMBANK DVORANA

Radost venčanja

Foto: Bojana Janjić – Muzej savremene umetnosti

Prethodne subote, u malim grupama, prateći mere zaštite, a ipak pod utiskom da okolnosti za otvaranje izložbe nisu naj srećnije, otvorena je izložba *Ljubav je ljubav: Radost venčanja za sve* u Muzeju savremene umetnosti. Ono što se tim povodom nameće, i to još otkako je najavljeno da će doći u Beograd, a daleko od naših čaršijskih prepucavanja da li je modi mesto u muzeju savremene ili primenjene umetnosti, jeste Gotjeova vizija promene sveta u kome živimo.

Naime, ovog januara na Pariskoj nedelji mode, koja će se pokazati kao poslednja velika nedelja mode starog sveta, rasterećena teme nadolazeće pandemije, Gotje je najavio svoje povlačenje. Najavio ga je dinamično, duhovito i pompezno u duhu karijere koja je trajala pola veka, i to na kursu koji je odlučio da promeni. Prema njegovim rečima, promena je usledila zato što je i sam svet spreman za

promenu, sa prevelikim količinama odeće koja se proizvodi iz sezone u sezonu, napominjući da je moda postala jedan od zagađivača koji utiču na klimatske promene na planeti. Međutim, već tada smo znali da ovaj Gotjeov odlazak nije potpuno povlačenje sa javne scene, već samo prelazak na novi nivo delovanja.

U datom trenutku ni sam Gotje nije mogao predvideti, ma koliko njegov potez delovao kao poziv na buđenje, da će se nepunih mesec dana nakon Pariske nedelje mode ceo svet promeniti i da će ukupna modna scena tražiti nove načine za prezentaciju, sve više stavljajući u fokus teme održivog razvoja i zagađenja planete. Iz perspektive sadašnjeg trenutka, ta njegova revija jeste delovala vizionarski, ali i kao poslednji pozdrav veselom svetu mode i kreativne igre s kraja dvadesetog i prvih dekada ovog veka.

Gotjeov prelazak na druge oblike delovanja, a daleko od modne piste, neće

za poznavaoce njegovog rada biti ništa novo. Tokom čitave karijere on je svoj umetnički izraz tražio i u drugim žanrovima dajući doprinos u izmeni poimanja onoga što visoka moda predstavlja, ostvarivši krajem prošlog veka ekstreman uticaj na pop kulturu. Na taj način on se već davno izmestio iz domena primenjene umetnosti i učinio svoj umetnički doprinos univerzalnim. Sve nas ovo dovodi do gostovanja izložbe *Ljubav je ljubav* u Beogradu i njenom značaju, ne toliko za posećenost muzeja, jer u vremenima pandemije pitanje je da li će ova izložba imati onaj nivo posete koji bi bio očekivan u nekim drugim okolnostima, već za mogućnost umetnika i onih drugih da uživo vide duhovit i kreativan svet Gotjeove mašte.

Beogradska postavka izložbe je deo retrospektivne postavke *Modni svet Žana Pola Gotjea: od trotoara do modne piste*, iz Muzeja lepih umetnosti u Montrealu i

za sve

Nije važno da li su Gotjeove venčаницe izložene u ovom ili onom muzeju. Važno je da su dostupne

Foto: Lidija Jovanović

Foto: Bojana Janjić – Muzej savremene umetnosti

Foto: Lidija Jovanović

čenija izložba u istoriji londonskog muzeja "Viktorija i Albert". Čini se da je moda uspela nakon celog jednog veka borbe za svoju poziciju u svetu umetnosti da izbori ono mesto koje joj od početka pripada. Ako se vratimo čitav vek unazad, doći ćemo do činjenice da su prvi umetnici koji su se bavili modom, tokom dvadesetih godina prošlog stoleća, bili baš iz slikarskih krugova ili su crpeli inspiraciju iz slikarskih pokreta. Tek je nakon Drugog svetskog rata i nagle industrijalizacije sveta, a dodatno početkom ovog veka koji je hiperprodukciju podigao na nivo besmislenosti, počelo da se nameće pitanje da li je moda umetnost, primenjena umetnost ili industrijska grana.

Negde u drugoj polovini devedesetih, u Skupštini grada Beograda, organizovana je izložba ilustracija kostima za film i pozorište. Na prvi pogled, prostor nije delovao ni očekivano ni adekvatno za održavanje ove izložbe, sem što je verovatno sponzor događaja bila baš institucija gde je postavka našla svoj dom. Na toj izložbi međunarodnog karaktera među brojnim domaćim kostimografima i veoma veštima poznavacima ilustracije našlo se i nekoliko Gotjeovih ilustracija. Da li su bile originalni ili kvalitetne reprodukcije, sa ove distance teško je reći. Kako god bilo, one su za grupu autora koji su u tom momentu još dodatno bili silom prilika izopšteni iz svetskih događanja, predstavljali prozor u svet, a uticaj tih crteža na način na koji su oni počeli da doživljavaju modnu ilustraciju bio je preko noći izmenjen. Za te mlade ljude nije bilo bitno mesto na kome su videli izložbu, njima je bilo značajno samo da su je videli i došli u dodir sa nečim što ih je podstaklo na razmišljanje i stvaranje.

Stoga, čini se da je dilema da li je ovo najznačajniji izložbi mesto u Muzeju savremene ili Muzeju primenjene umetnosti, veštački konstruisana podela naše umetničke scene. Izložbi je mesto tamo gde će uslovi za njenu prezentaciju biti najkvalitetniji i u prostoru koji će joj najviše odgovarati.

¶

LIDIJA JOVANOVIĆ

ujedno premijerni koncept njenog finala koja je, za skoro deceniju od otvaranja, proputovala 12 gradova na četiri kontinenta, a videlo je više od 2,1 milion posetilaca. Koncept izložbe je postavio kustos Tijeri-Maksim Lorio. Beogradska postavka je njena evropska premijera. Na njoj je 38 venčаница visoke mode kreiranih od 1990. do 2000. godine, od kojih su njih osam premijerno prikazane samo za beogradsku izložbu. Postavka uključuje i instalaciju holandskog dizajnera Jirgena Beja iz Studija Makink & Bei, napravljenu od nameštaja i predmeta koje poput čaure obmotava elastična tkanina. Venčаницe su na postamentu, instalaciji u formi svadbene torte, što je duhoviti osvrt na ceremoniju venčanja i njen univerzalni simbol, koji bi trebalo da slavi okupljanje i svaku vrstu zajedništva i ljubavi, kao i sve njene različitosti.

Šta nam to novo donosi beogradska postavka? Izložba *Ljubav je ljubav* zapravo je nešto sasvim drugo od samo banal-

nog displeja venčanih haljina, pre svega zato što to nije u duhu rada i promišljanja samoga Gotjea. I postavka i autorov rad imaju duboko utkan koncept slavljenja različitosti, kojem je Gotje bio odan od najranijih stvaralačkih dana. On nije bio samo promoter, već i akter novog stila života. Uz njegov rad se od početka vezuju pojmovi originalnost, rodna fluidnost, ulična moda – što se sve može videti na trenutnoj postavci ispričano kroz forme veoma specifičnog odevnog predmeta kako što je venčаницa. Gotje se svojim umetničkim delovanjem uvek protivio kategorizaciji i etiketiranju bilo koje vrste bez obzira da li je reč o godinama, polu ili seksualnom opredeljenju, zbog čega se njegova estetika definisala češće kao androgena nego rodno neutralna.

Sve je više modnih izložbi koje privlače veliku pažnju javnosti obarajući rekorde posećenosti muzejima, od Diorove Dior: dizajner snova, koja je zvanično najpose-

Važno je biti, a ne imati

Da li su Romi zaista srećan narod i šta je za njih istinska sreća, na primerima njihove narodne poezije

Foto: Marija Janković

Svuda u svetu o Romima važi stereotipna slika da su srećan i bezbrižan narod, bez obzira na usud koji ih prati vekovima da su *Bez doma i bez groba*, kako je predstavio romsku sudbinu književnik Rajko Đurić u istoimenoj pesmi. Da li su Romi zaista srećan narod i šta je za njih istinska sreća? Šta u njihovoj kulturnoj baštini ukazuje na elemente sreće? Pokušaću da odgovorim na to pitanje koristeći zbirku usmene romske poezije *Bacila sam jabuku u peć*, čiji sam autor.

Sreća u životu Roma zauzima centralno mesto, ona se priziva od rođenja pa do kraja života. Romi veruju u sudbinsku predodređenost ljudskog života. Odmah po rođenju deteta, nakon sedam dana, dolaze Urme, odnosno suđaje, koje detetu proriču sudbinu. Po narodnom verovanju, Urme žive po tri u grupi. Prva je zaštitnica čoveka i naziva se Lači Urma – dobra Urma, druga Urma se zove Šudri Urma – hladna Urma i ona je posrednica između prve i treće, a poslednja je Bilači Urma – zla urma koja donosi čoveku zlo i nesreću tokom života. Naravno, od urmi se očekuje da predodrede srećan život detetu, pa se zato određenim postupcima odobrovoljavaju. Na primer, majka sedme noći nakon rođenja deteta ne sme da zaspi kako se ne bi uspavala sreća deteta, a peva im se i ova pesma: *Dodi, dobra Urmo i pomози! / Vatro, vatro, brzo gori, / I zaštiti malo dete. / Dozovi dobre Urme / Da blagosiljaju dete. / Ovde na zemlji, ovde na zemlji, / Treba da bude srećno, srećno. / Dobra Urmo, dođi brzo / Da se pomogne majci!* U tradiciji Roma, u ovim životnim trenucima žena se izdvaja iz porodice kao veoma važan član, koji ravnopravno učestvuje u porodičnim obredima te se njena uloga kao žene i majke ističe, što za nju predstavlja sreću i najlepše trenutke u njenom životu.

Simboli sreće mogu biti različite stvari, od biljaka (detelina sa četiri lista) i meta-

la (potkovica), do ličnih imena kao što je na primer Bahtijar (Srećko) ili različitih amajlija poput crvenog konca oko ruke, koji je ujedno i zaštita od zlih sila. Sreća i zdravlje se potenciraju u blagoslovima najčešće kada se polazi na put:

Baxtalimasa, thaj sastimasa! / Sa srećom i u zdravlju! Dakle, sreća je jednako što i zdravlje. Osim zdravlja, sreća su i deca kao najveće bogatstvo, što se u svakoj prilici ističe. Imati decu je preduslov i simbol sreće, o čemu su mi pričale intervjuisane Romkinje. "Moj najsrećniji period u životu je kada sam dobila dva sina, a kasnije kada sam dobila i prvo žensko unučće...", rekla je jedna od njih, ali i sve ostalo lepo vezano za decu. Tako druga ispanica navodi da joj je najsrećniji trenutak u životu "kad mi se prvi sin oženio... Ja sam kazala mužu, koliko god da košta, pravićemo svadbu, ne pitam za pare... tu je bila svadba u šatoru od dvanaest metara u dvorištu... skoro dva dana se održavala svadba".

U jednoj lirskoj ljubavnoj pesmi mladić veruje da je za sreću potrebna ljubav voljene žene i zdravlje, a ne pusto bogatstvo. *Ja je volim, ne mogu je prežaliti / Aj, ja ne tražim veliko bogatstvo / Neka me Bog čuva i neka da sreću i zdravlje.* Da Romi ne izjednačavaju bogatstvo sa srećom, vidi se u pečalbarskim i porodičnim pesmama u kojima je uočljivo nezadovoljstvo bogatstvom stečenim u tuđini, jer je zbog njega ostavljena porodica, stari roditelji ili voljena žena: *Krenuo sam u Nemačku, / Ostavio svoju siromašnu kolibu, / Svoga oca starog, svoju majku staru... O istom govori i pesma u kojoj stari otac priča sinu o svojoj usamljenosti i bolu: *Srce me puno boli / otkako si ti, sine, otišao, / što sam ostao sam, sam i bolestan... / imali smo jednu kuću malu / ona nam je bila srećna, / ne treba mi kuća velika, / u njoj ću umreti sam, sam i bolestan.* Sreću čini i porodica: *Kad bih oca**

imao / Ruke da mu vidim / Njima da me grli / Srećan bih bio.

U jednoj pesmi sve stečeno bogatstvo se daje na ponovnu ženidbu zato što je ljubav važnija od para. Ta pesma je interesantna i zato što otkriva da se olako prelazi preko ljubavi prema tek preminuloj ženi. Muškarac pita pticu kakve mu vesti donosi, ona mu kazuje da mu je žena umrla, na šta on odgovara: *Ostavi je nek je mrtva! / ja još imam šest volova / dva ću dati po crkvama / dva ću dati na sahranu / dva ću dati na ženidbu!* Pored nesumnjivog negativnog odnosa prema ženi, ovde je prisutan i naglašen vitalizam zajednice koja se prevashodno okreće životu, potiskujući i brzo zaboravljajući smrt.

Pojam sreće je opevan i u pesmi *Najbogatiji ja sam čovek* iz pomenute zbirke, u kojoj se budući svekar razmeće bogatstvom i ličnom srećom jer ima sina za ženidbu i ćerku za udaju što ga čini najbogatijim čovekom. Pesma je puna životnog optimizma i radosti i ukazuje i na to da Romi malo traže od života i uživaju u njegovim darovima: radu, porodici, materijalnoj sigurnosti i božijoj zaštiti: *Najbogatiji ja sam čovek, / Na svetu / Šta da radim imam sve, / Šta god ja hoću. / Dušmani šta misle / Njima neka bude. / Svoj posao ja radim / Pomaže mi dragi Bog. / Moj sin je porastao / Svadbu da napravim. / Pomozite mi, ljudi, / Snaju ja tražim. / Prijatelje ja da nađem / Dogovor sa njima da napravim. / Velike pare ja ću dati / Snaju da dovedem.*

Sreća se, prema verovanju, ne može ostvariti mimo onoga što je sudbinski predodređeno, kako su Urme odredile. U filozofiji romske kulture suština života je biti, a ne imati, što se drugim narodima može činiti kao "životarenje od danas do sutra" te stoga potiču i stereotipne slike o Romima da su uvek srećni i veseli bez obzira što žive u bedi. Da li je baš tako? ¶

MARIJA ALEKSANDROVIĆ

Do kraja knjige

O prvim i ostalim rečenicama zbirke *Epizodisti i junaci* Vladislave Vojnović

Znam ljude koji knjige ne čitaju onako kako je red, od prve reči do poslednje tačke, nego imaju neke svoje načine koji toj radnji, koja je sama po sebi lična i privatna, dodaje i zadovoljstvo onog: ja to radim ovako, a vi kako hoćete. Neki od njih roman čitaju od kraja, valjda da vide šta ih čeka, neki ga prvo letimično prelistavaju zadržavajući se na onim rečenicama koje im privuku pogled, a neki se, čim uzmu knjigu u ruke, informišu o autoru u belešci na njenom kraju kako bi saznali s kim imaju posla. Zbirka priča im omogućava druge varijante, pa tako neki prvo pročitaju naslove u sadržaju kako bi počeli čitanje od najprivlačnijeg, ili odmah pređu na naslovnu priču čak i kad je poslednja u knjizi, smatrajući da, čim je istaknuta, mora da je najbolja. A znam i one koji počnu od prvih rečenica. Prvo pročitaju prve rečenice svih priča zbirke, pa se onda vrate na onu koja ih je "našla" kako bi priču na čijem je čelu pročitali do kraja.

Većina prvih rečenica jedanaest priča zbirke *Epizodisti i junaci* Vladislave Vojnović napisane su u nekoliko redova, pojedine počinju izjavom nekog od junaka, a dve imaju samo po dve reči. Svaka je slika koja, kao što se to radi na filmu, odmah uvodi u radnju. Zbog jednih vam se odmah uzbukaju raznorazne asocijacije ili sećanja ili nešto treće zbog čega se poistovetite sa pročitanim, a sve su tizer koji vas vuče da saznate šta će dalje u priči da se desi.

"Gale je izašao iz kabineta i navratnanos zaključao bravu okrenuvši ključ samo jednom, što možda i nije bilo tako loše: pre trideset i kusur godina, još kao studentu medicine, neki Boba, već tada zaluden forenzičarskim znanjima, objasnio mu je da se lakše objijaju vrata kad ključ okreneš dvaput nego samo jedanput" – rečenica je kojom počinje priča *Script doctor*, prva u zbirci. Šta reći osim zar ovo nije početna scena nekog filma čija radnja obećava? I: zar ovo nije rečenica scenariste, što Vladislava Voj-

nović po obrazovanju i jeste? Neću da otkrivam šta je dalje bilo, samo ću da kažem da je kraj lep.

Evo jedne od one dve kratke: "Mlad sam." Čoveče! Koja samosvest, samopouzdanje, moć iz serije "niko mi ništa ne može". O kome je priča, ko je taj koji se s visina nedostižnih, tim rečima, predstavlja svetu? Negde na polovini prvog pasusa se otkrije da Mali, kako se zove priča, pripada mačjem svetu, a potom i da ga ne zanima šta je bilo pre njega, zato što mačke imaju običaj da o prošlosti pričaju bajke, a on ih ne voli pošto nude samo nadu u čuda, koja se, siguran je, ne događaju. Zato priča o onome što vidi sada. Priča na

svoj način, kao što bi pričao neko ko je s druge planete ali poznaje i oseća ljudski rod i blizak mu je. I želi mu dobro.

Citiraću samo još jednu prvu rečenicu, neodoljivo mami da je čitalac spoji sa narednima: "Nisam želela da saznam, ali sam saznala da moj otac baš i nije dobar čovek, što nije ni čudo kad se zna kakav je bio njegov otac, moj deda, a da deda nije bio baš neko cveće, jasno je i po tome jer da jeste bio cveće, baba ne bi uradila to što je uradila." Priča se zove *Dok palme šumore*. Rečenica je em hrabra (ljudi obično ne izjavljuju javno i napismeno da im je otac loš čovek), em je ispovedna, em očigledno najavljuje priču o porodici, temi o kojoj se uvek rado čita.

Vladislava Vojnović priča o majkama i ćerkama, o ćerkama i očevima, o neverstvima, o saznanjima o sebi, o ljubavi i ne-ljubavi, i drugom što zaboli. Piše s emocijom, ali onom mirnom, koja se samo konstatuje i nije agresivna čak i kad je surova. Najbolje je da navedem primer: "Nina se i sama osećala kao započet, pa ostavljen podu-

hvat svoje majke. Kao padanje na maturi, maturiranje u dvadeset petoj, dopola izvezene tapiserije, samo upisani pa odmah napušteni fakulteti, započete knjige, negajena prijateljstva. Baka je majci ponavljala da bi bolje bilo da je rodila klupko konca nego što je rodila nju! Od konca bih barem čarape isplela,

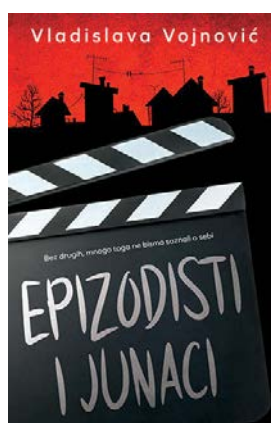
vajkala se baka", piše u priči *Kao žena ženi*. Sve imaju ispovedni ton i kad su u trećem licu i kad prepričavaju neki događaj, pa se doživljavaju kao iskustvene i proživljene i očas posla vas uvuku u svoj život. Da mu budete junak ili epizodista, sve jedno, zato što smo po Vladislavi Vojnović mi istovremeno i jedno i drugo. U svom živo-

tu imamo glavnu ulogu, a u tuđim smo epizodisti. Junak, i priče i života, ne bi bio junak da oko sebe nema sporedne likove da ga pokrenu, usmere, podrže, istaknu, da jednostavno budu tu. I obrnuto. Oni su zajedno, u istom životu. Zato i jedne i druge autorka opisuje ravnopravno: onoliko koliko skreće pažnju čitaoca na sporednog aktera priče, isto toliko predstavlja i glavnog. (Da li naslovom zbirke otkriva da ona, lično, daje prednost epizodistima nad junacima ili je u pitanju samo puka ljubaznost prema slabijem?)

Izdavač zbirke, "Laguna", izabrao je da na koricama bude ilustracija filmske klapne što je više nego adekvatno, zato što se *Epizodisti i junaci* Vladislave Vojnović čitaju kao serija različitih priča o našoj životnoj povezanosti i sigurno je da bi im okvir televizijskog ekrana lepo stajao.

A kako vi čitate knjige? Nije ni važno. Ali jeste važno da vas odvede do svog kraja.

SONJA ĆIRIĆ

Sara u Beogradu

O neprevaziđenoj Sari Von i o njenim lepim uspomena na beogradski Njuport džez festival 1973. godine u feljtonu "Srbija i Sjedinjene Američke Države – dve zemlje jedna kultura", koji objavljuje "Vreme" u saradnji sa magazinom "Vitraž"

Beograd je početkom sedamdesetih bio svetska prestonica džeza. U okviru "Američke džez nedelje u Istočnoj Evropi", dolazili su i odlazili, pod pokroviteljstvom Stejt departmenta i Newport-Beograd Jazz Festivala, od 1971. do 1975. giganti "improvizovanja bez ustručavanja, uz poštovanje pravila", odnosno džeza. Malo je evropskih gradova koji su u to vreme imali čast da ugoste džez velikane tog ranga kao što je imao Beograd.

Ela Fiddžerald, Luis Armstrong, Djuk Elington (otvorio prvi "Newport" u Beogradu), Rej Čarls, Vudi Herman... Beograd je imao prilike da pozdravi tada anonimnog mladića duge kovrdžave kose, Kita Džereta, koji je, kako tvrde svedoci – zakasnio pola sata na koncert septeta Majlsa Dejvisa. Danas ništa manje nadrealno ne zvuči podatak da su se u istom trenutku na sceni našli Dizi Gilespi, Soni Stit, Kaj Vinding, Telonijus Monk, Al Mekibon i Art Blejki, u sastavu savršeno nazvanom "The Giants of Jazz". Učesnici "Njuporta" 1973. godine doživeli su ovacije kao niko do tada. Oskar Piterson, B. B. King i Sara Von. Oni su posuli biserima džez pijedestal, koji je u Srbiji tada bio – potkultura.

Ovo je priča o jednoj od legendi gore navedenog trija, džez umetnici Sari Von i tom njenom nezaboravnom beogradskom nastupu. Ona nije bila samo "džezzerka" iako je uz njega odrasla. U njoj je bilo i mnogo, mnogo bluza. Možda ga izvorno nije pevala, ali ga je kao začim dodavala u svoj celokupni muzički opus.

JA SAM OBIČNA

"Nisam posebna. Obična sam osoba koja radi posebne stvari". Davno je Sara ovo izjavila, ali se javnost sa njom nije složila ni tada, kao ni sada. Dobila je nadimak "božanstvena" od čikaškog disk džokeja Dejva Geroveja. A kako je uopšte mogla da ga ne dobije? Njen glas

je išao daleko, čak do soprana Leontine Prajs, prve Afroamerikanke koja je bila vodeći izvođač *Metropolitan opere*, postavši tako jedna od najpopularnijih klasičnih pevačica svoje generacije. Ali za razliku od Leontine, njen glas je mogao da luta i nekim drugim muzičkim univerzumima, poznatim kao vokalni rasponi. Od soprana do ženskog baritona, spaljenog kontralta, pohotnog vibrata, imala je sve. Njen vokalni izraz bio je raskošan – telo, volumen, tekstura, kontrola.

Muzika joj je prišla i genetski i intuitivno. Majka Ada pevala je u crkvenom horu, otac Džejk, stolar, svaki slobodan trenutak posvećivao je gitari i klaviru. A za to vreme preko radio-stanica zavodila je Džudi Garland, od koje je upijala duhovnost i čistotu. Možda je za začetak njene karijere najzaslužniji bar "Skating Rink" u ulici Montgomeri (Njuark), u koji su dolazili bendovi iz cele Amerike. Muzika, kao i voda, uvek nađe put, a našla ga je i Sara, te je ilegalno, bez znanja majke i oca počela da zarađuje kao pijanistkinja u klubu "Picadilly" i na njuarškom aerodromu.

Zvanični počeci identični su onim Ele Fiddžerald – amatersko takmičenje u pozorištu "Apolo" u Harlemu na Menhetnu (1942). Sa prijateljem Dorisom Robinsonom osvaja drugu nagradu pevajući *Body and Soul*, za šta dobija čitavih 10 dolara, uz stalni angažman u "Apolu". Solo karijeru započinje 1945. u klubovima 52. ulice u Njujorku, a objavljuje i prvu pesmu *Lover Man*. U naredne tri godine niže uspehe: *Tenderly* postaje hit, kao i *It's Magic* i *Nature Boy*. U Filadelfiji je imala i prvi javni nastup sa simfonijskim orkestrom "100 Man and a Girl". I simbolično, bila je – jedna jedina. Izdavačke kuće koje su stajale iza nje do početka 60-ih (*Kolumbija*, *Merkjuri*) slavodobitno su objavljivale hit za hitom. Od *I'm Crazy to Love You* i *I Cried for You do Make Yourself Comfortable*, i *How Important Can It Be* sa

Kauntom Bejzijem. Sebi za dušu, uz pomoć Kvinsija Džounsna snimila je u Danskoj ploču *Sassy Swings the Tivoli*, album sastavljen od performansa uživo sa njenim triom. Nezaboravni nastupi kulminirali su u Karnegi Holu 1954, zajedno sa Bili Holidej, Čarlijem Parkerom, Lesterom Jangom. Pre prvog dolaska u Beograd već je ubeležila prvi nastup u Beloj kući gde joj je domaćin bio Lindon Džonson.

Nakon jednog njenog koncerta Frenk Sinatra je izjavio: "Ona tako dobro peva, da poželim da presečem vene i pustim da me njeno pevanje odvede u smrt." Njen muzički mozaik je u opisu najčešće sublimirao vrline nekoliko džez legendi: spontanost Ele Fiddžerald, dušu Arete Frenklin, toplinu Pegi Li i frazu Karmen Mek Ri. Veština improvizovanja je ipak samo njena. Kritičar Geri Gidins izjavio je da je "ona bezvremenski glas modernog džeza, vrtoglava poratna virtuoznost, duhovnost i neustrašivi kapric".

DVA BEOGRADSKA KONCERTA

U Beogradu je prvi put nastupila 1969. godine. Nastup je prošao neslavno, ili da iskoristimo eufemizam – "nije sve išlo kako treba". Ozvučenje je potpuno podbacilo. Nije želela da ga se priseti ni kada je došla ponovo. Kratko je odgovorila: "Taj koncert ne bih želela da pamtim". Ali kao i u slučaju Ele Fiddžerald (koja je prvi beogradski koncert održala u praznom Domu sindikata), drugi beogradski nastup, u okviru Njuport festivala, bio je pun pogodak. Jednom prilikom Minja Subota mi je ispričao da je Ela (uveliko svetska zvezda) po ponovnom dolasku u Beograd, nakon inicijalnog fijaska, bojažljivo upitala organizatore hoće li biti ljudi ovog puta? Bila je srećna kao malo dete kada je videla dupke punu dvoranu. Mali dokaz da su i ljudi ovenčani slavom na kraju dana obični ljudi, sa zešnjama, nesigurnostima, iščekivanjem. Na sličan način olakšanje je doživela i Sara. Beogra-

Foto: William P. Gottlieb

đani su je dočekali sa takvim oduševljenjem, da su joj oči bile pune suza iako je do tada svet prošpartala uzduž i popreko i ovladala najjeminentnijim koncertnim podijumima.

Tih dana 1973. godine Beograd je živeo džez. Hotel "Jugoslavija" bio je mesto hodočašća za brojne obožavaoce. Na stranicama kataloga festivala pisalo je da "učesnici festivala borave u hotelu 'Jugoslavija' o kome imaju najlepše mišljenje". Sara je, zajedno sa ostalim učesnicima, nastupala i u matine programu koji je, kako je pisala "Borba", bio namenjen "radničkoj, srednjoškolskoj i studentskoj omladini".

Cena ulaznica za ove događaje bila je 10 i 20 dinara, što je bilo nekoliko puta manje nego za večernji termin (80 i 100 dinara). Rasprodate su nedeljama pred festival. Za nastup Sare Von i B. B. Kinga tražila se karta više – kod tapkaroša je prodavana i po desetostruko većoj ceni! Beograd je tada tačno znao koga iščekuje. Beogradski nastup izazvao je ogromno interesovanje i van zemlje, pa su dolazili i ljudi iz Mađarske, Rumunije, Bugarske.

Način kako je držala mikrofona bio je sastavni deo performansa. Pomerala ga je igrajući se volumenom sopstvenog glasa, tako da položaj mikrofona bude kom-

plementaran jačini glasa i vokalnoj teksturi. Koliko joj je bilo lepo, govori podatak da je koncert produžila sve dok sa zakašnjenjem nije stigao B. B. King sa svojim ansamblom. Organizatori su bili na mukama, ne znajući kako će publika da reaguje. Kada su joj ovo predložili, ona je potpuno mirno odgovorila: "Ne vidim u čemu je problem, ja ću pevati dok ne stignu moji prijatelji, jer zaista bi bila šteta da ovakva publika čeka. A B. B. King će stići, i videćete, nadoknadiće ovo zakašnjenje za koje nije kriv." Taksi koji je jurio od aerodroma beogradskim ulicama ka Domu omladine ubrzo je i ispunio ovo Sarino obećanje.

Nakon koncerta je za "Ilustrovanu Politiku" isprekidanim glasom protkanim umorom i srećom izjavila: "Muzika je moj život. Volim džez, a kada vidim da neko ceni moj trud, presrećna sam. Beogradska publika je jedna od najdivnijih pred kojom sam pevala. Ovog puta sve je bilo drugačije. Pored ostalog, sada je bilo mnogo više mladih ljudi, a to je divno. Ovo je pravi festival džez i na ovakvu priredbu bih se uvek vratila." I sasvim sigurno bi, jer je evropska turneja planirana da se održi 1989. otkazana usled njenog narušenog zdravlja, koje je nedugo zatim odvelo u smrt.

Nije samo Beograd dobio hvalospeva od Sare Von. Dobila ih je i Bisera Velećanlić, koja se sa njom našla na sceni, a kada je čula njen glas, fasinirana je izgovorila: "Pa šta ćeš ti ovde, hajde sa mnom u Ameriku." Bisera joj se zahvalila na komplimentu i uzvratila pitanjem: "Zašto, kada tamo ima na hiljade pevača koji su bolji od mene?" Sara se nasmejala i glasno uzviknula: "Pobogu, nijedan beli. Beli ljudi ne umeju da pevaju kao ti, zapamti to."

Ali niko nije pevao kao Sara. Anita Bejker i Šade Adu teško da bi dosegle svoje visine da nisu imale nju kao inspiraciju, jer svakoj genijalnosti je ona neophodna. Najviše zahvaljujući njoj, "Njuport džez" u Beogradu 1973. Najbolji je održan festival u ovom delu sveta do sada. A može se reći da je verovatno jedan od najboljih džez festivala koji su do tada održani u svetu. I više nego dovoljno za jedan beogradski omaž velikanki "Sassy", zar ne?

PAVLE JAKŠIĆ

Druga violina bauka komunizma

U subotu 28. novembra navršilo se 200 godina od rođenja jednog od očeva naučnog socijalizma i marksističke teorije države i društva, Fridriha Engelsa. Čini se da će u Srbiji 21. veka ovaj jubilej proći nezapaženo, iako je do pre samo nekoliko decenija, pored Karla Marksa, njegovo ime izgovarano uz veliko divljenje i poštovanje. Ipak, Engelsova intelektualna zaostavština zavređuje bar kratak osvrt, imajući u vidu značaj koji je njegovo delo ostavilo na tokove svetske istorije

Fridrih Engels rođen je u Barmenu, gradu u tadašnjoj Pruskoj, kao sin krupnog kapitaliste koji je posedovao fabriku tekstila u Salfordu, u Engleskoj. U ranoj mladosti pisao je pesme, feljtone i kritičke tekstove u hamburškom časopisu "Telegraf", pod pseudonimom Fridrih Osvald. Interesantno je da nikada nije završio studije na nekoj visokoškolskoj ustanovi. Bio je zadivljen Hegelovim filozofskim učenjem i uspostavio je kontakt sa mladohegelijancima, koji su ga inspirisali da piše filozofske tekstove.

Ipak, prekretnica u njegovom životu biće poznanstvo sa Karlom Marksom, koje će izrasti u plodonosno prijateljstvo sa dalekosežnim uticajem na dalji razvoj društvenih nauka i političkih promena nastalih u toku 19. i 20. veka. Engelsov otac je pokušavao da ga, upućivanjem na rad u Mančester, odvikne od socijalističkih i komunističkih ideja koje su ga obuzimale, ali bez uspeha. Kao rezultat proučavanja položaja radnika, nastaje 1845. godine njegova prva ozbiljna studija pod nazivom "Položaj radničke klase u Engleskoj". Tokom Marksovog boravka u Parizu, iz njihovog prijateljstva počinju da niču ozbiljni naučni i filozofski spisi, pa tako već 1845. godine dolazi do konačnog Engelsovog razlaza sa mladohegelijancima i braćom Bauer kroz delo *Sveta porodica*. Zbog problema sa vlastima u Francuskoj, zajedno sa Marksom 1845. odlazi u Brisel, gde su se pridružili nemačkoj organizaciji Lige komunista.

RAĐANJE MANIFESTA

Na molbu članova Lige, 1848. godine objavljuju kultno delo pod nazivom *Komunistički manifest*, koje je predstavljalo politički pamflet. "Bauk komunizma kruži Evropom!" Ove reči bile su krilatica koja je donela strah u buržoaskim krugovima tog vremena, ali i snažan podsticaj nara-

stajućoj snazi proletarijata da se kroz revolucionarnu borbu otrgne od okova koje mu je kapitalizam nametao. Međutim, Evropa koju danas poznajemo jeste Evropa u kojoj izgleda da je Marksovo i Engelsovo delo sahranjeno. Pa ipak, bauk komunizma još lebdi nad Starim kontinentom, jer protivrečnosti i slabosti koje današnji neoliberalni kapitalizam ispoljava, čini se, nemaju leka, osim u povratku izvorom učenju očeva naučnog socijalizma.

BORBA ZA BOLJI ŽIVOT

Nakon povratka u Englesku 1849. godine, Engels rešava da pomogne Marksu u objavljivanju prvog toma *Kapitala*. Punih pet godina bio je upravnik fabrike u Mančesteru i finansijski je pomagao Marksov rad. Studija pod nazivom "Seljački rat u Nemačkoj" nastaje 1851. godine, i danas se smatra jednim od najznačajnijih Engelsovih dela. U London se seli 1870. godine gde će sa Marksom sarađivati do Karlove smrti 1883. godine. Iz perspektive istorijskog materijalizma napisao je knjigu *Razvoj socijalizma od utopije do nauke*, u kojoj je izneo oštru kritiku utopijskih socijalista Furijea i Ovena. Ipak, njegovo najznačajnije delo ostaće *Poreklo porodice, privatne svojine i države* iz 1884. godine, koje će povezati kapitalizam i instituciju porodice na svojevrstan, originalan način. Preminuo je 1895. godine od raka grla, a njegov pepeo rasut je sa Bidži Heda u blizini Istborna. Važno je istaći da je Engels sebe uvek video kao "drugu violinu" u odnosu

OD OBOŽAVANJA DO ZABORAVA: Marks, Engels, Lenjin, Tito
Foto: Draško Gagović

na Marksa, ali to njegovo vrlo realno sagledavanje ni na koji način ne umanjuje značaj njegovog lika i dela.

Koliko je Engels danas potreban Srbiji? Svakako da jeste, naročito mladim naraštajima. Bez jasnog izučavanja njegovih dela, uz Marksa, ne može se na ispravan način razumeti društvo u kojem živimo. Kapitalizam koji je danas na snazi u Srbiji ima elemente onog evropskog iz 19. veka, koji je Engels tako bespoštedno kritikovao. Ipak, Marks i Engels su gotovo proterani sa univerziteta, tako da čitanje njihovih knjiga ostaje samo na zanesenjaštvu i elanu pojedinaca.

Tri decenije nakon sloma socijalizma, nalazimo se na tački sa koje se očekuje ponovna borba za prava radnika i formiranje nove levice, koja će biti istinska, verodostojna i legitimna, i težiti humanijem i pravednijem sistemu. Borbi za taj sistem Fridrih Engels je posvetio svoj život, i baš zbog toga trebalo bi obeležiti 200 godina od njegovog rođenja, kao podstrek nekim novim Engelsima širom sveta, pa i u Srbiji, da borba za bolji život nikad ne sme da prestane.

ALEKSANDAR MARKOVIĆ

Ova godina je bila srećna u odnosu na sledeću

Kada je 2020. počinjala, većina nas nije znala šta su to Zum, Timovi ili Vebeks, mada smo godinama unazad koristili Skajp, Votsap i Vajber. Onda su došli mart i vanredno stanje i sada o tim aplikacijama znamo svašta, mada i dalje ne umemo ispravno da ih koristimo (opet kažem, većina, a svaka čast izuzetnima).

Oni koji su nesnađeni u novim okolnostima koje rado nazivaju "nova normalnost", nadaju se da će "sve ovo jednom proći" pa ćemo se uredno vratiti starim navikama, odbacujući sa podsmehom i prezirom svu tu dehumanizovanu komunikaciju. Loša vest za njih je da se radi o sledećem civilizacijskom koraku, samo smo ga napravili prerano i nedovoljno spremni, pa se sada spoplićemo. Još bolje rečeno, bili smo raspoloženi da nešto što je neminovno odlažemo.

Posle devet meseci te preuranjene normalnosti, malo šta smo uradili da joj se prilagodimo. Ovde se osvrćemo na tri najbitnije razlike u digitalnom svetu s kojima se i dalje rvemo.

Prva su digitalne konferencije. Kompanija Zum upravo je objavila da je napravila obrt od dve i po milijarde dolara u ovoj godini, dvostruko više od prognoza iz marta koje su već bile superoptimistične. Sastančenje preko interneta toliko je uobičajeno da se čovek tokom ovih visokorizičnih dana oseti nelagodno kada mu neko kaže da želi da se sretnu uživo.

Ali, malo ko se za to ozbiljno pripremio, počev od neophodne opreme kod kuće ili na radnom mestu (kod mnogih je to isto), do strategije kako se sastanci na internetu organizuju i vode i kako da daju željeni rezultat. Recimo, sastanci na internetu ili predavanja i konferencije koje tako pratimo zamaraju nas mnogo više nego kada se dešavaju u realnom svetu, jer se radi o potpuno drugoj

vrsti angažovanja čula od one na koju smo navikli. Ko lično ili u firmi nije napravio strategiju onlajn komunikacije, strašno kasni, a dobar deo onoga što se sada događa ostaće nam zauvek.

Još veći je problem sa digitalnom školom, koju i dalje pogrešno nazivamo nastavom na daljinu. Ili je suština problema baš u tome što školu i dalje pokušavamo da "prenesemo" na tu neku udaljenu lokaciju, umesto da je preuredimo tako da digitalno pohađanje nema mana o kojima sada govorimo. Ako osmislimo kako se prenosi znanje, a ne predavanje, i kako se ono proverava digitalnim putem, onda je nebitno da li su đaci ili studenti u istoj učionici ili na različitim krajevima sveta. Kao što i oni na školskom času jedni drugima šalju poruke i kada sede u istoj klupi, jer su tom komunikacijom potpuno ovladali. Osmišljavanje digitalne nastave, njenih principa i načina sprovođenja je hitan posao jer će i u budućnosti biti potrebe da se ona sprovede, makar na pojedinačnim primerima đaka koji iz bilo kog razloga ne mogu da budu fizički u školi.

Prošlonedeljni "crni petak" najgori je primer neprilagođenosti promenjenim okolnostima, zbog svojih mogućih negativnih posledica po opšte zdravlje. U zemljama gde je taj dan već tradicija, a nastao je kao dan za šoping posle Dana zahvalnosti u SAD, ove je godine prebačen na internet, pa nismo gledali kako masa lomi izloge da bi se dokopala jeftinog televizora. Mi smo u 2020. napravili značajan korak ka onlajn kupovini, ali je nevolja što smo samo zakoračili u plićak, dok drugi uveliko plivaju.

Ako ste od onih koji mrze onlajn sastanke, ne razumeju kako je moguće ići u školu od kuće i ne veruju u kupovinu dok lično ne pipnu ili ne probaju u radnji, nemojte se mnogo radovati kraju ove godine. Dolazi još gora. Jeste li smislili kako ćete je digitalno dočekati? ¶

PRODAJA I PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnog štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu prodaja@vreme.com, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi <http://www.vreme.com/pretplata> ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski od isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOJ FORMATU
www.novinarica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i
www.novinarica.net prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na prodaja@vreme.com

KAKO SE OSVAJAJU ŽENE (2)

ALEKSANDAR ZOGRAF.

"DOK SU NA DVOROVIMA FRANCUSKIH KRALJEVA ZA IDEALNE MUŠKARCE SMATRALI ONI, KOJI SU MOGLI ŠTO VIŠE DA PLAČU I BRIŠU SUZE, DANAS JE OBRNUTO: PLAČ MUŠKARCA ZNAK JE SLABIĆA. ZATO, PRIJATELJU, AKO ŽELIŠ DA ŽENAMA IMPONUJEŠ, IZVESNA DOZA CINIZMA UVEK ĆE VIŠE DA PALI NEGO LIRSKI ZANOS!"

"DOBRO ZAPAMTI – DANAS SU ČAK I ŠEGRTI I GIMNAZIJALCI SMEŠNI AKO UDARE U SENTIMENTALNU ŽICU. OPEVANI ROMEO JE POSTAO PREDMET ISMEVANJA, A JULIJE NEMA VIŠE NI MEĐU ČOBANICAMA NA DURMITORU. I ONE VEĆ ZNAJU ZA RUŽ I PUDER..."

"MODERNOJ ŽENI IMPONUJE 'PESNIČKI' OBDAREN MUŠKARAC, SAMO AKO REČ 'PESNIK' ETIMOLOŠKI POVEŽEMO SA REČJU 'PESNICA'. AKO BAŠ HOĆEŠ – PRE NEGO ŠTO PRVI PUT SAVIJEŠ RUKU OKO SVOJE DULČINEJE – U CILJU 'OLAKŠANJA' NJENOG PRVOG PRIPIJANJA UZ TVOJE TELO, NAJBOLJE DA ODGLUMIŠ 'ZANESENOGA' I TAD JOJ KAŽI: 'NATO' (MICO, SARO, FATIMO; VEĆ PREMA TOME KOJI POP JOJ JE DAO IME), 'NISAM PESNIK, ALI SAM UMEO DA CENIM PREDSTAVNIKE TOG ZANATA (AKO HOĆEŠ DA ZVUČIŠ OTMEND, KAŽI – 'TE UMETNOSTI'). ČITAJUĆI DELA OVIH LJUDI, PROŽIVLJAVAO SAM NJIHOVE RADOSTI, ČEŽNJE I TUGE."

"I NASTAVI: "ČITAJUĆI, TAKO, VOLEO SAM DANTEOVU BEATRICE NE MANJE NEGO ŠTO JU JE SAM DANTE VOLEO, PRE POLA MILENIJUMA. ALI - KAD SAM TEBE NATO (ILI-MICO, ITD) SREO, IZBLEDELE SU SVE MUZE KOJE SU PESNICI OPEVALI. DOK TO GOVORIŠ, GUTAJE JE POGLEDOM, POBOŽNO KAO GREŠNIK NAFORU, PA JE POLAKO PRIHVATI ZA RUKU, A OD RUKA DO VRATA NIJE DALEKO! JER RUKA SE ZAVRŠAVAJU U RAMENIMA, A VRAT JE ODMAH TU!"..

"A KADA BUDEŠ ŽELEO DA SE IZGUBIŠ SA SCENE, NAJBOLJE DA PODMETNEŠ DA ONA KAO SLUČAJNO MEĐU TVOJIM STVARIMA PRONAĐE NEKU FLAŠICU ILI KUTIJU IZ APOTEKE, OD LEKA ZA ONE BOLESTI ČIJE STRUČNO IME POTIČE OD BOGINJE LJUBAVI, VENERE..."

"SVE IMA SVOJ KRAJ; "LJUBAV DO GROBA" NESTALA JE ČAK I IZ REČNIKA PESNIKA KOJI SE REGRUTUJU IZ REDOVA PALANAČKIH KALFI; DANAS, UZ SAKSOFOF SE PEVAJU DRUKČIJI STIHovi!"

Joca

Jedna crvena, pa jedna zlatna, pa opet crvena, pa zlatna kugla i tako već sat vremena ređam novogodišnje ukrase na novu, ogromnu jelku. Zasijaće raznobojne sijalice ne samo na jelki, već i na terasi i po celoj kući. Biće šareno, lepo i veselo, kako i treba da bude jer stižu praznici. Bar će kuća izgledati svečano, možda više nego ikada pre. Bar će ona biti spremna da proslavi još dva Božića, isprati staru i dočeka novu godinu.

Aaa, šta je sa mnom?! Dok pokušavam da stavim zlatno-crveni vrh na visoku jelku, niz obraze se slivaju suze. Pre dva dana umro je moj prijatelj. Više od trideset godina bio je moj prijatelj, moj stariji brat kada je trebalo to da bude, ljuti protivnik u jambu, najduhovitiji čovek na planeti, osoba koja je uvek bila tu da me uteši, zaštiti, zagrlji, nasmeje do suza i iznervira do besvesti. Osoba koju volim do neba i nazad, i tako ukруг. Umro je na respiratoru, od korone, imao je pedeset i šest godina. Pre nekoliko dana javili su mi da su tetka i sestra od tetke na kiseoniku, ali da će se izvući.

Ovaj veliki Deda Mraz visiće na ulaznim vratima, odlučujem posle nekoliko minuta razmišljanja. Na vajberu poruka poruka stiže – Saša, Biljana, Maja, drugi Saša... svi pozitivni na korona virus. Bolnice se pune u celoj Srbiji, a nije mnogo bolje ni u Nemačkoj. Nemački zdravstveni sistem ima najviše kreveta u intenzivnoj nezi, tešim se, ali gotovo svi koje volim su u Srbiji, vrišti iz mene neki čudni glas kojem ne dozvoljavam da preraste u panični.

Ostavljam kićenje jelke, oblačim crnu haljinu, stavljam jarkocrveni ruž na usne i krećem da sa mužem i drugaricom proslavim rođendan. Da, danas je moj rođendan, još jedan razlog za slavlje. Kupujemo kapučino i kroasane u pekari, restorani i kafići su zatvoreni zbog pandemije već mesec dana. Nemamo gde da sednemo, pa stavljamo kafu na betonski stub, muž i ja na jednoj strani, a drugarica na propisanoj distanci od nas. Veliki buket cveća i lepo upakovan poklon potvrđuju da se odvija rođendanska žurka. Sve je po propisu, maksimalno pet osoba sme da se okupi na jednom mestu, nas je troje plus maleni pas. Razgovaramo, roditelji su joj na kiseoniku, morala je da potegne mnogo veza da bi ih smestila u bolnicu jer u Banjaluci vladaju haos i raspadanje.

Povremeno uspevamo da se nasmejemo i setimo da je danas, ipak, moj dan. Prija nam da tog sunčanog, novembarskog dana bar na trenutak budemo nasmejani i gotovo

srećni. Šetamo dugo, na veliko zadovoljstvo našeg psa. U dvorištima vidimo ljude koji koriste neobično lepo vreme da pakuje lišće i posade koji zimski cvet. Verujem da je to jedan od načina da se odbrane od svega što se događa izvan ograda njihovih dvorišta. Dok ih gledam, naizgled bezbrižno, branim se od sećanja, ali ona su ovih dana mnogo jača od mene. Pre mnogo godina, moj prijatelj, koji sada "ulazi" u statistiku broja umrlih od smrtonosnog virusa, obukao je svečano odelo i izveo me na večeru za moj rođendan. Tada smo se

mного smejali, danas je opet moj rođendan, a ja mnogo plačem.

Vraćamo se kući, prolazimo pored tržnog centra. Bez preterivanja, nekoliko stotina ljudi čeka ispred ulaza, automatski primećujem da između njih nema rastojanja od "čarobnih" dva metra. Bar nose maske! "O čemu se radi, zašto tu čekaju?", pitam prilično iznenađena. "Radi se o popustu od pedeset odsto na gaće i majice", pomalo ljutito odgovara muž. Danas je *Black Friday*. Da li ovi ljudi pripadaju teoretičarima zavere koji negiraju postojanje virusa, ili ga se jednostavno ne plaše, ili pak samo pokušavaju da "žive normalnost" kakvu su živeli godinama unazad?! Ovo su samo retorička pitanja, ali ne mogu da se otmem utisku da su, šta god mislili o virusu korona, iznad svega sebični, prvenstveno prema ljudima koji

po deset i više sati u zaštitnoj opremi pokušavaju da spasu hiljade i hiljade života. I tako već mesecima. Pokušavaju, ali nažalost ne uspeju uvek, kao u slučaju mog prijatelja, i mnogih drugih prijatelja, očeva, majki... raznih ljudi.

Snešku Beliću koji svetluca svakako je mesto u dečjoj sobi, zaključujem nastavljajući da ukrašavam kuću. Red osmeha, pa kolona suza. Tuga zbog ličnog gubitka, koja izaziva opipljiv bol u stomaku, i neizmeriva sreća što je taj gubitak dokora bio ogromno bogatstvo i privilegija u životu. Nagomilani strah koji se uvlači u svaku poru, iznenadni optimizam i verovanje da će sve ovo, uprkos svemu, brzo da se završi. Jak nagon da se pokrijem jorganom preko glave i otkrijem tek kada ova teskoba prođe, i potreba, takođe jaka, da hrabro s lepim uspomena nastavim dan za danom do neke nove etape u životu.

Ogromna zvezda, zlatna i sjajna kao sunce, stajaće na velikim staklenim balkonskim vratima. Širiće svoju svetlost i gore i dole, i ovde i tamo daleko...

ZORICA ČUBRAKOVIĆ

Foto: Denis Cubraković

POVRATAK KUĆI

MARINA ABRAMOVIĆ
I NJENA DECA

film

BORISA
MILJKOVIĆA

PREMIJERNO
OD 5. DECEMBRA 19H
NA MOJOFF.NET

ACTION PRODUCTION PRESENTS

FILM BY BORIS MILJKOVIC 'HOMECOMING-MARINA ABRAMOVIC AND HER CHILDREN'

SOUND DESIGN PETAR ANTONOVIC EDITOR NIKOLA PURIC DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY ANDREJA LEKO

PRODUCER JOVANA KARAUIC DIRECTOR BORIS MILJKOVIC

a!

ABRAMOVIC LLC

Delta DMD jedan je od vodećih distributera robe široke potrošnje koji objedinjuje usluge prodaje, brend menadžmenta, logistike i merčendajzinga.

Distributivni centri

DC Nova Pazova

Prva centralna radna 4
Tel. +381 (11) 33 14 329

DC Novi Sad

Šumadijska 16a
Tel. +381 (21) 42 02 25

DC Čačak

Nikole Tesle 44
Tel. +381 (32) 55 76 090

DC Niš

Čamurlijski put bb
Tel. +381 (18) 45 85 821

DC Podgorica

Vladike Ruvima II Boljevića 22
Tel. +382 (20) 89 13 93

DISTRIBUCIJA VREDNA NAJBOLJIH

DELTA DMD

www.deltadmd.rs

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec